

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษาคู่โครงการวิจัยเรื่องการศึกษาเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการรวบรวมได้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาสถานการณ์ของสังคมไทยโดยการสังเคราะห์เอกสาร

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาสถานการณ์ของสังคมไทยจากผู้รู้

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาสถานการณ์จริงในพื้นที่ทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่เขตชนบท

ส่วนที่ 4 นโยบายการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมไทย

ส่วนที่ 5 ผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาและเครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ส่วนที่ 6 การศึกษาพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในระดับต่างๆในพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ส่วนที่ 7 การกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานที่นำไปสู่การส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมไทยเพื่อการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข

โดยในแต่ละส่วนจะมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาสถานการณ์ของสังคมไทยโดยการวิจัยเอกสาร

ผลการสังเคราะห์เอกสารต่าง ๆ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยเพื่อพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม สามารถสรุปประเด็นสถานการณ์ของสังคมไทยในแต่ละมิติ ดังนี้

1. มิติด้านสภาพทางกายภาพ

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์สังคมไทยมิติด้านสภาพทางกายภาพซึ่งประกอบด้วย เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เพศสภาวะ สตรี และชาติพันธุ์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของฐานข้อมูล และรายงานสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์การภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นเด็กและเยาวชน

จากสถิติและข้อมูลประมาณการของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่รวบรวมไว้ในช่วงปีการศึกษา 2549-2551 พบว่า ประชากรวัย 3-5 ปี มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาเป็นสัดส่วนต่อประชากรลดลง จากร้อยละ 87.20 (2,541,736 คน) ในปีการศึกษา 2550 เป็นร้อยละ 86.32 (2,540,232 คน) ในปีการศึกษา 2551 (สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยพบว่า ทุกภาคมีอัตราการเข้าเรียนสูงกว่าร้อยละ 60 โดยภาคเหนือมีอัตราการเข้าเรียนสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 85 ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าเด็กที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีอัตราการเข้าเรียนในระดับก่อนประถมศึกษาสูงกว่าเด็กที่อยู่ในเขตเทศบาลคือ ร้อยละ 74.5 และร้อยละ 69.6 ตามลำดับ

ปัจจุบันการพัฒนาเด็กเล็กในระดับก่อนประถมศึกษาดำเนินการได้หลากหลายทั้งในรูปของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน และศูนย์การเรียนรู้โดยผลการประเมินศูนย์เด็กเล็กทั่วประเทศ ในด้านมาตรฐานผู้เรียน พบว่า มีสุขนิสัย สุขภาพกาย-จิตดี มีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา มาตรฐานด้านครู พบว่า ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและความรู้ ตรงกับงานที่รับผิดชอบ และมาตรฐานด้านผู้บริหาร พบว่า การจัดองค์กร/โครงสร้างการบริหาร ความสามารถในการบริหาร ความร่วมมือกับชุมชน กิจกรรมและการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น และผลการประเมินพบว่า ศูนย์เด็กเล็กที่ผ่านมาตรฐานระดับดีมากเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 2,777 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 15.90 จากศูนย์เด็กเล็ก 17,468 แห่ง ในปี 2550 เพิ่มขึ้นเป็น 3,045 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 17.59 จากศูนย์เด็กเล็ก 17,310 แห่ง ในปี 2551 (กรมอนามัย, 2551)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจำนวนศูนย์เด็กเล็กจะมีมาตรฐานระดับดีมากเพิ่มขึ้นแต่ยังมีจำนวน น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนศูนย์เด็กเล็กทั่วประเทศ โดยในปี 2552 มีศูนย์เด็กเล็ก น่าอยู่ระดับ ดีมากทั่วประเทศเพียง 23 แห่งเท่านั้น ที่ผ่านการประเมินศูนย์เด็กเล็กยอดเยี่ยมระดับเขต (กรมอนามัย, 2552)

จากสถิติและข้อมูลประมาณการของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่รวบรวมไว้ในช่วงปีการศึกษา 2550-2551 พบว่า ประชากรวัย 6-11 ปี มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาลดลงจากร้อยละ 96.90 (5,583,394 คน) ในปีการศึกษา

สำหรับคุณภาพทางการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาพรวม พบว่า วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ และวิชาวิทยาศาสตร์ ยังคงเป็นวิชาที่ต้องเร่งปรับปรุง (สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 18-24) แต่การแข่งขันวิชาการในระดับนานาชาติกลับเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นโดยการแข่งขันโอลิมปิกวิชาการทำการแข่งขันใน 5 วิชาหลัก คือ คณิตศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา และวิทยาการคอมพิวเตอร์ พบว่า เด็กไทยได้รับรางวัลเพิ่มขึ้นเล็กน้อยโดยเฉพาะในสาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์

ด้านการศึกษายาสามัญศึกษาและอาชีวศึกษา พบว่า ประชากรวัย 15-17 ปี นิยมศึกษาต่อในสายสามัญศึกษามากกว่าสายอาชีวศึกษา ทำให้สัดส่วนนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสูงกว่านักเรียนสายอาชีวศึกษาในอัตราส่วนเท่ากับ 58 : 42 ในปีการศึกษา 2550 ซึ่งมีจำนวนไม่แตกต่างจากปีการศึกษา 2551 มากนักคือ 59 : 41 โดยมีนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 1,137,990 คน ในปีการศึกษา 2550 และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 1,174,560 คน ในปีการศึกษา 2551 ตามลำดับ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ประชากรวัยเรียนที่มีอายุระหว่าง 18-21 ปี มีโอกาสเข้ารับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นเล็กน้อย จากจำนวน 2,155,835 คน คิดเป็นร้อยละ 57.46 ในปีการศึกษา 2550 (กระทรวงศึกษาธิการ, <http://www.mis12.moe.th/eis/repSum2.php>) เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 2,211,327 คน คิดเป็นร้อยละ 61.02 ในปีการศึกษา 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, www.moe.go.th)

นอกจากนี้การสำรวจข้อมูลประชากรเด็กและเยาวชน (อายุ 0-25 ปี) ในปี พ.ศ. 2553 มีจำนวน 24.89 ล้านคน หรือคิดเป็นกว่า 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์สัดส่วนประชากรในแต่ละช่วงอายุ พบว่า มีเด็กและเยาวชน ร้อยละ 20.5 ต่อแรงงาน ร้อยละ 67.6 ต่อผู้สูงอายุ ร้อยละ 11.9 ทั้งนี้สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชน ในปี พ.ศ. 2553 ที่อยู่ในวัยเรียน คือ อายุ 6-24 ปี จำนวน 19.3 ล้านคน โดยภาพรวมของประเทศ พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ คือ เรียนระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 67.2 และเรียนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาเพียงร้อยละ 15.4 เท่านั้น

ข้อมูลจากแผนปฏิบัติการปฏิรูปประเทศไทย ปี พ.ศ. 2554 ระบุว่ายังมีเด็กและเยาวชนที่ ขาดโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาตนเอง จำนวนทั้งสิ้นประมาณ 6,400,000 คน จำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา 2) กลุ่มเด็กพิการ 3) กลุ่มที่ต้องการการศึกษาต่อ และเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ 4) กลุ่มเด็กในชนบทห่างไกลที่เข้าไม่ถึงการศึกษาอย่างมีคุณภาพ และ 5) กลุ่มเด็กเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมกรรมการรวมกลุ่มที่ไม่สร้างสรรค์คือ เสพยาเสพติด ดื่มสุรา สูบบุหรี่ การทะเลาะวิวาท ติดเกมส์ และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งสถาบันรามจิตติได้ทำการสำรวจพฤติกรรมเด็กและเยาวชน พบปัญหาแม่วัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า 19 ปี และด้านสุขภาพอนามัยเด็กวัยเรียนมีภาวะโภชนาการเกิน และโรคอ้วน ในส่วนของสื่อที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์สำหรับเด็ก และเยาวชนมีน้อยมาก ในขณะที่สื่อที่ไม่ปลอดภัยนั้นกลับมีจำนวนมากขึ้น และทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีนโยบายสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้กับเด็กและเยาวชน ด้วยการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนทั้งในระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ (เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์, 2553)

ต่อไปแนวโน้มในอนาคตอีก 5 ปีข้างหน้าจะมีประชากรวัยเด็กและเยาวชน ร้อยละ 18.3 ต่อวัยแรงงาน ร้อยละ 66.9 ต่อผู้สูงอายุ ร้อยละ 14.8 ซึ่งพบว่า สัดส่วนของประชากรวัยเด็กและเยาวชนจะลดลงเล็กน้อย โดยจะเพิ่มจำนวนในสัดส่วนของผู้สูงอายุแทน

ข้อมูลสถานการณ์เด็ก เยาวชน จากแผนปฏิบัติการปฏิรูปประเทศไทยเพื่อสร้างสังคม แห่งความเป็นธรรมด้วยการสร้างอนาคตของชาติด้านการพัฒนาคน เด็ก และเยาวชน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2554 ได้แบ่งประเภทกลุ่มเด็กด้อยโอกาสและเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างละเอียด สามารถจำแนกออก เป็น 11 กลุ่ม โดยพบว่า มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 6,402,500 คน มีดังนี้

1. เด็กเร่ร่อนจรจัด มีจำนวน 30,000 คน ซึ่งแหล่งชุมชนแออัดที่มีจำนวนเด็กเร่ร่อนมากที่สุดอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร บริเวณสะพานพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ชุมชนคลองเตย ชุมชนรังสิต และชุมชนธัญบุรี รวมทั้งตามเมืองขนาดใหญ่ อาทิ ด่านแม่สาย จังหวัดเชียงราย บริเวณโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว บริเวณชุมชนข้างทางรถไฟ สวนรัก หอนาฬิกา จังหวัดนครราชสีมา และบริเวณพญา จังหวัดชลบุรี ซึ่งส่วนใหญ่ประสบปัญหาครอบครัวแตกแยก ถูกทารุณกรรม บางส่วนออกมาเร่ร่อนเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัวและหนีตามเพื่อนมาเร่ร่อน เด็กกลุ่มนี้กำลังเผชิญความเสี่ยงสูงต่อปัญหายาเสพติด การขายบริการทางเพศ และอาชญากรรม เนื่องจากถูกทำร้าย ถูกฉ้อโกง ไล่เบียดทางเพศ และการเจ็บป่วย ซึ่งขณะนี้องค์กรของภาครัฐและองค์กรเอกชนเข้าช่วยเหลือได้เพียง 5,000 คน ยังมีเด็กเร่ร่อนนอกระบบจำนวนมากในหลายพื้นที่ที่รอความช่วยเหลือกว่า

2. เด็กไร้สัญชาติ มีจำนวน 200,000-300,000 คน ในจำนวนนี้มีอยู่ 100,000 คน ที่ยัง ขาดโอกาสทางการศึกษาซึ่งเป็นเด็กจากชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาพักพิงในประเทศไทยมีทั้งที่อยู่มานานเป็นชั่วอายุคน และเพิ่งอพยพเข้ามาอยู่ จึงยังไม่ถูกรับรองสัญชาติ ทำให้เด็กในกลุ่มดังกล่าวไม่ได้ รับบริการเท่าเทียมกับเด็กทั่วไป โดยขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่ได้รับสิทธิรับทุนแม่เรีนดี เสี่ยงต่อ การถูกล่อลวงไปค้ามนุษย์ ขาดสิทธิทางการรักษาพยาบาล และไม่สามารถเดินทางไกลได้ เพราะไม่ได้ รับการรับรองสิทธิการเป็นพลเมือง ความต้องการจำเป็นของเด็กกลุ่มนี้คือ การให้สิทธิและโอกาส ต่อ เด็กไร้สัญชาติทั้งทางกฎหมายรับรองและสิทธิการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การดูแล รักษาพยาบาล และสิทธิการเดินทางออกนอกพื้นที่ได้ รวมถึงกลไกการติดตามคุ้มครองเด็กไร้สัญชาติ ที่มีแนวโน้ม สูญหายและเสี่ยงต่อขบวนการค้ามนุษย์

3. ลูกของแรงงานต่างด้าว มีจำนวน 250,000 คน ปัญหาสำคัญของเด็กในกลุ่ม นี้คือ ขาดโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากต้องอพยพตามผู้ปกครองเข้ามาทำงาน และเป็นกลุ่ม ที่ ต้องเป็นแรงงานเด็ก จึงไม่มีเวลาเรียนในระบบโรงเรียนปกติ ความต้องการของเด็กกลุ่มนี้ จึงต้องการการศึกษารูปแบบพิเศษบนพื้นฐานของความต้องการให้การศึกษาที่มีคุณภาพเหมาะสมกับ วิถีชีวิตรวมถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และส่งเสริมยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4. เด็กติดเชื้อเอดส์ มีจำนวน 50,000 คน ซึ่งติดเชื้อเอดส์จากพ่อแม่ จึงมี จำนวนไม่น้อยที่เป็นทั้งเด็กกำพร้าและติดเชื้อเอดส์ จึงต้องเผชิญกับปัญหาทางสุขภาพ ขาดการยอมรับ จากสังคมทำให้ผู้ป่วยเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ การส่งต่อของเด็กระหว่างองค์กรไม่เป็นความลับ และเด็กที่ป่วย ไม่สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวได้ เด็กในกลุ่มนี้จึงต้องการการดูแลเอาใจใส่จาก ครอบครัวเครือญาติ การดูแลด้านสุขภาพ การพักผ่อนหย่อนใจ และได้รับการรักษาพยาบาลตามสิทธิ อย่างต่อเนื่อง ระบบสวัสดิการดูแลเด็กติดเชื้อ การเข้าใจและยอมรับจากสังคม และโอกาส ในการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กปกติ

5. เด็กกำพร้าถูกทอดทิ้ง มีจำนวน 88,730 คน ซึ่งถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก และที่สาธารณะ โดยมีสาเหตุจากแม่ที่อยู่ในวัยเร่ร่อน และแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ เด็กในกลุ่มนี้นอกจากต้องการโอกาสทางการศึกษาเหมือนเด็กทั่วไปตั้งแต่ปฐมวัยแล้ว ยังต้องการ ความรักความเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อให้เด็กสามารถปรับตัวกับสังคมได้

6. เด็กถูกบังคับใช้แรงงาน โดยเฉพาะเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีที่ถูกบังคับเป็น แรงงานอย่าง ผิดกฎหมาย มีจำนวน 10,000 คน ซึ่งมีจำนวนมากที่ยังไม่เข้าถึงระบบการคุ้มครองของ กฎหมายและบริการทางสังคม เนื่องจากสถานประกอบการมีลักษณะซ่อนเร้น เช่น โรงงานขนาดเล็ก

7. เด็กถูกบังคับให้ค้าประเวณี รวมถึงเด็กที่ทำงานในสถานบริการ เช่น สไนเกอร์คลับ ผับ คาเฟ่ เป็นต้น โดยพบว่า มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่เข้าสู่อุตสาหกรรมค้าประเวณี ไม่ต่ำกว่า 25,000 คน โดยพบว่า ความต้องการของเด็กกลุ่มนี้คือ ความช่วยเหลือทั้งทางสุขภาพ จิตใจ โอกาสทางการศึกษา รวมถึงกลไกทางสังคมและชุมชนในการให้กำลังใจ เพื่อฟื้นฟูจิตใจ ปลุกจิตสำนึก ให้รักศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ การฝึกฝนอาชีพให้มีความทำ

8. เด็กติดยา มีจำนวน 10,000 คน โดยกระจายอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ รวมถึงพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพบว่า เด็กกลุ่มนี้มีความต้องการฟื้นฟูสภาพร่างกาย สมอง การเยียวยาจิตใจและคืนความมั่นใจในการกลับสู่สังคม/ชุมชน ตลอดจนความต้องการการศึกษา ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ

9. เด็กยากจนพิเศษหรือเด็กที่ครอบครัวยากจนได้รวมกันไม่เกิน 20,000 บาท ต่อปี มีจำนวน 2,978,770 คน เด็กในกลุ่มนี้ต้องการการสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพ

10. เด็กที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลถิ่นทุรกันดาร มีจำนวน 160,000 คน โดยพบว่า เด็กกลุ่มนี้ต้องการการสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพเช่นกัน

11. เด็กออทิสติก เด็กที่มีความบกพร่องในการเรียนรู้ (LD) เด็กสมาธิสั้น (ADHD) มีจำนวนถึง 2,500,000 คน หรือประมาณ 1 ใน 5 ของเด็กในวัยเรียนในระดับชั้นอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา (3-18 ปี) ซึ่งเด็กในกลุ่มนี้มีทั้งอยู่ในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา ซึ่งขาดการส่งเสริมดูแลตามพัฒนาการการเรียนรู้อย่างเข้าใจ เด็กในกลุ่มนี้จึงมีความต้องการเฉพาะทั้งในด้านการเลี้ยงดู ในครอบครัวและการให้การศึกษาของโรงเรียนที่ต้องมีการจัดระบบคัดกรอง วินิจฉัย และดูแล อย่างเหมาะสม

ประเด็นผู้ด้อยโอกาส

จากรายงานสถิติของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้ด้อยโอกาสที่ได้รวบรวมไว้ในปี พ.ศ. 2554 มีผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่จัดอยู่ในกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบไปด้วย 5 กลุ่ม ดังนี้

1. คนยากจน สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจข้อมูลในปี พ.ศ. 2553 พบว่า มีคนจนจำนวน 5.08 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 7.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด

2. บุคคลเร่ร่อน ปี พ.ศ. 2549 พบว่า มีเด็กเร่ร่อน ประมาณ 20,000 คน แต่ไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐมากถึง 15,000 คน

3. คนไร้สัญชาติคือ บุคคลที่มีปัญหาสถานะทางกฎหมาย ในปัจจุบันแม้จะมีนโยบายการ ขึ้นทะเบียนให้กับคนไร้สัญชาติ โดยในปี พ.ศ. 2548 คาดว่ามีคนไร้สัญชาติมากกว่า 2 ล้านคน แต่มีในฐานข้อมูลภาครัฐเพียง 5 แสนคนเท่านั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ แรงงานต่างด้าว และผู้ถือบัตรบุคคลที่มีสถานะทางทะเบียน

4. ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์และครอบครัว ข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2527-2554 พบว่า มีผู้ติดเชื้อเอดส์ รวม 372,874 คน ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 20-44 ปี เสียชีวิต 98,153 ราย

5. ผู้พ้นโทษ สถานการณ์ของผู้พ้นโทษในประเทศไทยในแต่ละปี จะมีจำนวนมากขึ้น เนื่องจากได้รับการปล่อยตัวระหว่างการอุทธรณ์ ฎีกา การพิจารณา ใต้สวน และสอบสวน

แนวโน้มในอนาคตสถานการณ์ปัญหาผู้ต้องโอกาสทางสังคม มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น มีดังนี้

1. คนยากจน แม้ว่าสัดส่วนคนจนและจำนวนคนจนมีแนวโน้มลดลง แต่ประชาชนยังมีความเสี่ยงจากการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยในภาคชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อีกทั้งเศรษฐกิจของครัวเรือนอยู่ในภาวะการพึ่งพิงจากภายนอกสูง มีความเปราะบางผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก โดยเฉพาะจากสถานการณ์น้ำท่วมครั้งล่าสุด ปี พ.ศ. 2554 ซึ่งศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย สรุปว่า เกิดความเสียหายใน 64 จังหวัด 660 อำเภอ 4,842 ตำบล มีผู้ได้รับความเดือดร้อน 11.33 ล้านคน แรงงานเกือบ 1 ล้านคน ผู้เสียชีวิต 728 ราย บ้านเรือนเสียหาย 91,544 หลัง พื้นที่การเกษตรเสียหาย 10.30 ล้านไร่ และความเสียหายทางเศรษฐกิจ 4 แสนล้านบาท ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยากจนของคนในประเทศเพิ่มมากขึ้น

2. บุคคลเร่ร่อน มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเด็กเร่ร่อน ซึ่งปัจจัยและสาเหตุสำคัญ คือ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจและค่านิยมของครอบครัวและสมาชิกระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ปัญหาเสพติด และการเปิดเสรีทาง การค้าที่จะทำให้คนต่างด้าวเข้ามาเพิ่มมากขึ้น

3. คนไร้สัญชาติ ในประเทศไทยคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากภาคเอกชนยังคงต้องการแรงงานไร้ฝีมือ อีกทั้งนโยบายเพิ่มค่าแรงเป็น 300 บาท ทำให้เริ่มมีการเคลื่อนย้ายแรงงานในแถบชายแดนเพิ่มขึ้น

4. ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์และครอบครัว แนวโน้มของจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ในประเทศไทยคาดว่าจะมีจำนวนลดลง เนื่องจากมีนโยบายดูแลให้กลุ่มคนดังกล่าวได้รับสิทธิการรักษาพยาบาล การเข้าถึงยาต้านไวรัสมากขึ้น แม้จำนวนตัวเลขของผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วย

5. ผู้พ้นโทษ มีแนวโน้มกลับไปสู่การกระทำผิดซ้ำมากขึ้น เนื่องจากเมื่อพ้นโทษออกไปแล้วคนกลุ่มนี้แม้จะได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกันกับคนในสังคม แต่ยังขาดการยอมรับ อีกทั้งภาครัฐไม่มีกลไกในการรองรับ หรือส่งต่อไปสู่แหล่งงาน ขาดการเหลียวแลอย่างจริงจัง ทำให้ขาดทางเลือกในการประกอบอาชีพ ในท้ายที่สุดก็ต้องหันกลับไปสู่การกระทำผิดซ้ำ

สำหรับประเด็นร่วมที่สำคัญของผู้ด้อยโอกาสทางสังคม คือ การขาดหลักฐานการเข้าถึงสิทธิ การขาดความรู้ความเข้าใจ การถูกกีดกัน การตีตราจากสังคม การไม่มีกฎหมายรองรับ ก็เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงสิทธิหรือการเข้ารับบริการทางสังคม

ประเด็นผู้พิการ

สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจคนพิการเมื่อปี พ.ศ. 2550 พบว่า มีคนพิการจำนวนประมาณ 1,871,860 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 2.9 ของประชากรทั้งหมด จำนวน 65,566,359 คน โดยมีคนพิการที่เป็นเพศหญิงมีสัดส่วนที่สูงกว่าเพศชายเล็กน้อยคือ ร้อยละ 3.0 และร้อยละ 2.7 ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุ 75 ปีขึ้นไป ร้อยละ 30.0 และแยกเป็นรายภาคได้ดังนี้

1. ภาคเหนือ มีประชากรที่พิการสูงกว่าภาคอื่น ร้อยละ 4.4
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 3.5
3. ภาคใต้และภาคกลาง มีอัตราใกล้เคียงกันร้อยละ 2.3 และ 2.2
4. กรุงเทพมหานคร มีประชากรที่พิการต่ำสุดคือ ร้อยละ 0.5

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ (พก.) ได้ดำเนินการจดทะเบียน คนพิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ตามพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 และปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการจดทะเบียนคนพิการ เป็นการออกบัตรประจำตัวคนพิการตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ทั้งนี้คนพิการมีบัตรประจำตัวคนพิการแล้วจำนวน 1,278,494 ราย (ณ เดือนกรกฎาคม 2555) เป็นชาย จำนวน 699,452 ราย หญิง จำนวน 579,042 ราย แบ่งออกเป็นรายภาคได้ดังนี้

1. กรุงเทพมหานคร 47,273 ราย
2. ภาคกลางและภาคตะวันออก 265,038 ราย
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 488,146 ราย
4. ภาคใต้ 141,692 ราย
5. ภาคเหนือ 293,168 ราย
6. ไม่ระบุ 43,177 ราย

จากภาพรวมการสำรวจคนพิการของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อปี 2550 และข้อมูลคนพิการของสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พบว่า คนพิการมีโอกาสเข้ามา มีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้นและเป็นไปอย่างแข็งขัน ทำให้คนพิการรู้สึกมีคุณค่ามากขึ้นตามวิถีชีวิตปกติในครอบครัว ชุมชน และสังคม

โดยเฉพาะในส่วนภาคเมือง คนพิการได้เปลี่ยนสถานะตนเองจากผู้รับมาเป็นหุ้นส่วน (Partner) และเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ชัดเจนขึ้น ซึ่งเป็นรูปธรรมการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการโดยเฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนจากการสงเคราะห์และฟื้นฟู เป็นสิทธิคนพิการ ทั้งนี้สามารถนำมาประมวลเป็นสถานการณ์คนพิการ ในปี พ.ศ. 2552 ดังนี้

1. ด้านสาธารณสุข

คนพิการที่มีอายุตั้งแต่อายุ 7 ปี ขึ้นไปมีความลำบากในการดูแลตนเอง หรือมีปัญหาสุขภาพ ส่วนใหญ่อยู่กับผู้ดูแล และส่วนหนึ่งไม่มีผู้ดูแล เป็นคนพิการรุนแรง จำนวน 239,782 คน คนพิการและครอบครัว ต้องการการช่วยเหลือจากรัฐ โดยต้องการเงินสนับสนุน ต้องการให้พยาบาลมา เยี่ยมบ้าน มีการบริการด้านยานพาหนะเวลาจำเป็น คนพิการสามารถเข้าถึงสิทธิตามระบบหลักประกันคุณภาพ จำนวน 557,345 คน โดยสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่าย ครอบคลุมทุกประเภทความพิการ และทุกพื้นที่ โดยผ่านหน่วยบริการปฐมภูมิ ได้แก่ สถานีอนามัย ศูนย์สุขภาพชุมชน เป็นต้น หน่วยทุติยภูมิ ได้แก่ โรงพยาบาลชุมชน (รพช.) โรงพยาบาลทั่วไป (รพท.) เป็นต้น และหน่วยตติยภูมิ ได้แก่ โรงพยาบาลศูนย์ (รพศ.) และเป็นหน่วยที่เหนือขึ้นไป เป็นต้น

2. ด้านการศึกษา

คนพิการที่ได้รับสิทธิด้านการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 รวมจำนวน 276,129 คน โดยแบ่งออกได้ดังนี้

2.1 เด็กพิการที่ได้รับการศึกษาที่ศูนย์การศึกษาพิเศษ 13 เขต ศูนย์การศึกษาพิเศษจังหวัด 63 จังหวัด และโรงเรียนการศึกษาพิเศษ 43 โรงเรียน รวมจำนวน 272,506 คน

2.2 นักศึกษาพิการในโรงเรียนอาชีวศึกษา จำนวน 1,670 คน

2.3 นักศึกษาพิการในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 1,953 คน

คนพิการได้รับการจัดการศึกษาใน 4 รูปแบบ คือ การเรียนร่วม การเรียนร่วมบางเวลา การเรียนร่วมแบบคู่ขนาน และการเรียนแบบเฉพาะทาง

3. ด้านการจ้างงานและการประกอบอาชีพ

คนพิการที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ร้อยละ 64.8 เป็นผู้ไม่มีอาชีพ หรือไม่มีงานทำ มีเพียงร้อยละ 35.2 ที่มีงานทำ ส่วนใหญ่เป็นคนพิการสูงอายรร้อยละ 45.5 และร้อยละ 19.4 ของผู้พิการที่มีงานทำส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเกษตรและประมง งานบริการ และขายแรงงาน รายได้ของคนพิการส่วนใหญ่ ต่ำกว่า 7,000 บาทต่อเดือน

คนพิการได้รับการบริการจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้รับ การฝึกอาชีพที่ศูนย์ฟื้นฟูอาชีพคนพิการ จำนวน 9 แห่ง และการฝึกอบรมอาชีพในชุมชน จำนวนประมาณ 1,000 คนต่อปี สำหรับการกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพอิสระจากกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ จำนวนประมาณ 3,000 คนต่อปี รวมถึงการฝึกอาชีพของกระทรวง แรงงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนอื่นๆ

4. ด้านสวัสดิการ

คนพิการได้รับการบริการสวัสดิการในสถานสงเคราะห์ทุกประเภท ได้แก่ คนพิการ คนไร้ที่พึ่ง รวม 20 แห่ง สามารถดูแลคนพิการได้ทั้งหมด จำนวน 9,450 คน

คนพิการได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพคนพิการ 500 บาทต่อคนต่อเดือน จำนวน 262,669 คน และรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนเบี้ยยังชีพคนพิการอย่างทั่วถึงทุกคน เพิ่มขึ้นอีกในปี พ.ศ. 2553 จำนวน 440,000 คน

รัฐมีการจัดสวัสดิการให้แก่คนพิการที่ครอบคลุมและหลากหลาย พบว่า สวัสดิการ ที่คนพิการเข้าถึงได้มากที่สุดคือ สุขภาพอนามัย รองลงมาเป็นด้านการศึกษา และที่เป็นปัญหา มากที่สุด คือ การมีงานทำ และการมีรายได้

5. ด้านสื่อเทคโนโลยีสำหรับคนพิการ

คนพิการได้รับรู้ เรียนรู้ตำราเรียน ข้อมูลข่าวสารในหลายรูปแบบ ซึ่งได้ดำเนินการ ผลิตและกระจายสื่อไปยังสถานศึกษาต่าง ๆ อย่างทั่วถึง ตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการโดยศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา (ศท.) และส่วนส่งเสริมการผลิตสื่อการศึกษา เพื่อคนพิการ (สสพ.) ดำเนินการผลิตและเผยแพร่สื่อการศึกษาเพื่อเสริมการเรียนการสอน ทั้งการศึกษาในระบบและ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับคนพิการทุกประเภทอย่าง เหมาะสมและมีคุณภาพ สื่อการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบ เช่น การนำโปรแกรม Speech Viewer มาใช้เพื่อช่วยในการฝึกออกเสียงและฝึกพูด การจัดอุปกรณ์สัญญาณเสียง การพัฒนาโปรแกรม ช่วยสื่อสารด้วยภาษาไทย การพัฒนามัลติมีเดีย ภาษามือไทย และการพัฒนาหนังสือเสียง เป็นต้น

6. ด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

คนพิการสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมา คือ วิทยุ โทรศัพท์มือถือ หนังสือพิมพ์รายวัน และอินเทอร์เน็ตตามลำดับ ข้อมูลข่าวสารที่คนพิการได้รับมีอยู่

จากรายงานสถิติข้อมูลคนพิการจำแนกตามประเภทความพิการโดยสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 พบว่า ประเภทความพิการที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางกาย จำนวน 503,646 คน พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย จำนวน 166,206 คน พิการทางการมองเห็น จำนวน 122,259 คน พิการทางสติปัญญา จำนวน 101,680 คน พิการทางจิตใจและพฤติกรรมออทิสติกจำนวน 74,220 คน พิการทางการเรียนรู้ จำนวน 1,890 คน และพิการซ้ำซ้อน จำนวน 81,802 คน ขณะเดียวกันคนพิการมีการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมคุณภาพชีวิต ได้แก่ มูลนิธิพัฒนาคนพิการไทย สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เป็นต้น และมีการให้ความคุ้มครองสิทธิคนพิการคือ มีมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการในพระบรมราชูปถัมภ์

แนวโน้มสถานการณ์จากสถิติของการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ โรคมะเร็ง และโรคเรื้อรัง อาทิ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง โรคซึมเศร้าที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการใช้สารเสพติด ภาวะโภชนาการเกิน ขาดการออกกำลังกาย ความไม่ปลอดภัยด้านอาหารและยา การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งการบาดเจ็บจากความรุนแรงในเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต่าง ๆ ล้วนส่งผลทำให้คนปกติมีโอกาสเกิดความพิการ และมีภาวะพึ่งพาเพิ่มมากขึ้น

ประเด็นผู้สูงอายุ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ทำการสำมะโนประชากรและเคหะ ในปี พ.ศ. 2553 พบว่า ประเทศไทย มีประชากร จำนวน 65.4 ล้านคน ซึ่งมีผู้สูงอายุ จำนวน 6.9 ล้านคน หรือประมาณ ร้อยละ 11.9 ของประชากรทั้งหมด

รายงานสถานการณ์ทางสังคมของท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2553 โดยสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า มีผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาต่าง ๆ จำนวนกว่า 325,563 คน แบ่งออกเป็นผู้สูงอายุที่ยังไม่ได้รับเบี้ยยังชีพได้ตามกำหนดโดยมีเอกสารครบถ้วน จำนวน 122,025 คน ผู้สูงอายุที่ยากจน และมีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน จำนวน 74,826 คน ผู้สูงอายุ ไม่สามารถเข้าถึงบริการ/กิจกรรมด้านต่าง ๆ เช่น ด้านอาชีพ สุขภาพ นันทนาการ

เมื่อพิจารณาแนวโน้มในอีก 15-20 ปี ข้างหน้าสัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นอีกเท่าตัวของผู้สูงอายุในปัจจุบันกล่าวคือจะมีผู้สูงอายุร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือเกือบ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมด อันจะทำให้ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะมีอายุยืนขึ้น แต่ก็ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น หรือมีภาวะความจำเสื่อม ซึ่งคาดว่าจะมีมากกว่า 700,000 คน ส่งผลให้ประเทศไทยต้องมีการระบบประมาณและภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของรัฐในการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และยังพบว่า อัตราส่วนในวัยแรงงานที่มีศักยภาพในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุมีแนวโน้มลดลงโดยตลอด จากประชากรวัยแรงงาน ประมาณ 6 คน ที่สามารถให้การดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน ในปี พ.ศ. 2551 จะเหลือเพียง 2 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน ในปี พ.ศ. 2573 ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุที่ถูกกลืนและถูกทอดทิ้งจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ในอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาและศักยภาพเป็นพลังของชุมชนและสังคมที่มีการกระจายอยู่ทั่วไปทำให้ชุมชนและสังคมเข้มแข็ง แต่ส่วนใหญ่จะยังไม่ได้รับการเหลียวแลและนำมาใช้ประโยชน์มากเท่าที่ควร

จากรายงานประจำปี 2554 ของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ได้รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2553 ได้ข้อสรุปที่มีสาระสำคัญดังนี้

1. การได้รับการดูแลด้านบริการสังคมของผู้สูงอายุในประเด็นดังนี้

1.1 ด้านสุขภาพ

จากสถานการณ์ปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่วัยผู้สูงอายุและจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากวิทยาการทางการแพทย์ มีความก้าวหน้าทันสมัย สามารถตรวจวินิจฉัย และบำบัดรักษาได้สารพัดโรค มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิบัติตนต่อโรคภัยไข้เจ็บนานาชนิด รู้จักการดูแลสุขภาพร่างกายของตนเองด้วยการออกกำลังกาย การเลือกรับประทานอาหารที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกาย ดังนั้น การปรับสภาพจิตใจให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ จากผู้อยู่รอบข้าง อาทิ การให้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการยอมรับได้โดยง่าย และจะทำให้ผู้สูงอายุเปลี่ยนความคิด เห็นคุณค่าในตัวเอง และให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพเพิ่มมากขึ้น โดยกระทรวงสาธารณสุขได้สนับสนุนและมีนโยบายในการจัดบริการด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบที่สำคัญ ดังนี้

1) การป้องกัน และส่งเสริมสุขภาพ โดยการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ ในหมู่บ้าน และการฝึกอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขกับผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นแก่ผู้สูงอายุ การให้บริการในการตรวจคัดกรองสุขภาพเบื้องต้นในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนผสมผสานกับการบริการสุขภาพแก่ประชาชนในชุมชนโดยประชาชน ในชุมชนเอง ตลอดจนการดำเนินโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพซึ่งปัจจุบันมีวัดที่ผ่านเกณฑ์ประเมินเป็นวัดส่งเสริมสุขภาพดีเด่น จำนวน 669 วัด และผ่านเกณฑ์ประเมินขั้นพื้นฐานของวัดส่งเสริมสุขภาพจำนวน 2,284 วัด รวมทั้งสิ้น 2,953 วัด โดยในปี 2554 ตั้งเป้าหมายให้มีวัดส่งเสริมสุขภาพ ใน 1 อำเภอ 1 วัดส่งเสริมสุขภาพ

2) การรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ มีการสนับสนุนให้โรงพยาบาลในจังหวัดต่าง ๆ เปิดคลินิกผู้สูงอายุขึ้น และให้บริการรักษาพยาบาลแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษในโรงพยาบาลต่าง ๆ การดำเนินโครงการ Home Health Care เป็นการบริการสาธารณสุขโดยทีมสหวิชาชีพ และอาสาสมัครในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุที่บ้านต่อเนื่องการดูแลสุขภาพจากโรงพยาบาลสู่บ้าน ตลอดจนการฟื้นฟูสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

สำหรับการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาในชุมชนของศูนย์บริการผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การฟื้นฟูสมรรถภาพทางสมองและสุขภาพทางกาย ณ ศูนย์บริการผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาหรือทุพพลภาพด้านการเคลื่อนไหวเป็นการบริการภาคกลางวัน สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ๆ ละ 4-5 ชั่วโมง เป็นเวลา 6 สัปดาห์ และการติดตามดูแลเยี่ยมบ้านโดยทีมสหวิชาชีพ ประกอบด้วย แพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา และนักกิจกรรมบำบัดเดือนละ 2 ครั้ง เป็นเวลา 6 สัปดาห์ หลังจากนั้นอีก 6 เดือน เป็นการติดตาม

3) การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการจัดบริการที่จำเป็นแก่ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวันอันมีสาเหตุมาจากการเสื่อมสภาพของร่างกายหรือ เกิดจากภาวะการเจ็บป่วยเรื้อรังหรือพิการโดยเน้นการดูแลด้านชีวิตประจำวันด้านที่อยู่อาศัย และด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุโดยการจัดการมีทั้งรูปแบบการจัดบริการ บนพื้นฐานของการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว (Home Care) การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุในสถาบันประเภทต่าง ๆ (Institutional Care) การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการจัดบริการดูแลผู้สูงอายุในสถานกรณีพิเศษ

1.2 ด้านการศึกษา

การจัดบริการด้านการศึกษาและฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุในระยะเวลาที่ผ่านมา หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญและพัฒนาไปสู่รูปแบบที่หลากหลายทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการ ด้านการศึกษา และการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละ

1.3 ด้านการส่งเสริมการมีงานทำ

การส่งเสริมการมีงานทำ มีหน่วยงานสังกัดกระทรวงแรงงาน และกองทุนผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้

1) การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และการฝึกอาชีพที่เหมาะสม ได้แก่ การบริการจัดหางานการส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระ การฝึกทักษะอาชีพ การส่งเสริม/สนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความสามารถเป็นวิทยากร/คณะอนุกรรมการมาตรฐานฝีมือแรงงาน เป็นต้น เพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและมีความต้องการทำงาน ได้มีงานทำ มีรายได้ลดภาระการพึ่งพิงหรือภาระ ผู้ที่ทำงานต้องเลี้ยงดูผู้สูงอายุ และไม่เป็นภาระต่อสังคม

2) การคุ้มครอง ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เป็นการส่งเสริมและพัฒนาแรงงานหญิงเพื่อเตรียมความพร้อมเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ โดยดำเนินการให้ความรู้ในหัวข้อต่าง ๆ ใน 11 หัวข้อวิชา ซึ่งได้สอดแทรกความรู้ในหัวข้อการเตรียมความพร้อมที่เป็นประโยชน์ต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

3) การสนับสนุนเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ โดยกองทุนผู้สูงอายุ ซึ่งจัดตั้งขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 13 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุนผู้สูงอายุ ซึ่งนับเป็นบริการอีกช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่ประสงค์จะประกอบอาชีพ แต่ขาดแคลนเงินทุนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพซึ่งเป็นการให้บริการกู้เงินทั้งรายบุคคล รายกลุ่ม และเป็นโครงการโดยรายบุคคลกู้ได้ไม่เกินคนละ 30,000 บาท และรายกลุ่ม ๆ ละไม่น้อยกว่า 5 คน กู้ได้ไม่เกินกลุ่มละ 100,000 บาท และให้ชำระคืนเป็นรายงวดภายในระยะเวลาไม่เกิน 3 ปี โดยไม่คิดดอกเบี้ย ในปี พ.ศ. 2553 กองทุนผู้สูงอายุมีงบประมาณรวม 80 ล้านบาท ให้บริการสนับสนุนเงินทุนในการประกอบอาชีพแก่ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล จำนวน 4,072 ราย คิดเป็นจำนวนเงิน 106,554,727 บาท สนับสนุนเป็นรายกลุ่มจำนวน 32 กลุ่ม คิดเป็นจำนวนเงิน 2,934,800 บาท และสนับสนุนโครงการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ จำนวน 208 โครงการ คิดเป็นจำนวนเงิน 11,143,522 บาท โดยผู้สูงอายุที่มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร อาทิ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ รองลงมาเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย รับจ้างทั่วไป งานฝีมือและหัตถกรรม กลุ่มโอท็อป เป็นต้น สำหรับการสนับสนุนเงินทุนในรูปของโครงการส่วนใหญ่เป็น การกู้ยืมเงินเพื่อดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการฝึกอบรมให้ความรู้กับผู้สูงอายุกิจกรรมการ

1.4 ด้านที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยหรือบ้านพักส่วนตัวสำหรับผู้สูงอายุถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่จะสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจที่ดีและร่างกายที่สมบูรณ์ การมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นและมีอายุที่ยืนยาวขึ้นนั้นอาจส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดการดูแลขึ้นได้ ในอนาคตปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญกับการจัดบริการด้าน ที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโครงการบ้านจัดสรร/บ้านพัก และคอนโดมิเนียมเพื่อรองรับกับการเป็นที่ยู่อาศัยที่สะดวกสบายและเหมาะสมสำหรับวัยสูงอายุ

1.5 ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

กระทรวงยุติธรรมได้มีการออกประกาศกระทรวงฯ เรื่องการให้คำแนะนำปรึกษาและดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการให้บริการผู้สูงอายุด้วยความสะดวกรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษทั้งในเรื่องการให้คำแนะนำ ปรึกษาให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย การเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนดแก่ผู้สูงอายุ การประสานเพื่อขอรับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายที่พึงมีและตามความจำเป็นในการดำเนินการว่าต่างแก่ต่างคดีของผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นเครือข่ายในการให้คำแนะนำ ปรึกษาและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพแก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่รับผิดชอบ สำหรับในปี พ.ศ. 2553 กระทรวงยุติธรรมให้บริการสำหรับผู้สูงอายุในคลินิกยุติธรรม จำนวน 2,808 ราย โดยผู้สูงอายุที่มาใช้บริการเป็นชาย 1,264 ราย และหญิง 1,544 ราย ซึ่งการให้บริการส่วนใหญ่เป็นการให้บริการปรึกษากฎหมาย จำนวน 2,122 ราย ร้องทุกข์ จำนวน 446 ราย และกองทุนยุติธรรม จำนวน 240 ราย นอกจากนี้ยังให้บริการคุ้มครองความปลอดภัยในฐานะพยานในคดีอาญาสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน 4 ราย เป็นชาย 3 ราย และหญิง 1 ราย การให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาที่เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 429 ราย โดยจำแนกเป็นฐานความผิดเกี่ยวกับชีวิต 331 ราย ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย 97 ราย และความผิดเกี่ยวกับเพศ 1 ราย ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่จำเลยในคดีอาญาที่เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 31 ราย แบ่งเป็นฐานความผิดเกี่ยวกับเพศ 2 ราย ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย 7 ราย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน 5 ราย ยาเสพติด 14 ราย อาวุธปืนและอื่น ๆ 3 ราย

1.6 ด้านบริการสาธารณะ และนันทนาการ

การส่งเสริมสนับสนุนบริการด้านสาธารณสุขและกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในปัจจุบันดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ และอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งการท่องเที่ยว การกีฬาและนันทนาการ โดยมีประกาศกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงคมนาคม และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวก สถานที่ท่องเที่ยว การจัดกีฬาและนันทนาการ การอำนวยความสะดวกและปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคารสถานที่ ยานพาหนะหรือบริการสาธารณะอื่น ๆ การอำนวยความสะดวกในพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอจดหมายเหตุ และการจัดกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม และดำเนินการเรื่องการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการรวมกลุ่มในลักษณะของเครือข่ายหรือชมรม สำหรับรูปแบบของกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งชมรมผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 1) กิจกรรมนันทนาการ และ 2) การบริการสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ

2. การช่วยเหลือทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท มีดังนี้

2.1 การดูแลผู้สูงอายุที่บ้านและชุมชน โดยมี 1) อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.) ซึ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุได้ริเริ่มดำเนินโครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างระบบการดูแลและการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุในชุมชน มุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ขาดผู้ดูแลและประสบปัญหาทางสังคมให้ได้รับการดูแลโดยอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุสามารถได้รับการบริการต่าง ๆ ของรัฐได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวในชุมชนของตนเองได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในปี พ.ศ. 2553 สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุได้มีความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล จำนวน 1,671 แห่งได้ดำเนินการขยายผลอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านในพื้นที่ทั้งประเทศ จำนวน 23,324 คน โดยอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุเหล่านี้สามารถให้การดูแลผู้สูงอายุได้ จำนวน 433,827 คน 2) การดูแลผู้สูงอายุกลุ่มพึ่งพาที่บ้านเป็นกิจกรรมใหม่ที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ เริ่มดำเนินการนำร่องในปี พ.ศ. 2552 ในพื้นที่ 12 จังหวัด มีจังหวัดลำปาง ขอนแก่น สงขลา ปทุมธานี เชียงใหม่ ตรัง สมุทรปราการ พิษณุโลก นครราชสีมา ลพบุรี นครศรีธรรมราช และอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพา มีความเปราะบางทางด้านสุขภาพและสังคม หรืออยู่ในภาวะพิการทุพพลภาพจำเป็นต้องพึ่งพาและต้องรับการดูแลช่วยเหลือจากบุคคลอื่นให้ได้รับการดูแลที่บ้านอย่างเหมาะสม โดยมีการจัดการอบรมเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการฝึกให้มีทักษะเฉพาะในการทำหน้าที่ดูแลให้แก่ผู้ที่เป็นสมาชิกครอบครัว และบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความสนใจ จะเข้ามา

นอกจากนี้ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการยังได้ดำเนินการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมใน การพัฒนาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการระดมความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ อาทิ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา วิทยาลัยอาชีวศึกษา รวมทั้งภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและปรับปรุง ที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการสร้างความมั่นคงและแข็งแรงของ ที่พักอาศัยให้มีความปลอดภัย และไม่เป็นอันตรายต่อวัยและสภาพทางร่างกายของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันยังได้จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สอดคล้องเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยการใช้สถานที่ดังกล่าวทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งมีการสนับสนุนงบประมาณสำหรับใช้เป็นค่าวัสดุก่อสร้างในการปรับปรุง แก้วไข หรือซ่อมแซมบ้านให้แก่ผู้สูงอายุ โดยมีวงเงินหลังละไม่เกินจำนวน 10,000 บาท และสนับสนุนงบประมาณสำหรับการซ่อมแซมสถานที่สาธารณะประโยชน์ในชุมชนหรือสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ อาทิ ศูนย์ประจำหมู่บ้าน ศาลาอเนกประสงค์ ชมรมผู้สูงอายุ ลานจัดกิจกรรมของวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล วงเงินแห่งละไม่เกินจำนวน 15,000 บาท ทั้งนี้ ในการดำเนินงานจะมีการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน และภาคประชาชน โดยมีการระดมทรัพยากรอื่น ๆ และกำลังกาย มาช่วยกันซ่อมแซม ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และที่พักอาศัยให้แก่ผู้สูงอายุในแต่ละชุมชน ในปี พ.ศ. 2553 ได้ดำเนินการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน ทั่วประเทศ จำนวน 9,009 คน

2.2 การดูแลผู้สูงอายุในสถาบัน มี 1) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินการจัดศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุในลักษณะของสถานสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุที่ขาดที่พึ่ง ถูกทอดทิ้ง ไม่มีผู้ดูแลหรือไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวของตนเองได้โดยปัจจุบันมีศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน 12 แห่ง ในทุกภาคทั่วประเทศ โดยศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุทั้ง 12 แห่ง มีขีดความสามารถในการรับผู้สูงอายุเข้าพำนักรักษาได้จำนวนประมาณ 1,600 คน โดยมีค่าใช้จ่ายต้นทุนต่อหน่วย (Unit cost) ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นเงินคนละ 23,456 บาทต่อคนต่อปี

2.3 การให้ความช่วยเหลือด้านรายได้เพื่อการยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ โดยมี

1) การให้ความช่วยเหลือเป็นค่าจัดการศพแก่ผู้สูงอายุ การให้ความช่วยเหลือเป็นเงินค่าจัดการศพแก่ผู้สูงอายุยากจนที่เสียชีวิตเป็นการดำเนินการตามประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริมและสนับสนุนผู้สูงอายุใน การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี รายละ 2,000 บาท ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2552 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ขยายสิทธิการให้ความช่วยเหลือในการจัดการศพตามประเพณีสำหรับผู้สูงอายุ ทุกรายได้เสียชีวิตเป็นเงินรายละ 2,000 บาท เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายให้แก่บุตรหรือญาติพี่น้องของผู้สูงอายุในการจัดการฌาปนกิจศพให้แก่ผู้สูงอายุที่เสียชีวิต ในปี 2553 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นเงินค่าจัดการศพแก่ผู้สูงอายุที่เสียชีวิต ซึ่งญาติได้มาติดต่อแสดงหลักฐานขอรับความช่วยเหลือ จำนวน 91,330 คน เป็นเงินงบประมาณจำนวน 182,659,000 บาท 2) การให้เงินช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส/ประสบปัญหา ความเดือดร้อนเป็นการดำเนินงานโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อให้ความช่วยเหลือเป็นเงินค่าใช้จ่ายแก่ผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส และประสบปัญหาความเดือดร้อน ในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2553 ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุที่ประสบปัญหา จำนวน 6,714 คน เป็นเงินงบประมาณจำนวน 11,743,461 บาท

ประเด็นเพศสถานะ

ความเท่าเทียมด้านการศึกษา

แนวโน้มของผู้หญิงที่ไม่ได้รับการศึกษาลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 11.1 ในปี 2530 เหลือเพียงร้อยละ 5.8 ในปี 2553 แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับผู้ชายแล้วผู้หญิงที่ไม่ได้รับการศึกษายังสูงกว่าเกือบ 2 เท่า สำหรับการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา พบว่า ในรอบสองทศวรรษ ที่ผ่านมา สัดส่วนของหญิงและชายไม่แตกต่างกันมากนัก โดยผู้หญิงมีสัดส่วนสูงกว่าผู้ชายเล็กน้อย แต่ด้วยมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นจึงทำให้ผู้หญิงมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 55.2 ในปี 2530 เหลือเพียงร้อยละ 31.9 ในปี 2553 ในทำนองเดียวกันผู้ชายก็มีสัดส่วนลดลงเช่นกันจากร้อยละ 54.3 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 27.1 ในปี 2553

สำหรับการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา พบว่า ผู้หญิงจบการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา และมัศึกษาน้อยกว่าผู้ชาย แนวโน้มการเรียนจบระดับประถมศึกษาของผู้หญิงลดลงอย่างเห็นได้ชัดจากร้อยละ 20.1 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 18.0 ปี 2553 สำหรับผู้ชายพบว่า สัดส่วนระหว่างปี 2530 และปี 2553 ไม่แตกต่างกันมากนักคือ เพิ่มจากร้อยละ 21.0 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 21.7 ในปี 2553

สำหรับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา พบว่า ทั้งหญิงและชายที่จบการศึกษาในระดับมัศึกษามีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยในรอบสองทศวรรษ พบว่า สัดส่วนของผู้หญิงที่ จบการศึกษาในระดับนี้เพิ่มขึ้นกว่า 4 เท่า กล่าวคือ จากร้อยละ 7.1 ในปี 2530 เพิ่มเป็นร้อยละ 29.7 ในปี 2553 สำหรับในผู้ชายก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน คือ จากร้อยละ 11.6 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 35.1 ในปี 2553

ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา พบการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ กล่าวคือ ช่วงปี 2530-2540 พบว่า ผู้ชายที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษามีมากกว่าผู้หญิง แต่หลังจากปี 2540 เป็นต้นมา พบว่า ในปี 2553 ผู้หญิงที่จบการศึกษาระดับนี้มีมากกว่าผู้ชาย และมีความแตกต่างกันน้อยลงเป็นร้อยละ 14.5 และร้อยละ 13.5 สำหรับผู้หญิงและผู้ชายตามลำดับ

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การประกาศใช้นโยบายทางการศึกษาของไทย ที่มุ่งส่งเสริมให้คนไทยได้รับการศึกษา ส่งผลให้ประชากรมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีประชากรบางส่วนที่ยังไม่ได้รับการศึกษา และจบการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่าประถมศึกษาอยู่อีกจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะผู้หญิง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งหามาตรการหรือกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมให้ประชากรกลุ่มนี้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 7.2 ปี ในปี 2545 เป็น 8.0 ปี ในปี 2553 และเมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยผู้ชายเพิ่มจาก 7.4 ปี ในปี 2545 เป็น 8.2 ปี ในปี 2553 และผู้หญิงเพิ่มจาก 6.9 ปี ในปี 2545 เป็น 7.8 ปี ในปี 2553 จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ช่องว่างจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยระหว่างผู้ชายและผู้หญิงค่อย ๆ แคบลง จนในที่สุดคาดว่าจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของผู้ชายและผู้หญิงจะไม่แตกต่างกัน

ความเท่าเทียมด้านการทำงาน

การมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน ซึ่งหมายถึงกำลังแรงงานของประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปต่อประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปทั้งหมด มีแนวโน้มลดลงทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยในภาพรวมลดลงจากร้อยละ 81.7 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 73.0 ในปี 2553 สำหรับผู้ชายลดลงจากร้อยละ 87.2 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 81.2 ในปี 2553 และผู้หญิงลดลงจากร้อยละ 76.2 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 65.3 ในปี 2553 แม้ผู้ชายจะมีอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าผู้หญิง ซึ่งอาจเนื่องมาจากวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ยกย่องให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัวรวมทั้งเป็นคนหารายได้มาจุนเจือครอบครัว แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสถานการณ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ผู้หญิงเกือบ 2 ใน 3 เข้ามามีบทบาทในการทำงานเพื่อหารายได้ช่วยครอบครัวอีกแรงหนึ่ง

อัตราการว่างงานในภาพรวม ค่อนข้างผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจ โดยในระยะแรกคือตั้งแต่ปี 2530-2540 พบว่า อัตราการว่างงานมีแนวโน้มลดลงทั้งในภาพรวม และจำแนกตามเพศ และ เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ส่งผลให้อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี 2545 อัตราการว่างงานสูงถึงร้อยละ 1.8 เพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวเมื่อเทียบกับปี 2540 ที่มีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้น สำหรับอัตราการว่างงานของชายและหญิงก็เพิ่มขึ้น กล่าวคือ ชายร้อยละ 1.9 และ หญิงร้อยละ 1.6 แม้ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในประมาณปลายปี 2549 โดยอัตราการว่างงานในปี 2550 ลดลงเหลือร้อยละ 1.2 โดยชายว่างงานร้อยละ 1.3 และหญิงว่างงานร้อยละ 1.1 อย่างไรก็ตามเมื่อวิกฤติเศรษฐกิจเริ่มคลี่คลายลง ส่งผลให้อัตราการว่างงานในปี 2553 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 0.9 ซึ่งลดลงทั้งชายและหญิงเหลือร้อยละ 0.9 และร้อยละ 0.8 ตามลำดับ

การทำงานในภาคเกษตรกรรมของคนไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยลดลงจากร้อยละ 65.1 ในปี 2530 เหลือร้อยละ 40.6 ในปี 2553 เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า การทำงานในภาคเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยในช่วงก่อนปี 2545 สัดส่วนผู้หญิงทำงานในภาคเกษตรกรรมมีมากกว่าผู้ชาย แต่หลังจากปี 2545 เป็นต้นมา กลับพบว่า ผู้ชายทำงานในภาคเกษตรกรรมมากกว่าผู้หญิง

สำหรับการทำงานในภาคการผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนจากร้อยละ 11.7 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 19.2 ในปี 2553 ผู้ที่ทำงานในภาคการผลิตส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ชาย แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่า สัดส่วนของผู้หญิงที่ทำงานในภาคการผลิตเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาคือ เพิ่มจากร้อยละ 9.9 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 17.0 ในปี 2553

ส่วนการทำงานในภาคบริการของคนไทยก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกันจากร้อยละ 23.2 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 40.2 ในปี 2553 แต่ก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของผู้ที่ทำงานและมีสถานภาพเป็นลูกจ้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 6,704 บาท ต่อเดือน ในปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 9,607 บาท ต่อเดือน ในปี 2553 เมื่อเทียบค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนระหว่างชายและหญิง พบว่า ผู้ชายได้รับค่าจ้างสูงกว่าผู้หญิง แต่อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำของค่าจ้างที่ผู้หญิงและผู้ชายได้รับมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2553 พบว่า รายได้ของผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันเพียง 200 บาท เท่านั้น

สถานภาพ

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง องค์ความรู้ ด้านนี้จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ กำลังแรงงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในที่นี้หมายถึง ผู้จบการศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตั้งแต่ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ขึ้นไป รวมถึงผู้ไม่จบการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่เป็นทำงานในอาชีพที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็ถือเป็น อีกปัจจัยหนึ่งที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้ทัดเทียมกับนานาประเทศได้

เมื่อจำแนกกำลังแรงงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตามสถานภาพการทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้มีงานทำและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี คือ เพิ่มขึ้นร้อยละ 97.6 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 98.2 ในปี 2552 เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า สัดส่วนของกำลังแรงงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็นผู้มีงานทำของผู้ชายและผู้หญิงไม่แตกต่างกันมากนัก โดยผู้ชายมีแนวโน้มของ การมีงานทำเพิ่มขึ้น คือ เพิ่มขึ้นร้อยละ 97.6 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 98.3 ในปี 2552 สำหรับผู้หญิงพบว่า ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา มีแนวโน้มที่มีงานทำลดลงจากร้อยละ 98.8 ในปี 2550 เหลือร้อยละ 97.9 ในปี 2552

บทบาททางสังคม

การมีส่วนร่วมทางสังคมถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ผู้หญิงสามารถแสดงออกถึงสิทธิของตนเองไม่ว่าจะจะเป็นการเลือกตั้ง หรือการแสดงความคิดเห็น อย่างไรก็ตามบริบทของประเทศไทย ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันจะยกย่องให้ผู้ชายเป็นผู้นำ และผู้หญิงเป็นผู้ตาม แต่จากกระแสการเปลี่ยนแปลงใน ยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า ผู้หญิงเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้นำระดับท้องถิ่น ผู้นำระดับองค์กร หรือแม้กระทั่งผู้นำระดับประเทศ อย่างไรก็ตามสัดส่วนการเป็นผู้นำของผู้หญิง ก็ยังมีน้อยมากเมื่อเทียบกับผู้ชาย

การมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ในปี 2553 พบว่า มีผู้หญิงเพียงร้อยละ 3.8 และ 6.0 เท่านั้นที่ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (นายก อบจ.) ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มีมากกว่าร้อยละ 90 อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงมีแนวโน้มได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีเพิ่มขึ้น โดยเพิ่มจากร้อยละ 8.0 ในปี 2551 เป็นร้อยละ 9.3 ในปี 2553

สำหรับการเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า ส่วนใหญ่กว่า 9 ใน 10 ยังเป็นผู้ชาย โดยมีผู้หญิงที่ได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนี้ประมาณร้อยละ 5 แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงมีแนวโน้มได้รับคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งนี้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.7 ในปี 2551 เป็นร้อยละ 5.6 ในปี 2553

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย แต่มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 94.4 ในปี 2539 เหลือร้อยละ 88.7 ในปี 2549 สำหรับผู้หญิง พบว่า มีแนวโน้มได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2539 มีเพียงร้อยละ 5.6 เพิ่มเป็นร้อยละ 11.3 ในปี 2549 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมเริ่มเปิดโอกาส และมีความเชื่อมั่นในผู้หญิงว่าสามารถ เป็นตัวแทนเป็นกระบอกเสียงแทนประชาชน และสามารถปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ได้ดี ขณะเดียวกันผู้หญิงก็หันมาสนใจ และก้าวเข้าสู่เส้นทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

ข้าราชการพลเรือนสามัญส่วนใหญ่เกือบ 2 ใน 3 เป็นผู้หญิง และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากร้อยละ 60.1 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 62.0 ในปี 2551 ในทางตรงกันข้ามผู้ชายมีแนวโน้มทำงานเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญลดลงจากร้อยละ 39.9 ในปี 2547 เหลือเพียงร้อยละ 38.0 ในปี 2551

เมื่อพิจารณาตำแหน่งข้าราชการในระดับสูง (ระดับ 9-11) พบว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มในการดำรงตำแหน่งระดับสูงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก โดยเพิ่มจากร้อยละ 25.5 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 27.9 ในปี 2551

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ผู้หญิงจะรับราชการในสังกัดข้าราชการพลเรือนมากกว่าผู้ชาย แต่ความก้าวหน้าที่จะได้รับตำแหน่งในระดับสูง (ระดับ 9-11) พบว่า ยังมีความเหลื่อมล้ำอยู่คือ โอกาสที่ผู้หญิงจะได้ดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับสูงประมาณ 1 ใน 4 เท่านั้น

ประเด็นสตรี

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ทำการสำมะโนประชากรและเคหะ ในปี 2553 พบว่า ประเทศไทย มีประชากร จำนวน 65.4 ล้านคน มีประชากรหญิง 33.3 ล้านคน หรือร้อยละ 50.9 ของ

สำหรับการมีส่วนร่วมในอำนาจและการตัดสินใจ อาทิ การบริหารราชการ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมในภาคธุรกิจเอกชน และการดำรงตำแหน่งสำคัญยังมีน้อย กล่าวคือ ในระดับผู้บริหารระดับปลัดกระทรวง มีสตรีไม่ถึงหนึ่งในสี่ของผู้บริหารทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2550 ลดลงจากปี พ.ศ. 2549 จากร้อยละ 10.53 เหลือเพียงร้อยละ 5.26 การเข้าร่วมเป็น คณะรัฐมนตรีน้อยมาก ระหว่างปี พ.ศ. 2548-2551 มีรัฐมนตรีหญิงไม่เกิน 3 คน ขณะที่ภาคธุรกิจเอกชน ในปี พ.ศ. 2550 มีสัดส่วนสตรีที่เป็นกรรมการบริษัท 218 แห่ง เพียงร้อยละ 22 ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2551 สำนักงานสถิติแห่งชาติ สํารวจพบว่า ผู้ชายมีอาชีพการงานสำคัญมากกว่าผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นงานราชการ งานธุรกิจ หรืองานเกษตรกรรม โดยอาชีพข้าราชการเป็นผู้ชายร้อยละ 67 ส่วนสตรีมีเพียงร้อยละ 33 เท่านั้น แต่สำหรับงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจะเป็นงานของผู้หญิง จำนวน 612,041 คน ซึ่งมากกว่าผู้ชายที่มีจำนวน 499,828 คน ขณะเดียวกัน สตรีมีการสร้างเครือข่ายเพื่อคุ้มครองสิทธิ และส่งเสริมบทบาทของสตรี เช่น สมาคมสตรีแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นต้น

แนวโน้มในอนาคตสตรีในวัยทำงานมีแนวโน้มการแต่งงานช้าลงและเป็นโสดมากยิ่งขึ้น โดยบทความในหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยจะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชายถึง 105 ล้านคน โดยเฉพาะผู้หญิงตัวคนเดียวจะมีมากขึ้นโดยตัวเลขอยู่ที่ประมาณ 5.6 ล้านคน ในจำนวนนี้รวมถึงผู้หญิงที่เป็นหม้ายและผ่านการหย่าร้าง ขณะเดียวกัน ผู้หญิงมีแนวโน้มการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารงานทั้งในภาคการเมือง ภาครัฐ และภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น (วนิดา ธนประโยชน์ศักดิ์, 2553)

ประเด็นชาติพันธุ์

สถานภาพ จากการรวบรวมข้อมูลประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองถึง 36 เผ่าประกอบด้วย กระเหรี่ยง กูย ขมุ เขมร ข่าพรวัว จีนฮ่อ ของ ชาวบน ชาวเล ชาไก เขมมิ่ง ถิ่น ไทซิ่น ไทดำ ไทลื้อ ไทย ไทยวน ไทยอง ไทย้อ ไทใหญ่ ปะหล่อง ผู้ไท พวน ม้ง (แม้ว) มลาบรี มอญ มูเซอ เมี่ยน ลาว ลาวครั่ง ลาวเงี้ยว ลีซอ ลัวะ แสก โส้ และอาข่า มีตระกูลภาษาที่ใช้ทั้งหมด 5 ตระกูล คือ กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก กลุ่มตระกูลภาษาไท-กะได กลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบต กลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเนเซียน และกลุ่มตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น บริเวณป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ หรือใกล้แหล่งน้ำ

การคงอัตลักษณ์ จากการรวบรวมข้อมูลนั้น กลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองส่วนใหญ่อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลานาน บางกลุ่มมีอายุกว่า 500 ปี เป็นกลุ่มประชากรขนาดเล็ก มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติอย่างแนบแน่น ใช้ทรัพยากรแบบหาอยู่หากิน มีระบบขัดเกลาทางสังคมและบ่มเพาะจนกลับกลายเป็นอัตลักษณ์และแบบแผนการดำเนินชีวิตของแต่ละกลุ่ม ซึ่งสืบทอดสู่ คนรุ่นหลัง ดังเช่น การอาศัยหาอยู่หากินกับป่าของชนเผ่าบนที่สูงทางภาคเหนือ และการอาศัยหากินกับทะเลของกลุ่มชาวเล ทางภาคใต้ เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองหลายกลุ่มตกอยู่ในภาวะวิกฤติซึ่งปัญหาหลักของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองทั่วประเทศเป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือ ปัญหาความไม่มั่นคงใน ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทั้งในป่า ในทะเล และปัญหาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรม และสุสานกำลังถูกรุกราน รวมทั้งปัญหาการไม่มีสัญชาติหรือไม่มีบัตรประชาชน เข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและถูกเอาเปรียบ ถูกรีดไถ ปัญหาขาดโอกาสทางการศึกษา ปัญหาการถูกรุกรานวิถีชีวิตวัฒนธรรมด้วยสังคมสมัยใหม่ ปัญหาการถูกดำเนินคดีจากการทำกินในเขตดั้งเดิม หรืออื่น ๆ รวมถึงปัญหาการขาดความมั่นคงทางด้านจิตใจเนื่องจากการถูกกดขี่มายาวนานและปัญหาอคติชาติพันธุ์ของคนในสังคมไทยที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง ยิ่งทำให้คุณภาพชีวิตเลวร้ายลงกลายเป็นกลุ่มคนที่ยากจน

วิถีชีวิต จากการรวบรวมข้อมูลนั้นกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยส่วนใหญ่ มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ดำรงชีวิตด้วยการทำนา ปลูกพืชไร่ หรือทำประมง นอกจากนั้น ยังมีการเก็บของป่านำไปขายในเมือง ได้แก่ น้ำมัน ยางชัน สมุนไพร หวาย และหนังสัตว์ เป็นต้น นำมาแลกกับสิ่งของเครื่องใช้ เช่น เกลือ ยาสูบ หอม กระเทียม เป็นต้น ระบบการปกครองส่วนใหญ่เป็นระบบอาวุโส กลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองจะให้ความเคารพและนับถือผู้ที่อาวุโส ในชุมชน โดยอาจจะยกย่องให้เป็นผู้นำในชนเผ่า ค่านิยมและความเชื่อของชนเผ่าจะมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ ภูตผี และศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ (ศุภณัฐมานุษยวิทยาสรีธร, ม.ป.ป.)

แต่จากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายก็ส่งเสริมให้ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยมีแนวโน้มวิถีความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป เช่น หมู่บ้านชนเผ่าบนดอยได้รับการพัฒนา เด็กได้รับการศึกษามากขึ้น หนุ่มสาวจากดอยลงมาทำงานในเมือง นำเงินมาจุนเจือครอบครัวให้อยู่ดีกินดี บ้านหลายหลังบนดอยของชนเผ่าชาวเขาจึงมีเครื่องอำนวยความสะดวกไว้ตามมุมต่าง ๆ ของบ้าน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น อีกทั้งการแต่งกาย บางครั้งก็ไม่ได้สวมเสื้อประจำชนเผ่าเหมือนก่อน แต่กลับแต่งตัวคล้ายคลึงกับคนเมือง (ศุภณัฐมานุษยวิทยาสรีธร,ม.ป.ป.)

การย้ายถิ่น จากผลการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2552 มีผู้ย้ายถิ่นคิดเป็นร้อยละ 3 ของประชากรทั้งประเทศ โดยส่วนใหญ่ผู้ย้ายถิ่นจะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คิดเป็น ผู้ย้ายถิ่นเพศชายร้อยละ 53.5 และผู้ย้ายถิ่นเพศหญิงร้อยละ 46.5

วัยที่มีการย้ายถิ่นมากที่สุด คือ วัยผู้ใหญ่ (25-29) ปี คิดเป็นร้อยละ 52.3 รองลงมา คือ วัยเยาวชน คิดเป็นร้อยละ 35.7 วัยเด็ก (0-14) ปี คิดเป็นร้อยละ 10.7 และวัยสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีการย้ายถิ่นต่ำสุด คือ ร้อยละ 1.3

นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้ย้ายถิ่นที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปเกือบทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 97.8 เป็นผู้ที่มีการศึกษา โดยผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 25.3 รองลงมาคือสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 25.0 ซึ่งต่ำกว่าการสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพียงเล็กน้อย และสำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 16.2 ตามลำดับ

สำหรับสถานภาพการสมรส เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นได้ทั้งปัจจัยผลักดันการย้ายถิ่นและยับยั้งการย้ายถิ่น ซึ่งผลจากการสำรวจ พบว่า ผู้ที่สมรสแล้วจะมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่ยังไม่ได้สมรส คิดเป็นร้อยละ 61.9 และร้อยละ 32.0 ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

1.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วนของการรายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นเด็กและเยาวชน

จากรายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาการประสานเครือข่ายระหว่างสถาบันอุดมศึกษา โรงเรียนและองค์กรภาคีเพื่อการหนุนเสริมคุณภาพการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในต่างประเทศ โดย อรุณศรี จิตต์แจ้ง (2552) ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบเครือข่ายส่วนใหญ่เป็นโครงการของรัฐซึ่งมหาวิทยาลัยอาจเป็นแกนหลักทางวิชาการหรือเป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการบางกรณี มหาวิทยาลัยเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการเองทั้งการบริหารและวิชาการหรืองานบริการชุมชนของมหาวิทยาลัย 2) โครงการอาจจำแนกตามวัตถุประสงค์ได้เป็นโครงการพัฒนาการเรียนการสอนโดยรวม โครงการพัฒนาการอ่านออกเขียนได้ โครงการพัฒนาการเรียนการสอนคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และโครงการพัฒนาการเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ 3) สารวิธีการ

จากรายงานการวิจัยเรื่องการปรับตัวของเด็กและเยาวชนชายในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน สังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดย วิภา จิราโรจน์ (2552) พบว่า 1) การปรับตัว ความคิดเห็นเกี่ยวกับการกระทำผิด สัมพันธภาพกับเพื่อนอยู่ในระดับปานกลาง การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ และการสนับสนุนทางด้านสิ่งของจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนอยู่ในระดับมาก 2) การปรับตัวของเด็กและเยาวชนชายในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชาย จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนประเภทของคดี ระยะเวลาการฝึกและอบรมที่ศาลตัดสิน ลักษณะการพักอาศัย รายได้ของครอบครัวไม่แตกต่างกัน 3) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์จากศูนย์ฝึกและอบรม การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสารจากศูนย์ฝึกและอบรม และสัมพันธภาพกับเพื่อน สามารถร่วมกันทำนายการปรับตัวของเด็กและเยาวชนชายในศูนย์ฝึกและอบรม โดยรวมได้ร้อยละ 35.1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากรายงานการวิจัยเรื่องมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความรุนแรงในเด็กและเยาวชน โดย เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์ และคณะ (2551) พบว่า ความรุนแรงในเด็กและเยาวชน มีหลายรูปแบบทั้งการเป็นผู้สังเกต ผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ พฤติกรรมความรุนแรงแฝงฝังอยู่ในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนจนกลายเป็นสิ่งธรรมดา ความรุนแรงเกิดขึ้นในทุกมิติของชีวิตเด็กและเยาวชนทั้งการเห็นความรุนแรงในบ้าน ถูกกระทำความรุนแรงในบ้าน เห็นหรือถูกกระทำ

ประเด็นผู้สูงอายุ

รายงานการวิจัยเรื่องโครงการเพื่อคุณภาพชีวิตสำหรับสังคมสูงอายุ โดย ลัดดา ดำริการเลิศ (2552) พบว่า การทำงานด้านระบบบริหารผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ เรื่องการศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการประกันคุณภาพผู้ดูแล และการดูแลระยะสั้นในสถาบันเพื่อสนับสนุนการดูแลในครอบครัว การทำงานวิชาการในเรื่องคุณภาพผู้ให้บริการ และมุ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมจัดบริการในชุมชน และร่วมกับเครือข่ายพัฒนารูปแบบแนวทางการผลิตบุคลากรและมาตรฐานบริการที่มีคุณภาพสำหรับการเตรียมการผู้สูงอายุ หรือ พกพิพลังได้สนับสนุนให้พัฒนาความรู้ รูปแบบการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และผลักดันเข้าไปในแผนส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ กระทรวงศึกษาธิการ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) การดูแลปรับสภาพแวดล้อมมุ่งที่การปรับหน่วยบริการสุขภาพปฐมภูมิหรือศูนย์บริการสาธารณสุขและ สถานิออนามัยในชุมชนให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ และได้พิมพ์เขียวการออกแบบที่สามารถนำไปปรับใช้ได้

ประเด็นสตรี

ข้อมูลจากประเด็นของสตรีได้สอดคล้องกับนิต้าโพลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร

ในรายงานความก้าวหน้าของผู้หญิงทั่วโลกในการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งเป็นรายงาน

ประเด็นการค้ามนุษย์

ประเทศไทยเป็นประเทศต้นทาง ปลายทาง และทางผ่าน สำหรับการค้าผู้ชาย ผู้หญิง และเด็กเพื่อการบังคับใช้แรงงานและการบังคับค้าประเวณี ประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้านและประเทศที่อยู่ห่างไกล เช่น ประเทศอุซเบกิสถาน ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นต้น อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ด้วยเหตุผลต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาความยากจน แรงงานชาวพม่าซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย เข้ามาหารายได้ในประเทศไทยและหลบหนีการปราบปรามของทหาร เขี่ยการค้ามนุษย์ที่พบในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านที่ถูกบังคับหรือล่อลวงมาเพื่อบังคับใช้แรงงานหรือแสวงหาประโยชน์ในธุรกิจทางเพศ มีการประมาณการว่าจำนวนประชากรกลุ่มนี้น่าจะมีไม่ต่ำกว่าหลายหมื่นคน เขี่ยการค้ามนุษย์ในประเทศไทยมักพบในอุตสาหกรรมประมง โรงงานแปรรูปอาหารทะเล โรงงานผลิตเสื้อผ้าราคาถูก และงานรับใช้ตามบ้าน มีหลักฐานที่ชี้ว่าเขี่ยการค้ามนุษย์ ผู้ชาย ผู้หญิงและเด็กที่ถูกใช้เป็นแรงงานในอุตสาหกรรม เช่น การประมงเชิงพาณิชย์ อุตสาหกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการประมง และงานรับใช้ตามบ้าน เป็นต้น

องค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับองค์การสหประชาชาติ ปี 2554 ระบุว่า ประชากรที่เป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ในประเทศมีจำนวนมาก มีการประมาณการตัวเลขว่าร้อยละ 23 ของชาวกัมพูชาที่ถูกทางการไทยส่งตัวกลับประเทศที่ปอยเปตเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ โครงการความร่วมมือสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ (UNIAP) ประมาณการตัวเลขว่าทางการไทยส่งตัวเหยื่อการค้ามนุษย์ ชาวกัมพูชากว่า 23,000 คน กลับประเทศในแต่ละปี ทางการลาวรายงานในปีที่จัดทำรายงานว่า ในจำนวนชาวลาวหลายพันคนที่ถูกทางการไทยส่งตัวกลับประเทศ มีผู้ที่ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ชาวลาวประมาณ 50-100 คนรวมอยู่ด้วย จากการประเมินความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์เพื่อใช้แรงงานในกลุ่มแรงงานต่างด้าวชาวพม่าในโรงงานแปรรูปอาหารทะเลที่จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ร้อยละ 57 ของคนงานกลุ่มนี้ผ่านประสบการณ์ที่เป็นสภาพของการถูกบังคับใช้แรงงาน และรายงานขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) เผยแพร่เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 ระบุว่า สภาพการบังคับใช้แรงงาน รวมถึงการเป็นแรงงานขูดรีดพบอยู่ทั่วไปในกลุ่มแรงงานกัมพูชาและพม่าซึ่งถูกบังคับหรือล่อลวงให้มาทำงานในอุตสาหกรรมประมงของไทย รายงานดังกล่าวระบุว่า ชายชาวพม่า กัมพูชา และไทยถูกค้าแรงงานตามเรือประมงของไทยที่เล่น

มูลนิธิกระจกเงาในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทในภาคส่วนของการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยมีหน่วยงานปฏิบัติการคือ ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ และศูนย์ข้อมูลคนหายได้รวบรวมสถานการณ์การค้ามนุษย์ในรอบปี พ.ศ. 2552 มีดังนี้

1. การค้ามนุษย์แรงงานภาคประมง โดยในปี พ.ศ. 2552 ที่ผ่านมา ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงา รับแจ้งเหตุแรงงานประมงขอรับความช่วยเหลือเนื่องจากถูกล่อลวงและบังคับให้ทำงานโดยไม่สมัครใจ ตลอดจนถูกละเมิดสิทธิกว่า 103 กรณี โดยถือว่ามากกว่าปีที่ผ่านมาถึง 3 เท่า ปัญหาการขาดแคลนแรงงานประมงมีต่อเนื่องกว่า 1 แสนอัตรา ทำให้เกิดขบวนการนายหน้าในการจัดหาแรงงานเข้าสู่สถานประกอบการ โดยในปีที่ผ่านมา ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงาได้ขึ้นบัญชีจังหวัดท่าเรือประมงที่มีปัญหาการค้ามนุษย์ในขั้นรุนแรง ได้แก่ จังหวัดสงขลา จังหวัดชลบุรี (ท่าเรือแสมสาร อำเภอสัตหีบ) จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น

2. ขอดำเนินการ การนำเด็กมาเป็นเครื่องมือในการขูดรีดยังเป็นกรณีการค้ามนุษย์ที่มีความรุนแรงในปี พ.ศ. 2552 โดยส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ถูกนำมาจากประเทศกัมพูชาและพม่า ทั้งนี้จำนวนเด็กขอดำเนินการในประเทศไทยที่แน่นอนยังไม่มีหน่วยงานใดทำการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณอย่างชัดเจน เนื่องจากมีการกระจายตัวออกไปในหลายพื้นที่ทั้งในเชียงใหม่ พัทธยา หาดใหญ่ กรุงเทพมหานครและ ปริมณฑล พื้นที่สำคัญที่มีการลักลอบนำพาเด็กเข้ามาขอดำเนินการในประเทศไทยคือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ทั้งนี้ มีรายงานลับจากหน่วยงานด้านการข่าวว่า บกพร่องไฟสาย อรัญประเทศ-กรุงเทพมหานคร ถูกใช้เป็นเส้นทางในการนำพาเด็กจากประเทศกัมพูชาเข้ามาขอดำเนินการในประเทศไทย

3. การลักพาตัวเด็ก การลักพาตัวเด็กนับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2552 โดยมีเด็กถูกลักพาตัวทั้งสิ้น 7 ราย มีจำนวนเท่ากับเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยเด็กที่ถูกลักพาตัวมีอายุเฉลี่ยเพียง 6 ขวบเท่านั้น ลักษณะการลักพาตัวเด็กส่วนใหญ่เพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเด็กไปกระทำการทางเพศและบังคับใช้แรงงาน ทั้งนี้ การลักพาตัวเด็กมักเกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้กระทำความผิดมิใช่กลุ่มอาชญากรรมหรือขบวนการค้ามนุษย์ที่มีขนาดใหญ่ แต่กลับเป็นกลุ่มที่มีลักษณะอาการคล้ายป่วยทางจิตมีความต้องการที่จะนำเด็กไปสนองความใคร่

4. ขบวนการซื้อขายเด็กทารก คือ ขบวนการซื้อขายเด็กทารกทางชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่นายหน้าจะเข้าไปติดต่อเพื่อขอซื้อเด็กนั้น จะเป็นกลุ่มหญิงขายบริการที่ตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์หรือครอบครัวที่มีฐานะยากจนตามแนวชายแดน โดยนายหน้าชาวไทย จะเข้าไปหว่านล้อมให้หญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์เก็บเด็กไว้จนคลอดไม่ต้องทำแท้ง เพราะเมื่อ เด็กคลอดจะมีคนมารับซื้อเด็กในทันที จากการลงพื้นที่ของศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงา พบว่า ในพื้นที่อำเภอตาบองนอก จังหวัดสงขลา มีสถานบันเทิงประเภทร้านคาราโอเกะ ดิสโก้เทค และนวดแผนโบราณอยู่อย่างหนาแน่น ด้วยเหตุนี้จึงมีหญิงขายบริการจำนวนมาก ในขณะที่ข้อห้ามอย่างหนึ่งของหญิงขายบริการก็คือ “การห้ามตั้งท้อง” เพราะนั่นหมายถึงการไม่สามารถทำงานได้ และเป็นภาระในอนาคต

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับรายงานวิจัยการค้ามนุษย์ที่จัดทำโดยรัฐบาลสหรัฐอเมริการะบุว่า ในปี 2553 ศาลไทยได้พิพากษาคดีที่เกี่ยวกับการค้ามนุษย์ 18 กรณี เพิ่มขึ้นจากปี 2552 ที่มีเพียง 8 คดีเท่านั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รายงานว่า ปี 2552 มีเหยื่อชาวต่างชาติ 530 คน ได้รับความช่วยเหลือจากสถานพักพิงของรัฐ ขณะที่เหยื่อการค้ามนุษย์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากสถานพักพิงในปี 2553 นั้นมีจำนวน 381 คน เมื่อคำนึงถึงสถานการณ์การค้ามนุษย์ในไทยก็จะเห็นว่า จำนวนเหล่านี้ได้สะท้อนอย่างชัดเจนว่าต้องมีการดำเนินการความพยายามอย่างเร่งด่วนมากเพื่อที่จะสามารถรับมือกับสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวได้

ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงาได้วิเคราะห์และประเมินสถานการณ์การค้ามนุษย์ประเทศไทย ประจำปี 2554 และแนวโน้มในปี 2555 จากพื้นฐานของสภาพปัญหาที่พบจากการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของมูลนิธิกระจกเงา ตลอดจนสถานการณ์ที่ปรากฏพบว่า ในปี พ.ศ. 2554 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงา รับแจ้งเหตุแรงงานประมงร้องขอความช่วยเหลือเนื่องจากถูกล่อลวงและบังคับให้ทำงานโดย ไม่สมัครใจ ตลอดจนถูกละเมิดสิทธิกว่า 40 กรณี ลักษณะการล่อลวงและการบังคับใช้แรงงานยังคงเป็นไปในรูปแบบไม่ต่างจากอดีต กล่าวคือ การล่อลวงผ่านกระบวนการนายหน้าค่าหัวโดยการหลอกลวงผู้เสียหายว่า จะมีงานสบายรายได้ดีให้ทำซึ่งเป็นการล่อลวงให้ผู้เสียหายเข้าใจว่าเป็น งานประเภทอื่นที่ไม่ใช่งานประมงหรือชักชวนให้มาทำงานประมงแต่หลอกว่าเป็นประมงชายฝั่ง ที่ออกไปจับปลากลาง

สถานการณ์การค้าประเวณีที่เข้าข่ายเป็นการค้ามนุษย์ในประเทศไทยอยู่ในสภาพปัญหา ทั้ง 3 สถานะคือ สถานะต้นทาง ทางผ่าน และปลายทางโดยปัญหาสำคัญที่สุดของเรื่องการค้าประเวณีที่เข้าข่ายเป็นการค้ามนุษย์ในประเทศไทยมีด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ การแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าประเวณีเด็กหญิงจากประเทศเพื่อนบ้าน และการแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าประเวณีเด็กหญิงไทย ปัญหาเรื่องการค้าประเวณีเด็กต่างชาติ ทำให้พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กลายเป็นพื้นที่ทางผ่านและพื้นที่ปลายทางของการค้ามนุษย์ ลักษณะของสภาพปัญหามีการนำเด็กจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศลาวเข้ามาค้าประเวณีบริเวณชายแดนและจังหวัดใกล้เคียงในรูปแบบของช่องและร้านคาราโอเกะ

ในรอบปี 2554 ถึงปัจจุบัน มีสถานการณ์การค้ามนุษย์ในประเทศไทย ในลักษณะอื่น ๆ อีกหลายประเภท มีแรงงานไทยจำนวนมากที่ยังถูกหลอกจากสายนายหน้าจัดหาแรงงานในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศโดยต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินความเป็นจริง หรือทำงานได้ค่าจ้างไม่คุ้มกับ ค่าเดินทางที่ต้องจ่ายให้กับนายหน้าอันเป็นลักษณะของแรงงานขัดหนี้ (Debt Bondage) ซึ่งในมิติของผู้บังคับใช้กฎหมายในประเทศไทย ยังมีมุมมองว่า การกระทำผิดในลักษณะดังกล่าวเป็นความผิดทางแพ่ง หรือเป็นเพียงการฉ้อโกงประชาชน มิใช่ความผิดฐานการค้ามนุษย์ ซึ่งในมิติมุมมองของโลกสากล กำลังให้ความสนใจกรณีการค้ามนุษย์ในลักษณะของแรงงานขัดหนี้ว่าผู้เสียหายต้องตกอยู่ในสภาพการถูกบังคับให้ทำงานเพื่อชดใช้หนี้ที่เกิดขึ้น อันมีสภาพไม่ต่างจากการถูกค้ามนุษย์นั่นเอง

2. มิติด้านการใช้ชีวิตประจำวัน

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์สังคมไทยมิติด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบด้วย สุขภาพ การอุปโภคและการบริโภค ที่อยู่อาศัยและครอบครัว จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของฐานข้อมูลและรายงานสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

รายงานประมวลสถิติสำคัญของประเทศไทย พ.ศ. 2555 โดยสำนักกระบวนวิชากระทรวงสาธารณสุข ได้แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2553 ประเทศไทยพบการเจ็บป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.2 โดยเฉพาะโรคความดันโลหิตสูง กรมควบคุมโรคคาดว่า ในปี 2558

สัดส่วนผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังจำแนกตามกลุ่มอายุในช่วง 3 ปี (พ.ศ. 2551-2553) พบว่า กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 56 รองลงมาเป็นกลุ่มอายุ 50-59 ปี ร้อยละ 25 โรคมะเร็งเป็นสาเหตุการตายอันดับหนึ่งของประเทศไทยและมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อัตราการฆ่าตัวตายของประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วง 10 ปี (พ.ศ. 2542-2553) โดยลดลงจาก 8.59 รายต่อประชากรแสนคน ในปี 2542 เหลือ 5.90 รายต่อประชากรแสนคน ในปี 2553 โดยที่เพศชายมีอัตราการฆ่าตัวตายสูงกว่าเพศหญิง

สถิติสุขภาพ จากสถานบริการสาธารณสุข พ.ศ. 2543-2552 พบว่า ในปี พ.ศ. 2552 มีจำนวนผู้ป่วยนอก จำนวน 152,429 คน และมีจำนวนผู้ป่วยใน จำนวน 10,308 คน

ข้อมูลกรมสุขภาพจิต รายงานโดยศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2554) ด้านสุขภาพของประชาชน ปี 2553 ต่อหน่วยประชากร 100,000 คน มีอัตราป่วยทางสุขภาพจิต จำนวน 2,335 คน (ร้อยละ 53) อัตราป่วยด้วยโรคจิต จำนวน 565 คน (ร้อยละ 13) อัตราป่วยด้วยสุขภาพจิตอื่น ๆ จำนวน 531 คน (ร้อยละ 12) อัตราป่วยด้วยโรควิตกกังวล จำนวน 511 คน (ร้อยละ 12) อัตราป่วยด้วยโรคซึมเศร้า จำนวน 241 คน (ร้อยละ 5) อัตราป่วยทางสุขภาพจิตจากการติดสารเสพติด จำนวน 169 คน (ร้อยละ 4) อัตราป่วยด้วยภาวะปัญญาอ่อน จำนวน 56 คน (ร้อยละ 1)

คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา และสติปัญญาของเด็ก มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และผลิตภาพแรงงานต่ำ การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น ระดับการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น ในปี 2553 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรวัย 15 ปีขึ้นไปเพิ่มเป็น 8.2 ปี แต่ยังมีปัญหาคอนคุณภาพการศึกษาโดยคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนลดลงจากร้อยละ 39.0 ในปี 2550 เป็นร้อยละ 34.9 ในปี 2553 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 55 อีกทั้งยังมีปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพที่ทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น อัตราการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหญิงอายุ 15-19 ปี เพิ่มจากร้อยละ 54.9 ต่อประชากรหญิงอายุ 15-19 ปี พันคน ในปี 2548 เป็นร้อยละ 56.2 ในปี 2553 ส่วนกลุ่มวัยเด็กมีพัฒนาการด้านความสามารถทางเชาว์ปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ค่อนข้างต่ำ โดยเด็กอายุ 0-5 ปีที่มีพัฒนาการสมวัยมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 72 เหลือเพียงร้อยละ 67 ขณะที่กลุ่มวัยทำงานยังมีผลิตภาพต่ำ มีอัตราเพิ่มเฉลี่ยของผลิตภาพแรงงานช่วงปี 2550-2551

สำหรับพฤติกรรมในการบริโภค พบว่า ในปี พ.ศ. 2553 ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค (ร้อยละของค่าใช้จ่ายรวม) เท่ากับ 88.30 ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค (ร้อยละของค่าใช้จ่ายรวม) เท่ากับ 11.70 อัตราการบริโภคสุราของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป ร้อยละ 31.50 อัตราการบริโภคบุหรี่ของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป ร้อยละ 21.40

ส่วนการใช้เวลาในชีวิตประจำวัน พบว่าในปี พ.ศ. 2552 การใช้บริการจากสื่อต่าง ๆ (ชม./วัน) เท่ากับ 2.9 การอ่านหนังสือ (รวมสิ่งพิมพ์/วารสารทางอินเทอร์เน็ต) เท่ากับ 1.0 การชม/การฟังโทรทัศน์ เท่ากับ 2.7 การชม/การฟังวิดีโอ ดีวีดี วีซีดี เท่ากับ 2.5 การฟังรายการวิทยุ เท่ากับ 1.6 การท่องอินเทอร์เน็ต เท่ากับ 1.9 การใช้ห้องสมุด เท่ากับ 0.8 และในปี พ.ศ.2553 พบว่ามีจำนวนประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไปที่ใช้อินเทอร์เน็ต ร้อยละ 13.80

สำหรับความมั่นคงทางสังคม (สถาบันครอบครัว) พบว่า ในปี พ.ศ. 2553 มีสัดส่วนครัวเรือน ที่มีที่อยู่อาศัยถาวร ร้อยละ 99.78 และดัชนีครอบครัวอบอุ่น ร้อยละ 63.08

รายงานประมวลสถิติสำคัญของประเทศไทย พ.ศ. 2553 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2553 ประชากรของประเทศไทยมีจำนวน 65,926,261 คน แบ่งเป็นชาย 32,299,598 คน หญิง 33,626,663 คน แบ่งตามวัย มีวัยเด็ก (ต่ำกว่า 15 ปี) จำนวน 12,846,551 คน วัยแรงงาน (15-59 ปี) จำนวน 44,513,783 คน วัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) จำนวน 8,565,927 คน และสตรีวัยเจริญพันธุ์ (15-49 ปี) จำนวน 18,561,836 คน

สำหรับข้อมูลจากสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ.2543 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า อัตราการเพิ่มของประชากรลดลงจากร้อยละ 3 เหลือเป็นร้อยละ 1 ส่งผลให้โครงสร้างของประชากรเปลี่ยนไป ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ประชากรวัยสูงอายุมีแนวโน้มสูงขึ้น

ประชากรวัยเด็กจะลดลงจากร้อยละ 23.88 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 17.6 ในปี 2568 และสัดส่วนประชากรวัยแรงงานจะลดลงจากร้อยละ 66.38 เป็นร้อยละ 62.05 ขณะที่สัดส่วนประชากร วัยสูงอายุจะเพิ่มจากร้อยละ 9.74 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 19.99 ในปี 2568 ทำให้ครอบครัวต้องรับภาระในการเลี้ยงดูและการพึ่งพิงสูง

ปัจจุบันประเทศไทยมีจำนวนครอบครัวประมาณ 18.3 ล้านครอบครัว แบ่งเป็นครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ 53.9 ครอบครัวขยาย ร้อยละ 34.5 อยู่คนเดียว ร้อยละ 11.2 อยู่กับคนที่ไม่ใช่ญาติ ร้อยละ 0.6 โดยมีแนวโน้มว่าครอบครัวเดี่ยวและคนที่อยู่คนเดียวมีจำนวนมากขึ้น ในขณะที่ครอบครัวขยายมีแนวโน้มลดลง

ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในบ้าน ณ ปัจจุบันโดยเฉลี่ย 4.3 คน และคาดว่าจะลดลงเหลือ 3.4 คน ต่อครอบครัว ในปี พ.ศ. 2558 และจะลดลงไปอีกโดยเหลือ 3.09 คน ในอีก 10 ปี ข้างหน้า ส่งผลให้ครอบครัวเริ่มมีขนาดเล็กลง อย่างต่อเนื่องเหลือเพียง พ่อ แม่ ลูก หรือผู้สูงอายุกับเด็ก

คนที่อาศัยอยู่ตามลำพังหรือครัวเรือนคนเดียวมีมากขึ้น โดยปี 2542 มีคนที่อาศัยอยู่คนเดียวร้อยละ 11 เป็นร้อยละ 11.5 และ 11.8 ในปี 2544 และ 2545 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหญิงหรือชายพอใจที่จะอยู่เป็นโสดมากขึ้น

ครอบครัวขยายมีแนวโน้มลดลงจากปี 2548 ร้อยละ 34.6 ลดลงเหลือร้อยละ 33.90 ในปี 2549 อัตราการจดทะเบียนสมรส ในปี 2551 จำนวน 318,496 คู่ ลดลงเหลือ 300,878 คู่ ในปี 2552 และอัตราการหย่าร้าง ในปี 2551 จำนวน 109,084 คู่ เพิ่มขึ้นเป็น 109,277 คู่ ในปี 2552

แนวโน้มสถานการณ์ครอบครัว คนไทยชะลอเวลาในการเริ่มสร้างครอบครัว โดยอายุเฉลี่ย เริ่มสร้างครอบครัวของชายไทยอาจสูงเฉลี่ย 30 ปี ในขณะที่ฝ่ายหญิงอาจสูงถึง 25 ปี อัตราคนโสดเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะผู้หญิง

คนไทยที่ยังไม่เคยแต่งงานเลยในอายุสูง ๆ เช่น 40 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ผู้ชายที่ไม่มีการศึกษามีโอกาสครองโสดสูงมาก แต่สำหรับผู้หญิงกลับตรงกันข้ามคือ ยิ่งมีการศึกษาสูง โอกาสที่จะโสดยิ่งมีสูงขึ้น ทั้งนี้ หญิงไทยกลุ่มอายุ 40-44 ปี ที่อาศัยใน กทม. มีอัตราการครองโสดสูงที่สุด เมื่อเทียบกับหญิงกลุ่มเดียวกัน

มีแนวโน้มหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวมากขึ้นทุกปี จาก ปี 2543 มีร้อยละ 24.7 ปี 2546 เพิ่มขึ้น ร้อยละ 26.8 และร้อยละ 31 ในปี 2550 อาจเนื่องมาจากสตรีอยู่เป็นโสดมากขึ้น

จำนวนเด็กและสตรีที่ถูกระทำความรุนแรงที่มารับบริการในศูนย์พึ่งได้ ปี 2550 มีจำนวน 9,579 คน และ 8,172 คน ตามลำดับ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น

จำนวนสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรงที่มารับบริการที่ศูนย์พึ่งได้ ปี 2551 จำแนกตามประเภทของการกระทำความรุนแรง ลำดับที่ 1 ทางกาย จำนวน 9,028 ราย รองลงมา ทางเพศ จำนวน 2,363 ราย

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น พบว่า มีอัตราการดาอายุต่ำกว่า 20 ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10.4 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 15.5 ในปี 2551 ส่วนการตั้งครรภ์นอกสมรส และการทำแท้งนั้น ซึ่งจากรายงานเครือข่ายผู้หญิงกับสุขภาพชี้ให้เห็นว่ามีการทำแท้งประมาณปีละ 300,000 ราย และทำด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้อง

ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ขณะที่การย้ายถิ่นของประชากรส่งผลให้ความเป็นเมืองสูงขึ้น

โครงสร้างประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยลดต่ำลงอยู่ที่ 1.6 ในปี 2551 ส่งผลให้สัดส่วนประชากรวัยเด็ก: วัยแรงงาน: ผู้สูงอายุ ลดลงจากร้อยละ 20.5: 67.6: 14.8 ในปี 2553 เป็นร้อยละ 18.3: 66.9: 11.9 ในปี 2559 ทำให้ประเทศไทยเผชิญภาวะขาดแคลนกำลังคนในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อผลิตภาพ การผลิตของประเทศ นอกจากนี้ ประชากรจากชนบทอพยพเข้ามาทำงานในเมืองอย่างต่อเนื่อง ทำให้สัดส่วนประชากรในเขตเมืองเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 31.1 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 45.7 ในปี 2553 หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 46.9 ความเป็นเมืองที่ขยายไปอย่างรวดเร็วส่งผลให้วิถีชีวิตมีลักษณะต่างคน ต่างอยู่ การอยู่อาศัยแบบเครือญาติเปลี่ยนไปสู่การเป็นปัจเจกมากขึ้น โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติ และครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกัน สองรุ่น และรุ่นกระโดด (ตายาย-หลาน) หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกัน สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความเปราะบางจนนำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นจาก 4.5 คู่ต่อพันครัวเรือน ในปี 2545 เป็น 5.5 คู่ต่อพันครัวเรือน ในปี 2553 ปัญหาความรุนแรง ในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศต่อเด็กและสตรีเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วน of รายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

จากบทความวิชาการเรื่องการวิเคราะห์กฎหมายเพื่อกำหนดแนวทางการคุ้มครอง ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง ในครอบครัว พ.ศ. 2550 โดย สุเทพ โชคบุญธิยานนท์ (ม.ป.ป.) พบว่า กระบวนการในการกำหนดระเบียบและหลักเกณฑ์หรือประกาศกระทรวงตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติซึ่งต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน ทำให้การทำงานไม่สามารถเชื่อมโยงเป็นระบบได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรของวัยรุ่นไทย โดยสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ม.ป.ป.) พบว่า ปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าร้อยละ 16 ของครอบครัวตัวอย่าง มีบุตรหลานตั้งครรภ์ในช่วงวัยรุ่นหรือก่อนวัยอันควร ซึ่งพบมากที่สุด ในภาคเหนือ ร้อยละ 30 ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของครอบครัว ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างสัมพันธภาพ ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ และด้านการอบรมสั่งสอน รวม 33 ข้อ กับการตั้งครรภ์วัยรุ่น พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนใหญ่เป็นปัจจัย ด้านเศรษฐกิจ อาทิ ความรู้สึกโกรธเมื่อบุตรหลานซื้อของแพง การให้เงินทุกครั้ง ที่บุตรหลานขอการที่ครอบครัวมีเงินออม การสอนให้แยกแยะระหว่างของจำเป็นและของฟุ่มเฟือย การสอนให้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนบทบาทของครอบครัวด้านการสร้างสัมพันธภาพพบปัจจัยที่สัมพันธ์กับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นคือ การพูดคุยกับบุตรหลานอย่างตรงไปตรงมาและการบอกให้รู้ถึงโทษของการไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง ส่วนบทบาทด้านการอบรมสั่งสอนพบปัจจัยที่สัมพันธ์กับการตั้งครรภ์ เพียงปัจจัยเดียวคือ การสอนให้บุตรหลานหญิงกล้าปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม

3. มิติด้านความเป็นอยู่

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์สังคมไทยมิติด้านความเป็นอยู่ซึ่งประกอบด้วย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงสาธารณูปโภคและบริการสาธารณะ การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และการศึกษา จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของ ฐานข้อมูล และรายงานสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ตลอดจน องค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

รายงานจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติของประเทศไทย สถานการณ์การเกิด อุบัติเหตุจราจรทางบก พ.ศ. 2554 พบว่า การเกิดอุบัติเหตุจราจรทางบก มี 68,583 ราย ลดลงจาก 83,220 ราย ในปี 2553 ร้อยละ 17.59 มีผู้เสียชีวิต 9,205 ราย เพิ่มขึ้น ร้อยละ 20.15 สาเหตุหลัก ของอุบัติเหตุยังคงมาจากการขับรถเร็วเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด และตั้งแต่เดือนมกราคม-เมษายน ปี 2555 เกิดอุบัติเหตุทางถนน 3,093 ครั้ง ลดลงจากปี 2554 ร้อยละ 11.55 มีผู้บาดเจ็บ 3,375 คน ลดลง ร้อยละ 10 และมีผู้เสียชีวิต 335 ราย ลดลงร้อยละ 6.42

สำหรับสาเหตุการเกิดอุบัติเหตุส่วนใหญ่เกิดจากเมาสุรา ร้อยละ 37.28 การขับรถเร็ว เกินกำหนด ร้อยละ 20.63 รวมทั้งมีพฤติกรรมเสี่ยงจากการไม่สวมหมวกนิรภัย จากรายงานองค์การอนามัยโลก พบว่า เมื่อเกิดอุบัติเหตุรถชนจนหยุดกะทันหันมีโอกาสสูงที่ผู้โดยสารไม่คาดเข็มขัดนิรภัยจะหลุดกระเด็นออกนอกรถ จึงทำให้มีโอกาสเสียชีวิตมากกว่าผู้ที่อยู่ในรถถึง 6 เท่า

จากสถานการณ์การเกิดอุบัติเหตุจราจรทางบกในไตรมาสสี่ของปี 2554 มี 15,041 ราย ลดลงร้อยละ 31.60 จาก 21,990 ราย ในไตรมาสสี่ของปี 2553 มีผู้เสียชีวิต 2,236 ราย ลดลงจาก ไตรมาสเดียวกันของปีก่อน 2,441 ราย หรือลดลงร้อยละ 8.40 และสาเหตุหลักของอุบัติเหตุยังคงมาจากการขับรถเร็วกว่าที่กฎหมายกำหนดในขณะที่กายภาพของถนนที่มีเลนมากขึ้น รองลงมาเป็นการขับรถตัดหน้า ขับรถกระชั้นชิด การแข่งรถอย่างผิดกฎหมาย สามอันดับแรกเป็นความเสียหาย ที่เกิดกับรถยนต์นั่ง รถจักรยานยนต์ และรถบรรทุกเล็ก (ปิกอัพ)

อุบัติเหตุรถโดยสารสาธารณะรุนแรงขึ้น และประชาชนยังขาดความรู้เรื่องสิทธิการได้รับการคุ้มครองการบาดเจ็บและการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุจราจรทางบกที่เกิดจากการให้บริการรถโดยสารสาธารณะมีสูงเป็นอันดับ 3 รองจากอุบัติเหตุจากรถจักรยานยนต์และรถยนต์นั่ง สาเหตุส่วนใหญ่ ร้อยละ 85 เกิดจากพฤติกรรมของพนักงานขับรถทั้งจากการขับที่เร็วเกินกำหนด ขับที่ผิดกฎจราจรและไม่ปลอดภัย และการที่คนขับไม่อยู่ในสภาพพร้อม เช่น อ่อนเพลียและทำงานเกินจำนวนชั่วโมงที่เหมาะสม และเมาสุรา เป็นต้น รองลงมาเกิดจากสภาพรถบกพร่อง การดัดแปลงโดยขาดมาตรฐาน เช่น เพิ่มที่นั่งรถโดยสารเกินพิกัด การไม่มีเข็มขัดนิรภัยไว้บริการทุกที่นั่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการด้วย โดยในปี 2554 รถโดยสารสาธารณะได้รับร้องเรียนเกี่ยวกับพนักงานขับรถ 10,640 ครั้ง และกระเป๋ารถเมล์ 3,124 ครั้ง ทั้งในเรื่องขับรถประมาทเป็นอันตราย ขับรถช่องทางขวา ไม่หยุดรับ/จอดส่ง พุดจาไม่สุภาพ เก็บค่าโดยสารเกินราคา ปฏิเสธผู้โดยสารและให้ผู้โดยสารลงก่อนถึงจุดหมาย โดยปัญหาบริการรถโดยสารสาธารณะเกิดจากระบบการอนุญาตเส้นทาง ประสิทธิภาพในการกำกับดูแลมาตรฐานและความปลอดภัยทั้งในเรื่องของตัวรถและผู้ขับขี่ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานที่ชำรุดในบางพื้นที่

รถยนต์โดยสารสาธารณะมีความเสี่ยงด้านความปลอดภัยมากขึ้น การคุ้มครองผู้ใช้นั้นต้องหาแนวทางกำกับดูแลมาตรฐานความปลอดภัย ควบคุมการให้บริการ กลไกการชดเชยเยียวยารวมทั้งสนับสนุนให้สังคมร่วมสร้างค่านิยมความปลอดภัยในการใช้รถใช้ถนน ติดตามและผลักดันให้เกิดการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนดูแลมาตรฐานความปลอดภัยรถโดยสารสาธารณะและผู้ได้รับผลกระทบจากอุบัติเหตุ

การสำรวจอนามัยและสวัสดิการของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ปี พ.ศ. 2552 พบว่า สวัสดิการค่ารักษาพยาบาลจำแนกตามประเภทสวัสดิการ ค่ารักษาพยาบาล อันดับแรกคือ บัตรประกันสุขภาพ (บัตรทอง) จำนวน 51,097.30 คน

สถิติการค่ารักษาพยาบาล ประเภตบัตรประกันสุขภาพ ได้รับบริการสูงสุดในช่วงอายุ 15-19 ปี จำนวน 4,556.5 คน ประกันสังคม/กองทุนเงินทดแทน ได้รับบริการสูงสุดในช่วงอายุ 25-29 ปี จำนวน 1,896.90 คน

ข้อมูลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2553 พบว่า สถิติการศึกษาเปรียบเทียบงบประมาณแผ่นดินกับงบประมาณการศึกษา ปีงบประมาณ 2544-2553 พบว่า มีงบประมาณแผ่นดินจำนวน 1,700 พันล้านบาท เป็นงบประมาณการศึกษาจำนวน 379 พันล้านบาท

ข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2553 พบว่า อัตรานักเรียนต่อประชากรวัยเรียน ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 104.30 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 98.01 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 71.68 และระดับอุดมศึกษา (ปริญญาตรีและต่ำกว่า) ร้อยละ 46.21

จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรกลุ่มอายุ 15 ปีขึ้นไป เป็น 8.1 ปี จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรกลุ่มอายุ 15-59 ปีขึ้นไป เป็น 9 ปี แบ่งเป็นชาย ร้อยละ 9.1 และหญิง ร้อยละ 9 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็น 4.6 ปี แบ่งเป็นชายร้อยละ 5.3 และเป็นหญิง ร้อยละ 4.1

คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยแต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา คุณภาพการศึกษาและมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพ ผลการพัฒนาตามช่วงวัย พบว่า กลุ่มวัยเด็กระดับเขาวัยปัญหามีค่าเฉลี่ยลดลงจาก 91 เป็น 88 ในช่วงปี 2540-2552 (องค์การอนามัยโลกกำหนดไว้ที่ 90-110) ขณะเดียวกันยังมีภาวะโภชนาการเกินและโรคอ้วนจากพฤติกรรมการบริโภคที่ไม่เหมาะสม โดยในปี 2549 เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี มีภาวะโภชนาการเกินถึงร้อยละ 10.6 และคาดว่าอีก 10 ปีข้างหน้า 1 ใน 5 ของเด็กปฐมวัยจะเป็นโรคอ้วน ส่วนเด็กวัยเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ 50.0 และมาตรฐานความสามารถของผู้เรียนในเรื่องการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณ และคิดสร้างสรรค์ค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้ จากพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพทำให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่กลุ่มวัยทำงาน ภาพรวมกำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น โดยปี 2553 มีกำลังแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับ ประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45.4 และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญอยู่ในอัตรา 40: 60 แต่การเรียนต่อในสายอาชีพศึกษา ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศ ขณะเดียวกัน อัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานในช่วงปี 2550-2551 โดยเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 1.8 นับเป็นจุดอ่อนต่อการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและเพิ่มผลิตภาพโดยรวมของประเทศ อีกทั้งแรงงานในกลุ่มอายุ 25-59 ปี ที่เป็นวัยใช้กำลังแรงงานยังขาดการออกกำลังกาย โดยมีเพียงร้อยละ 19.7 เท่านั้น

คดีอาญาโดยรวมยังคงเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะยาเสพติดยังเป็นปัญหาสำคัญที่รุนแรงขึ้นทั้งปริมาณและการต่อสู้การจับกุม ในขณะที่ช่องทางเครือข่ายการจำหน่ายในทัศนสถานยังเป็นปัญหาต่อเนื่อง ในรอบปี 2554 มีคดียาเสพติดเพิ่มขึ้นจากปี 2553 ร้อยละ 30 สะท้อนทั้งสภาพปัญหาที่มากขึ้นและการปราบปรามที่เป็นเชิงรุก รวมทั้งยังพบว่า ยาไอซ์บุกเข้าสู่ตลาดวัยรุ่นแทนยาบ้า และเริ่มแพร่ระบาดในระดับชุมชน สถานศึกษา สถานประกอบการ กลุ่มเสี่ยงที่เป็นนักเสพหน้าใหม่ ยังคงเป็นกลุ่มวัยรุ่นอายุ 15-19 ปี สามารถจับกุมผู้ค้ายาไอซ์เป็นอันดับ 2 รองจากยาบ้า

สถานการณ์การคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ ได้แก่ (1) ประชาชนยังมีความเสี่ยงสูงในการบริโภคผลิตภัณฑ์และบริการด้านสุขภาพ โดยพบการปนเปื้อนในผลิตภัณฑ์และบริการสุขภาพที่ไม่ได้มาตรฐาน (2) ผู้บริโภคประสบปัญหาการใช้สินค้าและบริการสุขภาพในลำดับต้น ๆ ผลการสำรวจความคิดเห็นโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่า ผู้บริโภคยังประสบปัญหาการซื้อ/ใช้สินค้าสุขภาพ อาทิ ผลิตภัณฑ์สำหรับลดน้ำหนัก (ร้อยละ 72.9 ของผู้เคยซื้อ/ใช้สินค้า) อาหารเสริมสุขภาพ/เครื่องดื่บบำรุงร่างกาย (ร้อยละ 68.8) อาหารและเครื่องดื่ม (ร้อยละ 45.8) โดยลักษณะของปัญหาคือ คุณภาพ/สรรพคุณของสินค้าไม่ตรงกับที่โฆษณา/ระบุบนฉลาก ขณะที่บริการที่ผู้บริโภคประสบปัญหามากที่สุด คือ การบริการของสถานพยาบาล (ร้อยละ 31.6 ของผู้เคยซื้อ/ใช้บริการ) โดยปัญหาที่ประสบคือ บริการไม่ได้มาตรฐาน/ไม่มีคุณภาพ (3) การร้องเรียนมีแนวโน้มลดลง ขณะที่ผู้ประสบปัญหาร้องเรียนน้อยเพียงร้อยละ 4.8 ของผู้ประสบปัญหาเนื่องจากเสียหายเพียงเล็กน้อย ไม่มีเวลา กระบวนการร้องเรียนยุ่งยาก ผลที่ได้ไม่คุ้มค่า และไม่คิดว่าหน่วยงานที่ร้องเรียนจะช่วยเหลือได้ และร้อยละ 25.2 ของผู้ไม่ร้องเรียนเนื่องจากไม่ทราบช่องทางการร้องเรียน (4) การสื่อสารบกพร่องและบิดเบือน สร้างปัญหาสำคัญของการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ และ (5) การแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากบริการทางการแพทย์ใช้เวลานาน ไม่ทันต่อผลกระทบที่รุนแรง

กระบวนการกำกับดูแลและแก้ไขปัญหาการคุ้มครองด้านสุขภาพยังคุ้มครองไม่ทั่วถึงและขาดประสิทธิภาพ ได้แก่ (1) กฎหมายไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการของสินค้าบริการ และการโฆษณาหลงใหลไม่รุนแรงหรือไม่เหมาะสมกับฐานความผิด (2) องค์กรและหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับ ติดตาม ตรวจสอบสินค้าและบริการ ขาดเอกภาพ ขณะที่การพิทักษ์สิทธิยังมีปัญหาเข้าถึงยากโดยเฉพาะในภูมิภาค ทำให้มีการร้องเรียนมายังส่วนกลางมากขึ้น ซึ่งมีภาระงานสูงและดำเนินการได้ล่าช้า (3) การกำกับ ติดตาม ตรวจสอบย่อหย่อนไม่ทั่วถึง ขณะที่การแก้ไขเยียวยายังมีอุปสรรคทั้งในการเจรจาไกล่เกลี่ยที่ใช้เวลานาน และมีค่าใช้จ่ายทำให้ผู้บริโภครู้สึกไม่คุ้มค่า

แนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาคุ้มครองด้านสุขภาพมีในเรื่อง (1) พัฒนาศักยภาพของผู้บริโภคให้ความรู้เรื่องสิทธิ ช่องทางและหน้าที่ของผู้บริโภค ข้อมูลของสินค้าและบริการที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลปกป้องตัวเองของผู้บริโภค สนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันแก้ไขผลกระทบระดับบุคคลและภาพรวม (2) เพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายและการปรับปรุงกฎระเบียบด้านมาตรฐานคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าและบริการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสินค้าและบริการโดยครอบคลุมถึงการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและรองรับประชาคมอาเซียน ปรับปรุงกลไกการตรวจสอบและเฝ้าระวังคุณภาพมาตรฐานสินค้าและบริการ และเพิ่มสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและช่องทางการเข้าถึงข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและการคุ้มครองของประชาชน (3) ปรับปรุงกลไกการแก้ไขปัญหาและเยียวยาให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ จัดตั้งกองทุนช่วยเหลือกรณีได้รับผลกระทบรุนแรง ส่งเสริมให้มีการสื่อสารระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน (4) สนับสนุนให้ผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (5) สนับสนุนให้มีองค์การอิสระสำหรับผู้บริโภค เพื่อส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของ ภาคประชาชน (6) กำกับดูแลการโฆษณาประชาสัมพันธ์ รวมทั้งสนับสนุนสถาบันวิชาการในการสร้างองค์ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วนไม่คลาดเคลื่อนบิดเบือน เพื่อให้มีการตัดสินใจเลือกบริโภคอย่างเหมาะสม ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการโฆษณาและผลิตภัณฑ์สุขภาพให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพิ่มบทลงโทษ ตลอดจนเฝ้าระวัง จัดการ และดำเนินคดีกับโฆษณาฯ ที่ผิดกฎหมาย หรืออวดอ้างสรรพคุณเกินจริง และ (7) พัฒนาตัวชี้วัดการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพเพื่อใช้ในการติดตามและประเมินผลความคืบหน้าการดำเนินการ

จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีรายงานเกี่ยวกับ ความมั่นคงทางสังคมหรือหลักประกันทางสังคม ปี พ.ศ. 2553 พบว่า ร้อยละของการมีหลักประกันสุขภาพ เท่ากับ 99.36 ประกันสุขภาพถ้วนหน้า ร้อยละ 75.20 ประกันสังคม ร้อยละ

การคุ้มครองผู้บริโภค ปี พ.ศ. 2554 พบว่า จำนวนเรื่องร้องเรียน จำนวน 7,427 ราย บ้าน อาคาร ที่ดิน จำนวน 2,927 ราย สินค้าและบริการ จำนวน 3,121 ราย การโฆษณาต่าง ๆ จำนวน 1,257 ราย การขายตรงและตลาดแบบตรง จำนวน 117 ราย และการให้คำปรึกษาทางสายด่วน 1166 จำนวน 61,242 ราย

ความสงบสุขในสังคม (ต่อประชากรแสนคน) ปี พ.ศ. 2554 พบว่า อัตราการตายด้วยอุบัติเหตุการจราจรทางบก ร้อยละ 11.90 สัดส่วนคดีชีวิต ร่างกาย และเพศ ร้อยละ 45.80 สัดส่วน คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ร้อยละ 88.90 สัดส่วนคดียาเสพติด ร้อยละ 41.40 และร้อยละของ คดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดซ้ำต่อ ร้อยละ 12.62 และคดีทั้งหมดถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การแพร่ระบาดของยาเสพติด และการเพิ่มขึ้นของการพนันเป็นปัญหาสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การก่ออาชญากรรมที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี 2548 - 2552 สะท้อนได้จากภาพรวมคดีอาญาที่สำคัญทั้งการก่อคดีต่อชีวิต ร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน และคดียาเสพติด โดยในปี 2548 มีจำนวน 355.9 คดีต่อประชากรแสนคน และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2552 เป็น 516.7 คดีต่อประชากรแสนคน จำนวนคดีอาญาดังกล่าวเป็นคดียาเสพติดมากที่สุด โดยในปี 2548 มีจำนวน 160.4 คดีต่อประชากรแสนคน และได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องถึงกว่าเท่าตัวในปี 2552 เป็นจำนวน 371.6 คดีต่อประชากรแสนคน ปัจจุบันปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นภัยร้ายแรงที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนพบว่าปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.2 ในปี 2552 เป็นร้อยละ 51.3 ในปี 2553 นอกจากนี้ผลกระทบจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนไทยเข้าสู่วงจรการเสี่ยงโชคมากขึ้น เช่น เล่นพนันบอล หวยใต้ดิน หวย หุ้น เป็นต้น ทั้งนี้ จากสถิติการจับกุมคดีตามพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 พบว่า ในปี 2553 มีการจับกุมผู้เล่นการพนัน จำนวน 163,553 คน ขณะเดียวกันกลุ่มเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มเล่นการพนันมากขึ้น

สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนค่อนข้างน้อย สื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน แต่การเผยแพร่สื่อต่าง ๆ ยังไม่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และคุณธรรมจริยธรรมสะท้อนได้จากรายการโทรทัศน์ในหนึ่งชั่วโมงของรายการ

ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง คนไทยสามารถเข้าถึงหลักประกันสุขภาพได้ถึง 63.1 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 99.4 ของประชากรผู้มีสิทธิทั่วประเทศ จากการดำเนินนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และมีการดำเนินการเรื่องการคุ้มครองทางสังคมในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน การให้ความคุ้มครองส่งเสริมสิทธิประโยชน์คนไทยและแรงงานไทย การริเริ่มจัดทำกองทุนการออมแห่งชาติเพื่อเป็นการออมระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ยังมีบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงหลักประกันทางสังคม กล่าวคือ กำลังแรงงานของประเทศมีหลักประกันทางสังคมเพียงร้อยละ 36.6 ขณะที่แรงงานอีกร้อยละ 62.1 ยังไม่มีหลักประกันทางสังคม อย่างไรก็ตามได้มีการขยายความคุ้มครองให้แรงงานนอกระบบ ภายใต้การประกันสังคมตามมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2553 โดยเริ่มให้ผู้สนใจสมัครเป็นผู้ประกันตนเมื่อเดือนพฤษภาคม 2554 ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุร้อยละ 70.0 หรือ 5 ล้านคน มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตเพียงเบียดังชีพ และกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 10.0 ของประชากร มีระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมศึกษาตอนต้นถึงร้อยละ 94.0 นอกจากนี้ คุณภาพบริการด้านการศึกษาและสาธารณสุขยังคงมีความแตกต่างกัน สะท้อนให้เห็นจากผลการประเมินสถานศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษารายพื้นที่ และการกระจายทรัพยากรสาธารณสุขในแต่ละภูมิภาค

ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรเป็นปัญหาการพัฒนาประเทศ การกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรชี้ให้เห็นว่า ผลประโยชน์ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่มีโอกาสและรายได้สูง ทำให้สัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มคนรวยร้อยละ 10 ของประชากรกับกลุ่มคนจนร้อยละ 10 ของประชากร มีความแตกต่างกันถึง 22.8 เท่า ในปี 2552 แม้ว่ารัฐบาลได้พยายามแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ผ่านนโยบายต่าง ๆ อาทิ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และนโยบายการให้สินเชื่อเพื่อกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่าย ทำให้คนยากจนในประเทศไทยลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 42.2 หรือ 22.1 ล้านคน ในปี 2531 เหลือร้อยละ 8.1 หรือ 5.3 ล้านคน ในปี 2552 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้และโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐเป็นสาเหตุ ที่นำไปสู่ความ

สังคมไทยเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ในช่วง 4 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เด็กและเยาวชน ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีสัดส่วน 5.0-5.4 คดีต่อเด็กพันคน สูงกว่า ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-9 ที่มีสัดส่วน 3.3-5.1 คดียาเสพติดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 8,803 คดี ในปี 2549 เพิ่มขึ้นเป็น 14,695 คดี ในปี 2553 ทั้งนี้ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในโรงเรียน และสถานศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนพบว่า ปัญหา การแพร่ระบาดของยาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.2 ในปี 2552 เป็นร้อยละ 51.3 ในปี 2553 ขณะเดียวกันกลุ่มเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มเล่นการพนันมากขึ้น

สังคมไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคม และ ระบบธรรมาภิบาลมากขึ้น ประชาชนไทยมีความตื่นตัวในทางการเมืองสูงขึ้น การใช้สิทธิลงคะแนน เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น การตรวจสอบทางการเมืองเกิดขึ้นต่อเนื่อง ขณะที่ภาคธุรกิจ เอกชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศมากขึ้น มีการจัดตั้งเครือข่ายด้านความรับผิดชอบต่อ สังคมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย มีการดำเนินธุรกิจในรูปแบบกิจการ เพื่อสังคมซึ่งเป็นแนวทางการลงทุนใหม่ของการประกอบธุรกิจเพื่อการเจริญเติบโตของภาคสังคม เป็นหลัก ไม่มุ่งกำไรสูงสุด อย่างไรก็ตาม ในด้านการบริหารจัดการยังมีปัญหาความโปร่งใส และ ไม่สุจริต ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันในช่วงปี 2550-2553 มีคะแนนในช่วง 3.2-3.5 เทียบกับ ในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่คะแนนอยู่ในช่วง 3.2-3.8 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

3.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วน of รายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

จากบทความวิชาการเรื่องการสนับสนุนทางสังคมต่อผู้ที่เป็นโรคจิตเภท โดยขวัญ สุตา บุญทศ และคณะ (2554) พบว่า ผู้ป่วยไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรม จากการที่

ส่วนการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาศักดิ์และการสนับสนุนทางสังคมของประชาชนต่อผู้ป่วยยาเสพติดหลังผ่านการบำบัดรักษาในชุมชนพื้นที่สูง โดย สมศรี ไชยการมณ และคณะ (2553) พบว่าทัศนคติและการสนับสนุนทางสังคมของประชาชนในชุมชนพื้นที่สูงต่อผู้ป่วยที่ผ่านการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพของศูนย์บำบัดรักษาเสพติด จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อผู้ป่วยหลังผ่านการบำบัดรักษา และให้การสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยสามารถกลับไปอยู่ในชุมชนได้อย่างปกติสุข

4. มิติด้านวิถีชีวิต

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมิติด้านวิถีชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ความเป็นชุมชน ความเชื่อและศาสนา และวัฒนธรรม จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของฐานข้อมูล และรายงานสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กร ภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นความเป็นชุมชน

วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยคือ การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ทุกคนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนในระดับครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัยอยู่ร่วมกัน รวมทั้งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่อย่างใกล้ชิดกัน โดยมีศูนย์กลางของชุมชนคือ ศาสนสถาน เช่น วัด มัสยิด มีขนบธรรมเนียม ประเพณี การละเล่น และความเชื่ออันเนื่องมาจากการเป็นสังคมเกษตรกรรม จากการนับถือศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผีสงเทวดา แต่เมื่อเวลาผ่านไป สังคมมีการพัฒนาและ มีการ

จากรายงานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 พบว่า ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ร้อยละ 38.77 โดยแบ่งเป็นสัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงขององค์กรชุมชน ร้อยละ 36.70 และสัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน ร้อยละ 40.84 ในส่วนของชุมชนที่มีการเกื้อกูลกัน ร้อยละ 47.47 โดยมีสัดส่วนหมู่บ้านที่มี การจัดสวัสดิการของชุมชนอย่างต่อเนื่องอยู่ร้อยละ 47.47 ซึ่งอัตราความเข้มแข็งของชุมชนในด้าน การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันยังอยู่ในระดับที่ต่ำ

จากรายงานการติดตามประเมินผล 3 ปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แสดงให้เห็นว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2549-2552 ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ที่ร้อยละ 33.7 ร้อยละ 46.4 ร้อยละ 55.7 และร้อยละ 61.2 ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นความเชื่อและศาสนา

ประเทศไทย มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ จากผลการสำรวจสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2551 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) พบว่า ประชากรของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 93.6 รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 5.4 และศาสนาคริสต์ ร้อยละ 0.9 ที่เหลือคือผู้ที่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ที่ไม่มีศาสนา ร้อยละ 0.1

จากรายงานผลการสำรวจสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2551

สำหรับบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วน มีความเชื่อที่หลากหลายอันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างกัน ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยสามารถแบ่งออกเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัย หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดวัฏสงสารตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ และความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคมเป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น 2 เรื่องคือ ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาเป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความถือว่ามีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น นำไปบริกรรม เสกเป่าหรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่และความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังเป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นเชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิง แทะ ฟันไม่เข้า ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวเสือ ฯลฯ อีกทั้งยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อประเภทนี้เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับ คนไทยมาแต่อดีต ส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพเลื่อมใส เป็นพระเกจิอาจารย์ ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ความเชื่อประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตนถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณให้โทษก็ได้ สิ่งเหล่านี้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาคำตอบได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ และ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ หมายถึง วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งมีการเรียนการสอน และสืบทอด อย่างเป็นทางการ

ประเด็นวัฒนธรรม

ในด้านการยอมรับพฤติกรรมทางสังคม พบว่า คนไทย ร้อยละ 41.5 รู้สึกรับไม่ได้

ประเด็นการอพยพย้ายถิ่น

จากผลการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2552 ทิศทางการย้ายถิ่นเมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า กรุงเทพมหานครจะมีการย้ายถิ่นเดือนมีนาคมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 19.0 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือมีลักษณะเหมือนคือจะมีการย้ายถิ่นในเดือนเมษายนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 18.2 และร้อยละ 14.5 ส่วนภาคใต้และภาคกลางเดือนที่มีการย้ายถิ่นมากที่สุด คือ เดือนพฤษภาคม คิดเป็นร้อยละ 12.3 และร้อยละ 11.8 ตามลำดับ

หากจำแนกผู้ย้ายถิ่นตามประเภทของการย้าย พบว่า โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคภายในประเทศ คิดเป็นร้อยละ 50.7 ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 65.3 รองลงมาคือ ภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 47.5 และจำนวนผู้ย้ายถิ่นระหว่างภาคน้อยที่สุดคือ ภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 19.8

สำหรับผู้ย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน คิดเป็นร้อยละ 46.5 โดยเป็นผู้ย้ายถิ่นภายในภาคกลางสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.7 รองลงมาคือ ภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 30.2 ภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 19.6 และภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 17.5 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะการย้ายถิ่นภายในภาคเดียวกัน พบว่า โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการย้ายถิ่นภายในจังหวัด

ทั้งนี้ ผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากต่างประเทศโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งคิดเป็นร้อยละ 61.5 รองลงมาคือ ภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 14.6 ภาคเหนือ ร้อยละ 12.2 ภาคใต้ ร้อยละ 8.1 และกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 3.6 ตามลำดับ

ส่วนกระแสการย้ายถิ่น พบว่า ผู้ย้ายถิ่นย้ายเข้าสู่เขตชนบทมากกว่าเขตเมือง คิดเป็นร้อยละ 72.5 และ 27.5 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามรายภาคที่อยู่ปัจจุบัน พบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครเป็นผู้ที่ย้ายมาจากเขตชนบท คิดเป็นร้อยละ 73.7 ส่วนผู้ที่ย้ายจากเขตเมืองเข้าสู่กรุงเทพมหานครมีเพียงร้อยละ 21.7 สำหรับภาคกลางและภาคใต้มีกระแสการย้ายถิ่นเหมือนกัน คือ เป็นการย้ายระหว่างเขตชนบทมีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.9 และ 35.4 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือที่มีการย้ายถิ่นจากเขตเมืองเข้าสู่เขตชนบทสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.3 และ 55.5 ตามลำดับ

หากพิจารณาเฉพาะการย้ายถิ่นระหว่างภาคภายในประเทศ พบว่า การย้ายถิ่นสุทธิของภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลในทางบวก กล่าวคือ มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคดังกล่าวมากกว่าจำนวนผู้ย้ายถิ่นออก ในทางตรงกันข้ามภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร การย้ายถิ่นสุทธิมีผลในทางลบ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ย้ายถิ่นออกมากกว่าย้ายถิ่นเข้า

สำหรับเหตุผลของการย้ายถิ่น พบว่า โดยส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายถิ่นเนื่องมาจากเหตุผลด้านครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 59.0 รองลงมาคือ ด้านการทำงาน คิดเป็นร้อยละ 16.8 ด้านการย้ายที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 9.5 ด้านสุขภาพ คิดเป็นร้อยละ 5.7 ด้านอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 5.2 และด้านการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 3.6 ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

4.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วนของการศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นความเป็นชุมชน

การวิจัยเรื่องการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง โดย ทศนีย์ ลักษณะนิชนชัย (2551) พบว่า วิธีการบริหารสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมืองจาก 5 ชุมชนที่ศึกษา มีชุมชนซอยสวนเงิน (ชุมชนแออัด) ประชาคมตลาดน้ำตลิ่งชัน (ชุมชนชานเมือง) ชุมชนพัฒนาบ่อนไก่ (โครงการบ้านมั่นคง) ชุมชนหมู่บ้านร่วมก่อพัฒนา(หมู่บ้านจัดสรรของเอกชน) และชุมชนเมืองทองธานี (อาคารชุด/คอนโดมิเนียม) มีปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง จะต้องเริ่มต้นจาก “คนในชุมชน” ซึ่งเป็นแกนกลางของชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจะเป็น

การวิจัยดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง “น้ำดื่มชุมชน” แบบฝึกหัดการพัฒนาชุมชนบ้านป่าไม้แดงการใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ด้านการพัฒนา โดย บัณฑิต ชาวนา (ม.ป.ป.) พบว่า ชุมชนบ้านป่าไม้แดง หมู่ที่ 2 ตำบลป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ย้อนหลังเมื่อสิบปีที่ผ่านมาการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนาประจำตำบล กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น มิได้ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจากการพัฒนาโดยส่วนใหญ่จะเป็นการวางแผนจากภายนอกที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน

เมื่อปี 2550 แกนนำชุมชนบ้านป่าไม้แดง นำโดยดาบตำรวจไพฑูรย์ ดาวเวียงกัน บ้านป่าไม้แดง ได้ทำงานวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นของบ้านป่าไม้แดง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้การพัฒนาชุมชนด้วยตัวของชุมชนเองเริ่มด้วยการทำความเข้าใจกับชาวบ้านในทุกกลุ่มทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบล (ส.อบต.) และประธานกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจถึงการจัดทำแผนแม่บทที่ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูล ทุกอย่างในชุมชน และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวางแผนเป็นแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนในอนาคตซึ่งมีทั้งแผนพัฒนาชุมชนในด้านการเกษตร ด้านสุขภาพชุมชน ด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และด้านการปกครอง อีกทั้งได้กำหนด

กระบวนการเหล่านี้เป็นเหมือนการบ่มเพาะ กระบวนการคิด ความเป็นเหตุเป็นผลในการทำงานพัฒนาในชุมชนที่ต้องอาศัยข้อมูลซึ่งทำให้ชุมชนได้พัฒนาตนเองได้ตรงจุดมากขึ้น ซึ่งจากจุดนี้จึงนำไปสู่ขบวนการคิดในการของบโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) ที่ทางภาครัฐสนับสนุนให้ทางชุมชนเป็นผู้ที่คิดโครงการแล้วนำเสนอเพื่ออนุมัติงบประมาณ ทางชุมชนบ้านป่าไม้แดง ได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการทำงานวิจัยท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการคิดโครงการที่เกิดขึ้นประโยชน์กับคนในชุมชนส่วนใหญ่ จึงได้เกิดโครงการน้ำดื่มชุมชน โดยผ่านการระดมความคิดทุกคน ในหมู่บ้าน

สืบเนื่องจากการสำรวจรายจ่ายของชุมชนเรื่องน้ำดื่มเป็นรายจ่ายสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะ การบริโภคน้ำดื่มในชุมชนส่วนใหญ่จะซื้อจากบริษัทน้ำดื่มเอกชน อีกทั้งทางโรงเรียนบ้านป่าไม้แดง มีความต้องการหาน้ำดื่มสะอาดให้นักเรียน และหากสามารถลดค่าใช้จ่ายในชุมชนในเรื่องน้ำดื่ม ลงได้ก็จะเกิดผลดีกับชุมชนอีกด้วย โครงการน้ำดื่มชุมชนนี้จึงจัดตั้งขึ้น ณ โรงเรียนบ้านป่าไม้แดง

ในปัจจุบันชุมชนบ้านป่าไม้แดงสามารถลดค่าใช้จ่ายเรื่องน้ำดื่มได้ทุกครัวเรือน เนื่องจากน้ำดื่มชุมชนจำหน่ายในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด และนักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของคนบ้านป่าไม้แดงก็มีน้ำดื่มสะอาดบริโภคถือเป็นสวัสดิการของคนในชุมชน ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำโครงการที่มีประโยชน์แก่ทุกฝ่ายและสามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย แต่สิ่งที่มากกว่าความภาคภูมิใจของชุมชนก็คือ กระบวนการคิด และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้เกิดกระบวนการเป็นเหตุเป็นผลเกิดการใช้ข้อมูลมาตัดสินใจในการทำงานพัฒนา จึงทำให้มั่นใจว่าในอนาคตไม่ว่าจะมีหน่วยงานใด ๆ เข้ามาในพื้นที่บ้านป่าไม้แดง ชุมชนจะสามารถตั้งรับและสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนา ด้วยแผนแม่บทชุมชนของตนเอง และให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเรื่องทุนทางสังคมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไทยชงดำ กรณีศึกษาบ้านหนองหมู ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดย กานต์ ชนิต วรรณียพินิจ (2554) พบว่า ชาวไทยชงดำถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยในสมัยกรุงธนบุรี และได้ตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่อำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี และได้ย้ายถิ่นฐานกระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ชาวไทยชงดำบ้านหนองหมูมีวิถีการดำรงชีวิตแบบชนบท แม้ชุมชนจะได้รับการพัฒนาจากภาครัฐบ้างในการสร้างความทันสมัย แต่สิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีพด้วยการทำเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติสูง ชาวไทยชงดำมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณี

บทความเรื่องเศรษฐกิจชุมชน โดย สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (ม.ป.ป.) พบว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นความพยายามของสังคมไทยในการหาทางเลือก อีกทางหนึ่งที่ชุมชนมีสมรรถภาพพอที่จะทำได้ภายใต้ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ เป็นแนวทางของ การรู้จักตนเอง เลือกทำในสิ่งที่มีความโดดเด่น เน้นในการพัฒนาคน เน้นการพึ่งตนเอง อยู่อย่างพอเพียง เน้นการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนให้เป็นการพัฒนาจากล่างสู่บนเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ดี ซึ่งกระแสพระราชดำริของในหลวง มีความชัดเจนในเรื่องระบบเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองมากกว่า 25 ปีแล้ว และมีบางชุมชนได้ยึดเอาแนวทางนี้ไปปฏิบัติและได้ผลในการพึ่งตนเอง เช่น ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองศรีสะเกษ อโศก ลานนาอโศก ชุมชนไม้เรียง เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในสังคมไทยมีอยู่หลายแนวทาง แต่มีเป้าหมายในการนำชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง ซึ่งความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ การผลิตและการบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มีความสมดุลและมีภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกเรื่อง และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยการพึ่งพาตนเองได้ในยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มองและวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบหรืออย่างเป็นองค์รวม เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบกระจายตัว กระจายความเข้มแข็งและยั่งยืนไปสู่ทั่วทุกภูมิภาค เศรษฐกิจชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถของคนครอบครัว ชุมชนจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้พึ่งตนเองได้ และเศรษฐกิจชุมชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพร้อม ๆ กัน

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ โดย ธนพรธณ ธาณี และคณะ (2549) พบว่า 1) ผลกระทบต่อวิถีชีวิตจากคลื่นยักษ์สึนามิ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สิน ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งทางบวกและทางลบ อย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นรายได้หลังการท่องเที่ยว และผลกระทบต่อเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ รวมทั้งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและโครงสร้างทางสังคมด้วย 2) แนวทางการฟื้นฟูวิถีชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ ควรส่งเสริมให้มีการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นมากที่สุด รองลงมาเป็นการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงาม และบริหารจัดการความเสี่ยงของชุมชนจากภัยพิบัติ

นอกจากนี้ จากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2548) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชนคือ 1) ปัจจัยที่เกิดจากฐานคิด การจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชนคือ การสร้างจิตสำนึก การพัฒนาแบบยั่งยืน ความศรัทธาความเชื่อต่อผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน 2) ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ ปัจจัยองค์กรและการบริหารจัดการ ปัจจัยการรวมกลุ่มของสมาชิก ปัจจัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปรับตัว 3) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอกองค์กร ความสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 4) ปัจจัยความสำเร็จร่วมของการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกการเป็นองค์กรชุมชน การพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อการพึ่งพาตนเอง

ประเด็นความเชื่อและศาสนา

การวิจัยเรื่องกิจกรรมทางศาสนาของผู้ย้ายถิ่นชาวพุทธในเขตเมือง: กรณีศึกษาของชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดย นันทนา ขวัญยืน (2551) พบว่า ก่อนการย้ายถิ่นรูปแบบพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกิจกรรมทางศาสนานั้นมีการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการทำบุญ มีพิธีกรรมทางความเชื่อในชุมชนท้องถิ่น และคนในชนบทยังคงสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อยู่ เมื่อมีเทศกาลหรืองานบุญก็จะไปวัดเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาไม่ได้ขาด นอกจากการไปวัดเพื่อทำบุญแล้ว ยังเป็นการไปช่วยงานและพบปะเพื่อนบ้าน หลังการย้ายถิ่นเข้าเมือง มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีบางอย่างเพราะว่ากิจกรรมบางอย่างนั้นไม่สามารถปฏิบัติได้ในเขตเมือง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาในเขตเมืองลดน้อยลง เพราะจะทำบุญเมื่อมีโอกาสหรือได้รับการชวนจากผู้ที่สนิท

สาเหตุที่ทำให้พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อกิจกรรมทางศาสนาเปลี่ยนแปลงเกิดจากปัจจัยหลายด้านก่อนการย้ายถิ่น และหลังการย้ายถิ่น มีดังนี้

ด้านสถานภาพส่วนบุคคล ก่อนการย้ายถิ่น พบว่า เพศหญิงเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมทางศาสนามาก มีอาชีพทำการเกษตรเวลาไปเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงาน หลังการย้ายถิ่น พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามีน้อยลง เนื่องจากการประกอบอาชีพที่ต้องทำงานให้ได้ในปริมาณที่มากขึ้นเพื่อเพิ่มรายได้ บางส่วนต้องทำงานโรงงาน การทำกิจกรรมทางศาสนาโดยส่วนใหญ่ที่สามารถปฏิบัติได้มักจะเป็นการทำบุญใส่บาตรในตอนเช้าหรือตรงกับวันหยุด

ด้านสภาพแวดล้อม ก่อนการย้ายถิ่นและหลังการย้ายถิ่น พบว่า ในชนบทและชุมชนเมืองมีวัดจำนวนมากสามารถเดินทางไปเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก

ด้านเศรษฐกิจ ก่อนการย้ายถิ่น พบว่า ในชุมชนชนบทจะนำผลผลิตที่ได้จากการเกษตรนำมาประกอบอาหารเพื่อทำบุญใส่บาตร หลังการย้ายถิ่น พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต้องแบ่งปันทรัพย์ในการจัดเตรียมของทำบุญ โดยยึดหลักในการทำน้อย หรือ บริจาคที่ผู้รับบริจาค

ด้านเทคโนโลยี ก่อนการย้ายถิ่น พบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมีความล่าช้าทำให้ไม่ทราบข้อมูลทั้งด้านดีและด้านลบของศาสนา หลังการย้ายถิ่น พบว่า การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมีความรวดเร็วและข้อมูลข่าวสารที่ได้รับส่วนมากจะเป็นข้อมูลด้านลบส่งผลให้ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาลดน้อยลง

ดังนั้นภาครัฐและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรมจึงควรณรงค์ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และรักษารูปแบบประเพณีดั้งเดิมให้เคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นผู้ย้ายถิ่นหรือคนในเมือง ตลอดจนส่งเสริมให้เยาวชนได้มีการทำกิจกรรมทางศาสนาและเลื่อมใสในพุทธศาสนามากขึ้นเพื่อเป็นการอบรมด้านจิตใจให้มีจริยธรรมที่ดีงามยิ่งขึ้น

บทความเรื่องภูมิปัญญา โดย วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี (2555) ได้ให้ความหมายและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาคือพื้นฐานองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิตของคนไทย ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งออกได้เป็น 10 ลักษณะดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีความเชื่อและพื้นฐานทางศาสนาที่แตกต่างกัน
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน อาทิ การทำอาหาร การถนอมอาหาร ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน โดยจะใช้อุปกรณ์ในการเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของคนไทยแต่ละภาคที่แสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน จะแสดงออกถึงความสนุกสนาน และเป็น คติสอนใจสำหรับคนในสังคมที่มีความแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่าง ๆ

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน เกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

9. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรม ชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการ รักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

10. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญา ที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ้อนวอนเพื่อให้เกิดความอุดม สมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการ เกษตรทั่วทุกภูมิภาคของไทย

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของ “หมอเสนเรื่อน” ในชุมชนชาวไทยทรงดำ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร โดย พระมหา ประจักษ์ พนาลัย (2551) พบว่า สถานภาพและบทบาทของหมอเสนเรื่อนในด้านการถ่ายทอด ภูมิปัญญาในจังหวัดชุมพรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ หมอเสนเรื่อนชนชั้นผู้ท้าว และหมอเสนเรื่อนชนชั้น ผู้น้อย บุคคลที่เป็นหมอเสนเรื่อนจะเป็นเพศชายล้วน บทบาทหน้าที่ของหมอเสนเรื่อนเป็นไป ตามชน ชั้นของตนคือหมอเสนเรื่อนที่เป็นท้าวจะทำพิธีเสนเรื่อนให้เฉพาะชนชั้นที่เป็นท้าว ส่วน หมอเสนเรื่อน ที่เป็นผู้น้อยจะทำพิธีให้กับชนชั้นผู้น้อยเท่านั้น การจัดชนชั้นในปัจจุบันมีอยู่เฉพาะ ในพิธีกรรมและการ นับถือผีบรรพบุรุษเท่านั้น ชาวไทยทรงดำยกย่องหมอเสนเรื่อนว่าเป็นผู้รู้และ มีความเชี่ยวชาญในด้านการ เสนเรื่อน

กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของหมอเสนเรื่อน มีการถ่ายทอด ใน 2 ลักษณะคือ 1) ถ่ายทอดวิธีการเป็นหมอเสนเรื่อนให้กับผู้ที่จะเป็นหมอเสนเรื่อนในรุ่นต่อไป เป็นการถ่ายทอดโดยตรงด้วยวิธีมุขปาฐะ และฝึกหัดปฏิบัติกับครูอาจารย์ในสถานที่จริงจนมีความ

ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงการถ่ายทอดภูมิปัญญาของหมอเสนเรื่อนชาวไทยทรงดำทั้ง 3 หมู่บ้านยังมีการสืบทอดวิธีการเป็นหมอเสนเรื่อนอยู่ แต่ผู้ที่สนใจในด้านนี้มีจำนวนลดน้อยลง ในด้านการเปลี่ยนแปลง พบว่า ปัจจัยที่ทำให้หมอเสนเรื่อนและภูมิปัญญาเหล่านี้ดำรงอยู่ได้แก่ ความเชื่อมั่นในขนบธรรมเนียมของชาวไทยทรงดำและการแนะนำจากผู้รู้ในขนบธรรมเนียมของชาวไทยทรงดำ เป็นต้น และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ ความสนใจของบุคคล การศึกษาในระบบ วัฒนธรรมภายนอก เป็นต้น

ประเด็นวัฒนธรรม

บทความเรื่องแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร โดย ประรณายศสุข และคณะ (2550) ได้อ้างอิงถึงในงานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ ได้สังเคราะห์ภาพรวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนโดยยกตัวอย่างในเรื่องของระบบการผลิต การทำสวนเมือง ระบบเหมืองฝาย และป่าชุมชนซึ่งตัวอย่างของระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนเท่านั้น หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการจัดการความขัดแย้งภายในและระหว่างชุมชน การปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของยุคสมัยด้วยการปรับภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับความต้องการใหม่ ๆ ตลอดจนการรับเอานวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการปรับปรุงยกระดับการผลิตและวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา นอกจากนี้การทำความเข้าใจระบบ การผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนมีอาจใช้มุมมองแบบหยุดนิ่งแต่ต้องอาศัยมุมมองในลักษณะที่เป็นองค์รวม และเน้นการทำความเข้าใจกับพลวัตรของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติท่ามกลางเงื่อนไขเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนั้น ระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชนต่าง ๆ จึงเป็นระบบที่เคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ของการผลิตซ้ำจารีตประเพณีวิถีปฏิบัติเดิมและการผลิตใหม่ของระบบการจัดการเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม

การประเมินศักยภาพขององค์กรชุมชนและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรดิน น้ำ ป่า จึงต้องพิจารณาอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมถึงเงื่อนไขและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างชุมชนกับ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรตามที่กล่าวข้างต้นเป็นการมองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันกับระบบนิเวศ หรือทรัพยากรในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยผสมกลมกลืนระหว่างวิถีชีวิตและระบบการผลิตของมนุษย์อย่างสอดคล้องกัน

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับบทความงานวิจัยเรื่อง “ชาปีคือ” “นะกิติ” วัฒนธรรมชนเผ่ากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดย หน่อแน (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตชนเผ่ามูเซอดำ หรือลาหู่แซแล บ้านห้วยน้ำริน ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ซึ่งบ้านห้วยน้ำรินเป็นหนึ่งในพื้นที่ต้นแบบที่มีวิธีการที่ดีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่ของโครงการหลวงที่สามารถรักษาทรัพยากรป่ามาได้ถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมและความเชื่อเป็นหนึ่งในพื้นฐานสำคัญซึ่งก่อให้เกิดวิธีปฏิบัติวิถีการดำเนินชีวิตและการหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

บ้านห้วยน้ำรินเป็นพื้นที่ที่ชุมชนทำอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 100 ชุมชนอยู่ได้ด้วยการทำการเกษตรแม้ว่าในอดีตจะเป็นการเกษตรแบบยังชีพแต่ปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาเป็นการเกษตรเพื่อการค้าก็ยังต้องอาศัยดินน้ำป่าที่อุดมสมบูรณ์เพื่อให้วิถีชีวิตของตนเองอยู่รอด

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับดินน้ำป่ามีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์มากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิธีการเลี้ยงผีดอย (ชาปีคือ) และการเลี้ยงผีน้ำ (นะกิติ) ที่จัดเป็นประจำทุกปีก่อนฤดูการเพาะปลูกในเดือนมีนาคม ชาปีคือจะเป็นการเลี้ยงผีดอยเพื่อขอบคุณ ดิน หรือดอยนางแก้วที่ให้ความอุดมสมบูรณ์กับการเพาะปลูกในฤดูกาลที่ผ่านมาและยังเป็นการอ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้ดินมีคุณภาพดี ให้ผลผลิตทางการเกษตรมีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีและขอมาที่ได้ล่วงเกินป่าส่วนการเลี้ยงผีน้ำหรือนะกิติจะเป็นการขอมาและระลึกถึงบุญคุณของต้นน้ำที่เป็นแหล่งกำเนิดของห้วยน้ำรินซึ่งเป็นแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงผู้คนในวิถีชีวิตประจำวันและในพื้นที่การเกษตรมักจะทำในเดือนมีนาคมก่อนทำการเพาะปลูก นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงผีไร่ ผีนา ผีสวนของแต่ละคน ซึ่งจะทำการบอกเจ้าที่ที่สวนว่าจะลงมือเพาะปลูกแล้ว และขอให้ผลผลิตดีซึ่งจะทำในเดือนเมษายน

การเลี้ยงผีเจ้าที่ (ปะตำ) ที่จะปกป้องรักษาคนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขรักษาคนที่เข้าไปหาของป่าให้รอดปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ จะทำทุก ๆ วันสัล หรือวันเสื่อของชาวลาหู่แซแล การฮ้องขวัญข้าว (จำกู่เลอ) เป็นการขอให้เจ้าที่ ณ ตรงนั้นดูแลต้นข้าวให้ดี อย่าให้มีโรคและแมลงเข้ามาทำลาย ซึ่งต้นข้าวนอกจากจะมีความสำคัญในการใช้บริโภคแล้ว ยังเชื่อมโยงในพิธีกรรมหลายอย่างทั้ง พิธีทำบุญขึ้นปีใหม่ พิธีกินข้าวใหม่และพิธีเลี้ยงผีต่าง ๆ ยังมีอีกหลายความเชื่อที่ผูกโยงทรัพยากรธรรมชาติกับวัฒนธรรมของลาหู่แซแล โดยจะมีผู้ที่ทำพิธีกรรมในหมู่บ้าน เรียกว่า ปู่จารย์ เป็นผู้สื่อสารระหว่างคนกับผี ซึ่งหากมีใครทำผิดข้อห้าม เช่น ไปตัดไม้ในป่าพิธีกรรม ป่าเจ้าที่ (ปะตำ)

5. มิติด้านเศรษฐกิจ

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมิติด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย การมีงานทำ รายได้ การใช้จ่าย การออม รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับหนี้สินจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

5.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของฐานข้อมูล และรายงานสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นการมีงานทำ

สรุปผลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ปี 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าประชากรกลุ่มผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานทั้งประเทศมีประมาณ 39.76 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 73.5 ของประชากร โดยกลุ่มดังกล่าวจำแนกออกเป็นผู้มีงานทำจำนวน 39.44 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 99.2 ของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน ผู้ว่างงานจำนวน 2.70 แสนคน หรือคิดเป็นอัตราการว่างงานร้อยละ 0.7 และผู้ที่รอฤดูกาล มีจำนวน 5.32 หมื่นคน คิดเป็นร้อยละ 0.1

ผู้มีงานทำประกอบด้วยผู้ทำงานภาคเกษตรกรรม 16.03 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 40.6 ของผู้มีงานทำ และทำงานนอกภาคเกษตรกรรม 23.41 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 59.4 ซึ่งสถิติดังกล่าว เมื่อเทียบกับสถิติในปี 2553 พบว่า ในภาคเกษตรกรรมมีจำนวนผู้ทำงานเพิ่มขึ้น 2.1 แสนคน เพิ่มขึ้นจาก 15.82 ล้านคน เป็น 16.03 ล้านคน และนอกภาคเกษตรกรรมมีจำนวนผู้ทำงานเพิ่มขึ้น 5.2 แสนคน เพิ่มขึ้นจาก 22.89 ล้านคน เป็น 23.41 ล้านคน

ภาวะการว่างงานของประชากรในปี 2554 มีผู้ว่างงาน 2.70 แสนคน เมื่อจำแนกตาม รายภาค พบว่า กรุงเทพมหานครมีอัตราการว่างงานสูงสุดร้อยละ 1.1 รองลงมาคือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการว่างงานเท่ากันร้อยละ 0.7 ภาคเหนือร้อยละ 0.6 และภาคใต้มีอัตราการว่างงานน้อยที่สุดร้อยละ 0.5 และเมื่อจำแนกตามระดับการศึกษาพบว่า ประชากรที่ว่างงานเป็นผู้สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีอัตราการว่างงานสูงสุดร้อยละ 1.5 รองลงมาเป็นผู้จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 1.0 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 0.9 ระดับประถมศึกษาร้อยละ 0.4 และผู้ว่างงานที่ไม่มีการศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษาร้อยละ 0.1 ซึ่งสถิติดังกล่าวเมื่อเทียบกับสถิติในปี 2553 พบว่า อัตราการว่างงานทั้งจำแนกรายภาคและจำแนกตามระดับการศึกษามีอัตราการว่างงานที่ลดลง

ถึงแม้ว่าในภาพรวมปี 2554 จะมีการจ้างงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.1 และอัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำร้อยละ 0.7 แต่ที่ผ่านมามีการลดการจ้างงานโดยการลดชั่วโมงการทำงานลง แรงงานที่ทำงานเพียงน้อยชั่วโมงจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นมา แต่ไม่ปรากฏให้เห็นในข้อมูลที่แสดงถึงการว่างงานอย่างเปิดเผย ในไตรมาสสี่ พบว่า จำนวนชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ต่อคนโดยรวมลดลงร้อยละ 2.1 โดยลดลงในเกือบทุกสาขา ยกเว้นสาขาการขนส่ง สื่อสาร และก่อสร้าง สำหรับใน 22 จังหวัดที่ประสบภาวะ น้ำท่วม พบว่า ชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ต่อคนของแรงงานลดลงเฉลี่ยร้อยละ 5.8 นอกจากนี้ ผู้ที่ทำงานน้อยกว่า 35 ชั่วโมงต่อสัปดาห์มีจำนวนเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.3 อีกทั้งแรงงานภาคเกษตรจำนวนมากกลายเป็นแรงงานรอฤดูกาลซึ่งไม่ถูกนับเป็นผู้ว่างงาน โดยในไตรมาสที่สี่ ปี 2554 มีแรงงาน รอฤดูกาลจำนวน 191,090 คน เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 74.1 แต่จำนวนนี้ไม่ถูกนับรวมในผู้ว่างงาน ทั้งนี้ การจ้างงานในภาคเกษตรกรรมลดลงร้อยละ 1.0 เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกจำนวนหนึ่งได้รับความเสียหายจากอุทกภัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ภาวะสังคมไทยไตรมาสสี่ และภาพรวม ปี 2554 ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ 2555, 2555 : 3-6)

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ถึงแม้ภาพรวมการจ้างงาน ในปี 2554 จะมีเพิ่มสูงขึ้นกว่า ปี 2553 แต่เมื่อคำนึงถึงในรายละเอียดชั่วโมงการทำงานและแรงงานรอฤดูกาลซึ่งไม่ถูกนับเป็นผู้ว่างงานส่งผลให้เกิดลักษณะการว่างงานแฝง สถิติที่ใช้ในปัจจุบันยังไม่สามารถสะท้อนถึงผลผลิตทางเศรษฐกิจ รายได้ และคุณภาพชีวิตของผู้มีงานทำได้อย่างแท้จริง

ประเด็นรายได้

จากการสำรวจรายได้ของครัวเรือน ปี 2554 พบว่า ครอบครัวยุคใหม่มีรายได้เฉลี่ย เดือนละ 23,236 บาท ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากการทำงาน ร้อยละ 72.0 คือค่าจ้างเงินเดือนร้อยละ 38.5 จากการทำธุรกิจร้อยละ 20.1 และจากการทำการเกษตรร้อยละ 13.4 และมีรายได้ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงาน อาทิ เงินที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนอกครัวเรือนหรือรัฐร้อยละ 10.8 รายได้จากทรัพย์สิน อาทิ ดอกเบี้ย ร้อยละ 10.8 นอกจากนี้ยังมีรายได้ในรูปสวัสดิการหรือสินค้าและบริการต่าง ๆ ร้อยละ 13.6 (ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2554)

เมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนเป็นรายภาคพบว่า กรุงเทพมหานครและ 3 จังหวัดคือ นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ มีรายได้ต่อครัวเรือนสูงกว่าภาคอื่นมากคือ 41,631 บาท และเมื่อพิจารณาตามอาชีพพบว่า ครัวเรือนลูกจ้างที่ปฏิบัติงานวิชาชีพ/นักวิชาการ/นักบริหารมีรายได้เฉลี่ยสูงสุดถึง 51,866 บาท รองลงมาเป็นครัวเรือนของผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร 30,922 บาท ครัวเรือนเสมียน/พนักงาน/ผู้ให้บริการ 21,580 บาท ครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน 20,378 บาท ครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน/ทำฟรี 18,238 บาท ครัวเรือนคนงานทั่วไป 12,683 บาท และครัวเรือนประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ฯ 12,244 บาท

สรุปแนวโน้มสถิติรายได้ครัวเรือนทั่วประเทศตั้งแต่ปี 2545-2554 พบว่า มีรายได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มจากเดือนละ 13,738 บาท เป็น 23,236 บาท

ประเด็นการใช้จ่าย

จากการสำรวจค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ปี 2554 พบว่า ครัวเรือนทั่วประเทศมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเดือนละ 17,403 บาท ค่าใช้จ่ายร้อยละ 33.6 เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่ม รองลงมา เป็นค่าที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ภายในบ้านร้อยละ 20.4 ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางและยานพาหนะ ร้อยละ 18.9 ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล/เครื่องนุ่งห่ม/รองเท้าร้อยละ 6.1 ค่าใช้จ่ายในการสื่อสารร้อยละ 3.1 ค่าใช้จ่าย ในการบันเทิง/การจัดงานพิธีร้อยละ 1.9 ค่าใช้จ่ายในการศึกษาร้อยละ 1.6 ค่าเวชภัณฑ์/ ค่ารักษาพยาบาลร้อยละ 1.5 และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนามีเพียงร้อยละ 1.0 แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค อาทิ ค่าภาษี ของขวัญ เบี้ยประกันภัย ซื้อมูลาภกนิแบ่งรัฐบาล และดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 11.9 (ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2554)

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเป็นรายภาคพบว่า กรุงเทพมหานครและ 3 จังหวัดคือ นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ มีค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนสูงกว่าภาคอื่นมากคือ 27,566 บาท และเมื่อพิจารณาตามอาชีพพบว่า ครัวเรือนลูกจ้างที่ปฏิบัติงานวิชาชีพ/นักวิชาการ/นักบริหาร มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงสุดถึง 35,426 บาท รองลงมาเป็นครัวเรือนของผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตร 20,309 บาท ครัวเรือนเสมียน/พนักงาน/ผู้ให้บริการ 18,123 บาท ครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตร เป็นเจ้าของที่ดิน 14,745 บาท ครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน/ทำฟรี 14,154 บาท ครัวเรือนคนงานทั่วไป 11,507 บาท และครัวเรือนประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ 9,673 บาท

สรุปแนวโน้มสถิติรายจ่ายครัวเรือนทั่วประเทศตั้งแต่ปี 2545-2554 พบว่า มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพิ่มจากเดือนละ 10,889 บาท เป็น 17,403 บาท

ประเด็นการออม

จากการสำรวจการออมต่อเดือนของครัวเรือนในประเทศไทย ปี 2553 พบว่า การออมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทยอยู่ที่ระดับ 5,653 บาท เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2552 ที่ระดับ 4,698 บาท โดยคิดเป็นอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 20.32 ในปี 2553 (สำนักนโยบาย การออมและการลงทุน, สภากรรมการออมภาคครัวเรือนของไทย, 2553: 1-7)

เมื่อพิจารณาจากรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน ในปี 2553 อยู่ที่ระดับ 22,472 บาท เพิ่มขึ้นจากระดับ 20,903 บาท ในปี 2552 หรือมีการขยายตัวร้อยละ 7.5 ต่อปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน ในปี 2553 อยู่ที่ระดับ 16,819 บาท เพิ่มขึ้นจากระดับ 16,205 บาท ในปี 2552 หรือขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.79 ต่อปี จากข้อมูลดังกล่าวในปี 2553 เมื่อเปรียบเทียบอัตราการขยายตัวของค่าใช้จ่ายและรายได้เฉลี่ย

เมื่อพิจารณาสัดส่วนการออมต่อรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยในปี 2553 อยู่ที่ร้อยละ 22.48 ปรับตัวเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง จากร้อยละ 22.39 ในปี 2552 อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยการออมต่อรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยตั้งแต่ปี 2549-2553 พบว่า สัดส่วนการออมต่อรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 22.37 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสัดส่วนการออมต่อรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย (Average Propensity to Save) ในปี 2553 มีอัตราสูงกว่าระดับค่าเฉลี่ยในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมาซึ่งหมายถึงในปี 2553 ภาครครัวเรือนยังคงมีศักยภาพในการออมอยู่สูงกว่าค่าเกณฑ์เฉลี่ย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า แนวโน้มการออมเฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือนของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือน

จากการสำรวจการออมต่อเดือนของครัวเรือนในประเทศไทย ปี 2554 พบว่าการออมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทยอยู่ที่ระดับ 5,833 บาท เพิ่มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2553 ที่ระดับ 5,653 บาท (สำนักนโยบายการออมและการลงทุน, สภาวะการณ์การออมภาคครัวเรือนของ ไทย, 2553: 1)

ประเด็นหนี้สิน

จากการสำรวจหนี้สินของครัวเรือน ปี 2554 จากครัวเรือนทั่วประเทศประมาณ 20 ล้านครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 55.8 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้สิน โดยมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ย 134,900 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งหนี้สินส่วนใหญ่ร้อยละ 73.8 เพื่อใช้ในครัวเรือนคือใช้ในการอุปโภคบริโภคร้อยละ 37.8 ซื้อบ้าน/ที่ดินร้อยละ 34.0 และหนี้สินเพื่อใช้ในการศึกษามีเพียงร้อยละ 2.0 เท่านั้น สำหรับหนี้สินเพื่อใช้ในการเกษตรจะสูงกว่าใช้ทำธุรกิจอยู่ร้อยละ 4.1 (ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2554, 2553)

จากครัวเรือนทั่วประเทศที่มีหนี้สิน ส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้ในระบบ โดยร้อยละ 87.5 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ในระบบอย่างเดียว และร้อยละ 6.4 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ ส่วนครัวเรือนที่มีหนี้นอกระบบอย่างเดียวมีเพียงร้อยละ 6.1

ผลการสำรวจในปี 2554 พบว่า จำนวนเงินที่เป็นหนี้เฉลี่ยในระบบสูงกว่านอกระบบมากกว่า 30 เท่า ส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคสูงถึงร้อยละ 37.7 รองลงมาคือหนี้เพื่อใช้ในการซื้อบ้านและที่ดินร้อยละ 34.5 ใช้ในการทำเกษตรร้อยละ 14.4 และใช้ทำธุรกิจร้อยละ 10.0 สำหรับหนี้เพื่อใช้ในการศึกษามีเพียงร้อยละ 2.0 เท่านั้น

สำหรับจำนวนหนี้สินนอกระบบ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนร้อยละ 40.5 ซึ่งอาจเป็นผลมาจากน้ำท่วมใหญ่ในช่วงปลายปี 2554 ที่ทำให้ครัวเรือน

จากข้อมูลสถิติหนี้สินของครัวเรือนในปี 2545-2554 พบว่า จำนวนเงินที่เป็นหนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ คือ จาก 82,485 บาท ในปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 134,900 บาท ในปี 2554 เมื่อจำแนกตามภาคพบว่า กรุงเทพมหานครและ 3 จังหวัด คือ นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ เป็นกลุ่มที่มีจำนวนหนี้สินต่อครัวเรือนสูงกว่าภาคอื่นคือ 202,157 บาท และเมื่อพิจารณาตามอาชีพพบว่า ครัวเรือนลูกจ้างที่ปฏิบัติงานวิชาชีพ/นักวิชาการ/นักบริหารมีจำนวนเงินที่เป็นหนี้สูงเช่นเดียวกัน โดยมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 452,167 บาท นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ครัวเรือนที่มีรายได้และรายจ่ายที่สูงมักจะมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงเช่นเดียวกัน

อพยพย้ายถิ่น

จากผลการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากรในช่วงปี พ.ศ. 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2552 ผู้ย้ายถิ่นที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน คิดเป็นร้อยละ 77.1 รองลงมา คือ ผู้มีงานทำ คิดเป็นร้อยละ 73.0 ผู้ว่างงาน คิดเป็นร้อยละ 6.8 และผู้รอฤดูกาล คิดเป็นร้อยละ 0.3

หากพิจารณาถึงการประกอบอาชีพของผู้ย้ายถิ่น พบว่า อาชีพ 5 อันดับแรกของผู้ย้ายถิ่นที่มีงานทำโดยส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพผู้ปฏิบัติงานด้านการเกษตรฯ คิดเป็นร้อยละ 30.3 รองลงมาคือ พนักงานบริการ คิดเป็นร้อยละ 17.2 อาชีพขั้นพื้นฐานต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 16.4 ผู้ปฏิบัติงานด้านฝีมือฯ คิดเป็นร้อยละ 14.8 และผู้ปฏิบัติการโรงงานฯ คิดเป็นร้อยละ 9.4 ตามลำดับ

นอกจากนี้ผลจากการสำรวจยังพบอีกว่าประเภทอุตสาหกรรม 5 อันดับแรกที่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่ทำ คือ อุตสาหกรรมประเภทเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 34.7 รองลงมาคือ อุตสาหกรรมประเภทการผลิต คิดเป็นร้อยละ 16.4 การขายส่ง คิดเป็นร้อยละ 15.6 การก่อสร้าง คิดเป็นร้อยละ 10.1 และโรงแรม คิดเป็นร้อยละ 8.1 ตามลำดับ

ส่วนสถานภาพการทำงานของผู้ย้ายถิ่นที่มีงานทำโดยส่วนใหญ่ พบว่า มีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง คิดเป็นร้อยละ 55.1 ซึ่งเป็นลูกจ้างเอกชนถึงร้อยละ 48.8 รองลงมาคือ ผู้ที่ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง คิดเป็นร้อยละ 23.5และผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง คิดเป็นร้อยละ 20.0 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาสถานภาพการทำงานของผู้ย้ายถิ่นรายภาค พบว่า ผู้ย้ายถิ่นในกรุงเทพมหานครและภาคกลางทำงานเป็นลูกจ้างเอกชนสูงกว่าภาคอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 72.7 และร้อยละ 71.0 ตามลำดับ ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของลูกจ้างเอกชนต่ำสุดเพียงร้อยละ 34.7 ในทางกลับกันภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของผู้ที่ช่วย

5.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วนของการรายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

จากรายงานบทความเรื่อง "ฐานะทางการเงินของภาคครัวเรือนและผลของความ มั่งคั่งต่อ การบริโภค" โดย ชนาภรณ์ เสรีวรวิทย์กุล และภูริชัย รุ่งเจริญกิจกุล (2554) พบว่า ในปี 2553 ภาคครัวเรือนไทยค่อนข้างแข็งแกร่งไม่ว่าจะเทียบกับภาคครัวเรือนในปี 2549 หรือเทียบกับ ภาคครัวเรือนในประเทศอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาการกระจายตัวของฐานะทางการเงินเป็นราย ครัวเรือนและในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านรายได้ พื้นที่ที่อยู่อาศัย และอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า ยังมี ครัวเรือนบางกลุ่มที่มีความเปราะบางของฐานะทางการเงิน ในด้านรายได้เป็นครัวเรือนกลุ่มที่มีรายได้ น้อยที่สุด ในด้านพื้นที่ที่อยู่อาศัย ได้แก่ ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาค กลาง และในด้านอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ ครัวเรือนที่หัวหน้าไม่ได้ทำงาน หรือทำงานโดย ไม่ได้รับค่าจ้าง หรือเป็นลูกจ้างภาคเอกชน

จากรายงานการวิจัยเรื่อง "การได้ประโยชน์จากการปันผลทางประชากร : การศึกษาเชิงประจักษ์ระหว่างประเทศ" โดย ศุภเจตน์ จันทรสาส์น (2550) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่ออัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อบุคคล ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโต ของสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน อัตราการเจริญเติบโตของจำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษา อัตรา การเจริญเติบโตของผลิตภาพแรงงาน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งวัดโดยอัตราการเจริญเติบโตของ การสะสมทุนคงที่มวลรวม และระดับการเปิดประเทศซึ่งวัดโดยร้อยละของมูลค่าการส่งออกและ การนำเข้าต่อมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เป็นต้น

จากรายงานการวิจัยเรื่อง "รายได้และความโน้มเอียงในการใช้จ่ายของครัวเรือน เกษตรกรกับความพอเพียงทางเศรษฐกิจ" โดย สุดใจ จงวรกิจวัฒนา (2550) พบว่า ความโน้มเอียง ในการบริโภคหน่วยที่เพิ่มขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น 1 หน่วย (MPC) ของครัวเรือนเกษตรกรในทุกกลุ่ม รายได้มีแนวโน้มสูงใน 3 หมวดหลัก คือ หมวดอาหาร หมวดการเดินทางและการสื่อสาร และหมวด ที่อยู่อาศัย โดยในกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาท/ปี ที่ไม่มีภาระหนี้ มีความโน้มเอียงในการบริโภคหมวดอาหารสูงสุดมีค่า MPC เท่ากับ 0.202467 ในหมวดการเดินทาง และการสื่อสาร กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีระดับรายได้ 100,000 - 300,000 บาท/ปี มีความโน้มเอียง ในการบริโภคหมวดอาหารสูงสุดมีค่า MPC เท่ากับ 0.134370 ในหมวดที่อยู่อาศัย กลุ่มครัวเรือน เกษตรกรที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาท/ปี ที่ไม่มีภาระหนี้มีความโน้มเอียงในการบริโภคหมวด

จากรายงานการวิจัยเรื่อง "ความไม่เท่าเทียมกันในภาคเกษตร ปี 2549" โดย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2550) พบว่า รายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือนมาจากรายได้จากการเกษตร สาเหตุของความไม่เท่าเทียมกันของรายได้พบว่า ประเภทฟาร์มเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมกันของรายได้มากที่สุดเนื่องจากสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศสภาพแวดล้อมของแต่ละครัวเรือนแตกต่างกัน สำหรับความยากจนจะเห็นได้ชัดเจนในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประเภทฟาร์มข้าวซึ่งเป็นฟาร์มส่วนใหญ่ของครัวเรือนเกษตรที่ตกเป็นครัวเรือนตัวอย่างเกินร้อยละ 50 และเห็นชัดยิ่งขึ้นในขนาดฟาร์มที่เล็กแต่ความยากจนจะลดลงเมื่อฟาร์มมีขนาดใหญ่ขึ้น

6. มิติด้านสิ่งแวดล้อม

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมิติด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วย การเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพของสิ่งแวดล้อมรวมถึงความสมดุลของระบบนิเวศน์ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

6.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของฐานข้อมูล และรายงานทางสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยปี 2553 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) พบข้อมูลที่มีนัยยะสำคัญในประเด็นของความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินที่มีความกระจุกตัวอยู่มาก เชื้อมโยง สัมพันธ์และสอดคล้องกับปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน ปัญหาการบุกรุกที่ดิน

ข้อมูลจากสำนักงานที่ดิน 399 แห่ง แสดงว่า บุคคลธรรมดาที่ถือครองที่ดินแปลงที่มีขนาดพื้นที่เกิน 100 ไร่ มีเพียง 4,613 ราย ในจำนวนนี้มีเพียง 121 รายที่ถือครองที่ดิน 500-999 ไร่ และอีกเพียง 113 รายที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 1,000 ไร่ สำหรับกลุ่มนิติบุคคลที่ถือครองที่ดินตั้งแต่ 100 ไร่ขึ้นไปนั้นมีจำนวน 2,205 ราย ซึ่งในจำนวนนี้มีเพียง 42 รายที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 1,000 ไร่

เมื่อพิจารณาข้อมูลเอกสารสิทธิถือครองที่ดิน รวมโฉนด น.ส.3 ก. และ น.ส. 3 จากสำนักงานที่ดิน 399 แห่ง พบว่า ร้อยละ 94.4 ของเอกสารสิทธิทั้งหมด มีการถือครองที่ดินน้อยกว่า 14 ไร่/แปลง และประมาณร้อยละ 0.03 ของเอกสารสิทธิทั้งหมด มีการถือครองที่ดินมากกว่า 100 ไร่/แปลง ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ประมาณ 21 ล้านคน และนิติบุคคลประมาณ 1 ล้านราย ถือครองที่ดิน ไม่เกิน 4 ไร่ต่อรายโดยมีโฉนด ในขณะที่คนจนจำนวนมากไม่มีที่ดินทำกินและไม่มีเอกสารสิทธิ ทั้งนี้ข้อมูลจากศูนย์อำนวยการต่อสู้เอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) ในปี 2547 รายงานว่า มีผู้ไม่มีที่ดินทำกิน จำนวน 889,022 ราย มีที่ดินทำกินแต่ไม่เพียงพอ จำนวน 517,263 ราย มีที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ จำนวน 811,279 ราย นอกจากนั้นเกษตรกรในชนบทส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและถูกจับกุมดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกที่ดินของรัฐและเอกชนอย่างไม่เป็นธรรม โดยข้อมูล ณ สิ้นเดือนธันวาคม 2553 มีเกษตรกรถูกดำเนินคดีและถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือสภาพที่ต้องขังแล้ว จำนวน 836 ราย ประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับคดีที่ดิน คนจนที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีและที่ยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีเป็นจำนวนหลายแสนครอบครัว

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่แสดงว่า ครัวเรือนที่ถือครองที่ดินทำการเกษตรมีลักษณะความแตกต่างกันมากระหว่างชั้นรายได้ต่าง ๆ เมื่อพิจารณาในแต่ละชั้นรายได้ พบว่า สำหรับครัวเรือนใน ชั้นรายได้ต่ำสุด (Quintile ที่ 1) มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 5.1 ที่ถือครองที่ดินขนาด 40 ไร่ขึ้นไป ขณะที่ประมาณร้อยละ 70 ถือครองที่ดินน้อยกว่า 20 ไร่ แต่สำหรับครัวเรือนที่อยู่ในชั้นรายได้สูงสุด (Quintile ที่ 5) นั้น ประมาณร้อยละ 68 ถือครองที่ดินตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไป และมีเพียงร้อยละ 14 ที่ถือครองที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553)

การเข้าถึงแหล่งน้ำ พบว่า ยังมีครัวเรือนประมาณร้อยละ 27.02 ที่ยังไม่มีน้ำประปาใช้ และยังมีความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการน้ำประปาภายในบ้านระหว่างครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน และมีความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนที่อยู่ในเขตเมืองกับเขตชนบท แม้ว่าการให้บริการ น้ำประปาแก่ครัวเรือนมีความครอบคลุมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 64.97 ของครัวเรือนทั้งหมด ในปี 2549 ได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 72.98 ในปี 2553 แต่ก็ยังมีครัวเรือนที่ยังไม่มีน้ำ

อย่างไรก็ตาม การให้บริการน้ำประปาของภาครัฐยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่

ประเด็นคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลของระบบนิเวศน์

จากรายงานการประเมินผลการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554) เสนอข้อมูลว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ปัจจุบันความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยกำลังถูกคุกคามโดยกิจกรรมของมนุษย์ และการบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสม โดยพบว่า พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงถึงร้อยละ 37 ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2551 เนื่องมาจากการลักลอบตัดไม้ การบุกรุกพื้นที่ป่า และไฟป่า โดยค่าเฉลี่ยการสูญเสียป่าระหว่างปี 2548-2549 อยู่ที่ประมาณร้อยละ 1.5 ของพื้นที่ป่าทั้งหมด

ความหลากหลายทางชีวภาพ ตามรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2553 ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554) พบว่า ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาการขยายตัวของภาคเกษตรกรรมและ การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ ทรัพยากรประมง หรือแม้แต่ความเสื่อมโทรมของคุณภาพดินอย่างต่อเนื่อง สาเหตุสำคัญคือการขยายกิจกรรมทางการเกษตรเพื่อสร้างรายได้และเพื่อสนองการบริโภคที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ประเทศไทยยังเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องที่สำคัญคือการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ดินเค็ม มลพิษน้ำหรือปัญหาภาวะมลพิษอันเกิดจากของเสียจากภาคอุตสาหกรรม รายงานดังกล่าวยังเสนอข้อมูลสถานการณ์และผลกระทบซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ป่าไม้ สถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยมีแนวโน้มดีขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2552 พื้นที่ป่าของประเทศไทยเพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2551 มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 คิดเป็นร้อยละ 8.2 และในปี พ.ศ. 2552 มีพื้นที่ป่าเท่ากับ 107,615,181 ไร่ (ร้อยละ 33.56 ของพื้นที่ประเทศ) เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2551 คิดเป็นร้อยละ 0.3 และจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2553 มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 64,826,958 ไร่ (ร้อยละ 20.22 ของพื้นที่ประเทศ) แต่อย่างไรก็ตาม การบุกรุกพื้นที่ป่า การลักลอบตัดไม้ที่ผิดกฎหมายและการเกิดไฟป่ายังคงเป็นปัญหาที่สำคัญของการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ โดยพบว่า ปี พ.ศ. 2552 มีการบุกรุกแผ้วถางป่าเป็นพื้นที่ 22,676 ไร่ ถูกจับกุมดำเนินคดี 4,633 คดี เกิดไฟป่ารวม 6,763 ครั้ง เป็นพื้นที่ 81,509 ไร่

2. ที่ดิน การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรถึงร้อยละ 53.50 ของพื้นที่ทั้งหมด ทรัพยากรดินจึงเป็นทรัพยากรพื้นฐานของประเทศที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของประชาชนไทย ปัจจุบันทรัพยากรดินยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของดินและการขาดการกระจายการถือครองที่ดิน โดยพบว่า มีพื้นที่ดินเสื่อมโทรมในระดับรุนแรงและระดับวิกฤติ รวม 35,976,997 ไร่

3. ทรัพยากรแร่ ในช่วงปี พ.ศ. 2550-2551 มีมูลค่าการผลิต การใช้และการส่งออกแร่ มีแนวโน้มลดลง ส่วนการนำเข้าแร่กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มแร่เชื้อเพลิงและพลังงาน

4. สัตว์ป่า ยังพบข้อมูลอีกด้านหนึ่งว่า จากทะเบียนรายการชนิดพันธุ์ของสัตว์มีกระดูก สันหลังที่ถูกคุกคามของประเทศไทยในหลากหลายชนิด และหลากหลายสายพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลังที่อยู่ในสถานภาพสูญพันธุ์มี 6 ชนิด ได้แก่ สมัน นกข่อนหอยใหญ่ นกพงหญ้า ปลาหางไหม้ ปลาเสือตอ และปลาสาวยู หรือปลาหัวเกศหรือปลาเกด เป็นต้น สถานภาพสูญพันธุ์ในธรรมชาติ 7 ชนิด ได้แก่ ละออง (ละมั่ง) กูปรี แรด กระซู่ ตะโขง นกกระเรียนไทย และนกข่อนหอยดำ เป็นต้น

รวมถึงสถานการณ์ของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นบางชนิดมีการแพร่ระบาดข้ามพรมแดนผ่านทางประเทศเพื่อนบ้านและติดมากับยานพาหนะ การเดินทาง การขนส่งสินค้า และการท่องเที่ยว รวมทั้งการเข้ามาทางน้ำอับเฉาของเรือ ซึ่งส่งผลคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพและก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมาก

ตลอดจนปัญหาการลักลอบค้าสัตว์ป่าและพืชป่าซึ่งพบขบวนการลักลอบค้าสัตว์ป่าและพืชป่าที่กระจายอยู่ไปทั่วตลอดเส้นทางตั้งแต่ภาคใต้ไปยังภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ สร้างปัญหาให้กับประเทศเป็นอย่างมาก แม้จะพบว่ามียุทธศาสตร์การจับกุมสูงขึ้นทุกปี

5. พลังงาน ประเทศไทยมีการใช้พลังงานสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดมลพิษทางอากาศจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยเฉพาะก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มีแนวโน้มปริมาณเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554)

มลพิษ ตามรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2553 ของกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2553) ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลสถานการณ์คุณภาพอากาศ ระดับเสียง น้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน น้ำทะเล ชายฝั่ง ขยะมูลฝอย ของเสียอันตราย สารอันตราย การตรวจสอบแหล่งกำเนิดมลพิษและบังคับการตามกฎหมาย และการร้องเรียนปัญหามลพิษ ในช่วงตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม 2553 สรุปได้ดังนี้

1. คุณภาพอากาศ คุณภาพอากาศในภาพรวมของประเทศไทยในปี 2553 มีแนวโน้มดีขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา ปัญหาหลักยังคงเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็ก

เมื่อเปรียบเทียบคุณภาพอากาศเชิงพื้นที่ พบว่า คุณภาพอากาศในกรุงเทพมหานคร นั้น ฝุ่นละอองขนาดเล็กยังคงเป็นปัญหาหลักในบริเวณริมถนนและมีค่าเกินมาตรฐาน ร้อยละ 4.6 คุณภาพอากาศในเขตปริมณฑล พบว่า ในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี และปทุมธานี ยังคงเป็นพื้นที่ที่พบปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็กมีค่าเกินมาตรฐาน ร้อยละ 1.5 คุณภาพอากาศในพื้นที่ต่างจังหวัด ปัญหาหลักส่วนใหญ่เกิดจากฝุ่นละอองขนาดเล็กและก๊าซโอโซน พื้นที่ที่มีปัญหาฝุ่นละอองขนาดเล็กมากที่สุดอยู่ที่ตำบลหน้าพระลาน อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสระบุรี มีค่าเกินมาตรฐาน ร้อยละ

2. ระดับเสียง ระดับเสียงริมเส้นทางจราจรในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีแนวโน้มลดลงจากปีที่ผ่านมา ส่วนพื้นที่ทั่วไปมีระดับเสียงเพิ่มขึ้น บริเวณที่มีค่าเกินมาตรฐานทุกวัน อยู่ที่ ถนนตรีเพชรและถนนลาดพร้าว ส่วนพื้นที่ต่างจังหวัดมีระดับเสียงเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2552

3. น้ำผิวดิน คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำและแม่น้ำสายสำคัญของประเทศในภาพรวม ของปี 2553 มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงกว่าปีที่ผ่านมา โดยคุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์ดี พอใช้ และเสื่อมโทรม คิดเป็นร้อยละ 22, 39 และ 39 ตามลำดับ ทั้งนี้ ไม่พบแหล่งน้ำที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมมาก โดยแหล่งน้ำที่มีคุณภาพพอใช้ขึ้นไปลดลง และมีแหล่งน้ำผิวดินที่มีคุณภาพเสื่อมโทรม เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 33 ในปี 2552 เป็นร้อยละ 39 ในปี 2553 แหล่งน้ำผิวดินที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี ได้แก่ แม่น้ำกก แควน้อย เพชรบุรีตอนบน อุบล มุล สงคราม หนองหาร เวฬุ ตราด ประแสร์ ตาปีตอนบน ตาปีตอนล่าง พุมดวง และตรัง เป็นต้น ส่วนแหล่งน้ำผิวดินที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ได้แก่ แม่น้ำยม น่าน กวง บึงบอระเพ็ด กว๊านพะเยา เจ้าพระยาตอนกลาง เจ้าพระยาตอนล่าง ท่าจีนตอนล่าง ท่าจีนตอนกลาง คุยบุรี ป่าสัก ลพบุรี สะแกกรัง เพชรบุรีตอนล่าง ลำปาว ลำตะคองตอนบน ลำตะคองตอนล่าง นครนายก ระยองตอนล่าง ปัตตานีตอนล่าง ชุมพร สายบุรี ทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบสงขลา เป็นต้น สาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ส่วนใหญ่มาจากน้ำเสียชุมชน อุตสาหกรรมและเกษตรกรรมที่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อนระบายลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

4. น้ำใต้ดิน ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานน้ำบาดาลที่ใช้บริโภค โดยปกติจะพบแร่ธาตุ บางชนิดละลายอยู่ในน้ำบาดาลตามธรรมชาติในปริมาณค่อนข้างสูง เช่น เหล็ก แมงกานีส เป็นต้น ส่วนแร่ธาตุบางชนิดจะพบในบางพื้นที่ที่มีลักษณะทางธรณีวิทยาเฉพาะ อาทิ ฟลูออไรด์ มักจะพบในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ ปัญหา น้ำบาดาลเค็มจะพบในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริเวณชายฝั่งทะเล ส่วนปัญหาน้ำกระด้างมักพบในน้ำบาดาลที่สะสมตัวอยู่ในหินปูน เช่น บางพื้นที่ของจังหวัดสระบุรีและจังหวัดราชบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบการปนเปื้อนของสารเคมีจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การลักลอบทิ้งสารเคมีที่ตำบลกลางดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น ทำให้สารเคมีจากกากของเสียถูกชะลงใต้ดินและไหลซึมผ่านหน้าดินลงสู่ชั้นน้ำบาดาล สำหรับพื้นที่จังหวัดระยองพบการปนเปื้อนของโลหะหนักและสารอินทรีย์ระเหยง่ายในตัวอย่างดิน น้ำใต้ดิน และน้ำบาดาลเกินมาตรฐาน น้ำใต้ดินบริเวณรอบ ๆ นิคมอุตสาหกรรมและในนิคมอุตสาหกรรม โลหะหนักที่ปนเปื้อน ได้แก่ เหล็ก แมงกานีส ฟลูออไรด์ สารหนู โปรท โครเมียม และตะกั่ว เป็นต้น แต่ปริมาณ

5. น้ำทะเลชายฝั่ง คุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งในปี 2553 เมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง ย้อนหลัง 3 ปี มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง บริเวณที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมมากอยู่ที่บริเวณปากแม่น้ำสายหลักต่าง ๆ เช่น ปากแม่น้ำเจ้าพระยา ปากแม่น้ำท่าจีน ปากแม่น้ำแม่กลอง ปากแม่น้ำบางปะกง ปากคลอง 12 ธันวา หน้าโรงงานพอกย้อม กิโลเมตรที่ 35 บางขุนเทียน อ่าวชลบุรี และปากคลองบ้านแหลม เป็นต้น เนื่องจากเป็นแหล่งรองรับของเสียที่มาจากแม่น้ำสายหลักซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งจากชุมชน อุตสาหกรรม และเกษตรกรรม

6. ขยะมูลฝอย ในปี 2553 คาดว่าทั่วประเทศมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 15.16 ล้านตันหรือประมาณวันละ 41,532 ตัน เพิ่มขึ้นเล็กน้อยเมื่อเทียบกับปี 2552 (ประมาณ 0.05 ตัน) กรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะมูลฝอยวันละ 8,766 ตัน คิดเป็นร้อยละ 21 ของปริมาณขยะทั้งหมด เขตเทศบาลและเมืองพัทยาปริมาณขยะมูลฝอยประมาณวันละ 16,620 ตัน คิดเป็นร้อยละ 40 ของปริมาณขยะทั้งหมด ส่วนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณวันละ 16,146 ตัน คิดเป็นร้อยละ 39 ของปริมาณขยะทั้งหมด โดยมีอัตราการเกิดขยะมูลฝอยเฉลี่ย ทั่วประเทศอยู่ที่ 0.65 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ขยะมูลฝอยทั่วประเทศได้รับการกำจัดอย่างถูกต้อง ตามหลักวิชาการประมาณ 5.77 ล้านตัน หรือ 15,819 ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 38 ของปริมาณ ขยะมูลฝอยทั่วประเทศ

7. ของเสียอันตราย ในปี 2553 คาดว่ามีของเสียอันตรายเกิดขึ้นประมาณ 3.16 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2552 เพียงร้อยละ 2.9 ส่วนใหญ่เกิดจากภาคตะวันออก กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยร้อยละ 77 หรือ 2.44 ล้านตัน เป็นของเสียอันตรายจากภาคอุตสาหกรรม ส่วนอีก ร้อยละ 23 หรือ 0.72 ล้านตัน เป็นของเสียอันตรายจากชุมชน (รวมซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และมูลฝอยติดเชื้อ) ปัจจุบันมีเพียงกรุงเทพมหานครและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับเทศบาล 26 แห่ง ที่มีระบบเก็บรวบรวมของเสียอันตรายจากชุมชนและนำไปกำจัดอย่างถูกต้อง ส่วนใหญ่ยังทิ้งและกำจัดรวมกับขยะมูลฝอยทั่วไปเท่านั้น

8. สารอันตราย ในปี 2553 มีการใช้สารเคมีในประเทศประมาณ 79.96 ล้านตัน โดยเป็นการผลิตภายในประเทศประมาณ 74.30 ล้านตัน และนำเข้าจากต่างประเทศประมาณ 5.66 ล้านตัน สารเคมีเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งจากข้อมูลของกรมควบคุมโรคพบว่า ในปี 2553 มีผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารอันตรายทั้งสิ้น 2,306 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2552 จำนวน 380 ราย หรือร้อยละ 19.73 จำแนกเป็นผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารเคมีทางอุตสาหกรรม รวม 291 ราย และผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารอันตรายทางการเกษตร 2,015 ราย ซึ่งส่วนใหญ่มักมีที่พักอาศัยอยู่ใกล้เขตโรงงานอุตสาหกรรม

9. การตรวจสอบแหล่งกำเนิดมลพิษและบังคับการตามกฎหมาย พบการหลอกล้มระหว่างการปฏิบัติ และไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งยังคงพบผู้กระทำผิดตามพรบ.ดังกล่าวจำนวนมาก โดยได้ดำเนินการตรวจสอบแหล่งกำเนิดมลพิษในพื้นที่ 3 กลุ่มน้ำ คือ กลุ่มน้ำเจ้าพระยา กลุ่มน้ำท่าจีน และกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งอาคารประเภท ก ที่ดินจัดสรร และการเลี้ยงสุกร รวมทั้งสิ้น 922 แห่ง มีการระบายน้ำทิ้ง เกินมาตรฐาน จำนวน 113 แห่ง การตรวจสอบแหล่งกำเนิดมลพิษประเภทโรงงานอุตสาหกรรมและนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง 13 แห่ง มีการระบายน้ำทิ้งเกินมาตรฐาน 4 แห่ง ส่วนการตรวจวัดควันดำจากรถยนต์ จำนวน 8,443 คัน มีรถยนต์ที่มีควันดำเกินมาตรฐานและถูกคำสั่งห้ามใช้ชั่วคราว จำนวน 1,770 คัน โดยมีรถยนต์ที่ทำการปรับปรุงแก้ไขและขอยกเลิกคำสั่ง จำนวน 1,586 คัน คิดเป็นร้อยละ 90 ของรถยนต์ที่ถูกคำสั่งห้ามใช้ชั่วคราว สำหรับการกำกับดูแลโรงงานภายใต้พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ดำเนินการตรวจสอบรวมทั้งสิ้น 10,081 แห่ง มีโรงงานที่ปฏิบัติตามกฎหมายร้อยละ 98

10. การร้องเรียนปัญหามลพิษ ในช่วงปี 2551 - 2553 การร้องเรียนปัญหามลพิษยังคง มีเข้ามาเรื่อย ๆ แต่มีแนวโน้มลดลง ปี 2553 มีจำนวนเรื่องร้องเรียนทั้งหมด 7,266 เรื่อง ปัญหามลพิษที่มีการร้องเรียนมากที่สุดคือ ปัญหามลพิษทางอากาศ เช่น กลิ่นเหม็น ฝุ่นละอองและเขม่าควัน และเสียงดัง/เสียงรบกวน เป็นต้น พื้นที่ที่มีการร้องเรียนมากที่สุดคือ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากการเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนส่วนใหญ่ได้ข้อยุติ เมื่อเปรียบเทียบปัญหา ความเดือดร้อนของประชาชนทุกประเภทที่ร้องเรียนมายังศูนย์บริการประชาชน มีจำนวนทั้งสิ้น 105,918 เรื่อง โดยเป็นเรื่องร้องเรียนปัญหามลพิษ จำนวน 843 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 0.79 ของเรื่องร้องเรียนในภาพรวม (กรมควบคุมมลพิษ, 2553)

6.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วนของการรายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

สิทธิการถือครองและจัดสรรที่ดิน ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ คณะทำงานศึกษามาตรการการกระจายการถือครองที่ดิน (2552) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับข้อเสนอ แนวทางและมาตรการการกระจายการถือครองที่ดินในสังคมไทยที่ได้นำเสนอต่อคณะกรรมการ อำนวยการเพื่อแก้ไขปัญหาของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ ทั้งหมดประมาณ 321 ล้านไร่ โดยที่ดินที่มีการครอบครองโดยประชาชนประมาณ 120 ล้านไร่ แต่เนื่องจากการกระจุกตัวของการถือครองที่ดินเป็นผลให้ครัวเรือนเกษตรกรประมาณ 750,000

การวิจัยของมูลนิธิสถาบันที่ดิน พบว่า ที่ดินที่มีการครอบครองโดยประชาชนทั่วไป 120 ล้านไร่ มากกว่าร้อยละ 90 ของที่ดินจำนวนนี้กระจุกตัวอยู่ในมือของคนเพียงร้อยละ 10 หรือประมาณ 6 ล้านคน ตรงกับงานศึกษาของโครงการวิจัยนโยบายและมาตรการการคลังเพื่อความเป็นธรรมใน การกระจายรายได้ที่พบว่า 50 รายแรก จาก 1.46 ล้านราย ถือครองที่ดินร้อยละ 10 ของที่ดิน ในกรุงเทพมหานครทั้งหมด ปัญหาการกระจุกตัวของที่ดินจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญและมีรูปแบบเด่นชัดมากขึ้น

การวิจัยของมูลนิธิสถาบันที่ดินพบอีกว่า ร้อยละ 70 ของที่ดินที่มีการถือครองในประเทศไทย ถูกปล่อยไว้ทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ หรือใช้ประโยชน์ไม่ถึง ร้อยละ 50 ประเมินความสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจ 127,384 ล้านบาทต่อปี แสดงให้เห็นว่ามีคนจำนวนหนึ่งในสังคมไทยถือครองที่ดินจำนวนมาก โดยไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ หากแต่เก็บที่ดินไว้เพื่อเก็งกำไรเป็นสินค้าเพื่อขายต่อ (คณะทำงานศึกษามาตรการการกระจายการถือครองที่ดิน, 2552)

การเข้าถึงแหล่งน้ำ ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับบทความของ ดร.ประดิพัทธ์ บำรุงศรี (2554) ที่ได้นำเสนอในหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ประจำวันที่ 10-13 พฤศจิกายน 2554 ที่กล่าวไว้ว่าความต้องการน้ำในปัจจุบันเพิ่มขึ้นตามการเติบโตและการขยายตัวของชุมชน เมื่อจำนวนประชากรและมูลค่าเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นภาคอุตสาหกรรมจึงขยายตัวตามเพื่อรองรับขนาดของประชากร เศรษฐกิจมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต สอดคล้องกับการศึกษาความต้องการน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคของประเทศ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี 2552 ได้ประมาณการว่าความต้องการใช้น้ำในภาคครัวเรือนจะเพิ่มสูงขึ้นจาก 8-9 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน ในปัจจุบันจะสูงถึง 11-12 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน และคาดการณ์ว่าในอนาคตจะเกิดการขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงซึ่งภารกิจการให้บริการน้ำประปาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกำลังพบกับปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงน้ำสะอาดระหว่างคนเมืองกับคนชนบทซึ่งพบว่า ประชากรถึง 6.9 ล้านคนในชนบทไม่มีน้ำประปาใช้ตลอดทั้งปีหรือคิดเป็นร้อยละ 11 ของประชากรทั้งประเทศ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ศึกษาความต้องการน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคของประเทศ ปี 2552 พบว่า ในกรุงเทพมหานคร นนทบุรี และสมุทรปราการ มีการใช้น้ำเฉลี่ย 437 ลิตรต่อคนต่อวัน ในขณะที่ประชาชนในพื้นที่นอกเขตเทศบาลใช้น้ำโดยเฉลี่ย 45 ลิตรต่อคนต่อวัน

ประเด็นคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลของระบบนิเวศน์

ความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับงานของตุลาพร อนันต์นาวิณสรณ์ (2553) ที่นำเสนอบทความเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพกับวันสิ่งแวดล้อมโลก ปี 2553 พบว่า สิ่งมีชีวิตในโลกนี้มีประมาณ 5 ล้านชนิด โดยมีอยู่ในประเทศไทยประมาณร้อยละ 7 สิ่งมีชีวิตในประเทศไทยมีความหลากหลายได้มากอันเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย และแต่ละแหล่งล้วนมีปัจจัยที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต นับตั้งแต่ภูมิประเทศแถบชายฝั่งทะเล ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลอนคลื่น และภูเขาที่มีระดับความสูงต่าง ๆ ตั้งแต่เนินเขาจนถึงเขาที่สูงชันถึง 2,400 เมตรจากระดับน้ำทะเล ประเทศไทยจึงเป็นแหล่งของป่าไม้นานาชนิด ได้แก่ ป่าชายเลน ป่าพรุ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบ และป่าสนเขา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมากเนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น การเพิ่มของประชากรทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น การให้สัมปทานป่าไม้ที่ขาดการควบคุม การตัดถนนเข้าพื้นที่ป่า การเกษตรเชิงอุตสาหกรรม การครอบครองที่ดินเพื่อเก็งกำไร เป็นต้น

พื้นที่ป่าไม้ซึ่งเคยมีมากถึงประมาณ 2.7 แสนตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2504 เหลือเพียงประมาณ 1.3 แสนตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 26 ในปี พ.ศ. 2536 (คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ,2539) นั่นคือพื้นที่ป่าลดลงเท่าตัวในช่วง 32 ปี และส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับป่าบนภูเขาและป่าชายเลน ยังผลให้พืชและสัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ เช่น เนื้อสัตว์ แรด กระซู่ กรูปรี เป็นต้น และเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ในอนาคตอันใกล้อีกเป็นจำนวนมาก อาทิ ควายป่า ละอง ละมั่ง เนื้อทราย กวางผา เลียงผา สมเสร็จ เสือลายเมฆ เสือโคร่ง และช้างป่า รวมทั้งนก สัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบก สัตว์เลื้อยคลาน แมลง และสัตว์น้ำ อีกเป็นจำนวนมาก

การทำลายป่าก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางธรรมชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แหล่งน้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มลดน้อยลง ผืนป่าที่เหลืออยู่ไม่สามารถซับน้ำฝนที่ตกหนัก เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมฉับพลัน ยังผลให้เกิดความเสียหายแก่เศรษฐกิจ บ้านเรือน และความปลอดภัยของชีวิตคนและสัตว์เป็นอันมาก

ปัญหาความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย จึงเป็นปัญหาใหญ่และเร่งด่วนที่จะต้องช่วยกันแก้ไขด้วยการหยุดยั้งการสูญเสียระบบนิเวศป่าทุกประเภท การอนุรักษ์สิ่งที่เหลืออยู่ และ การฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพดังเดิมเพราะ ความ

แม้ว่าการศึกษายุคใหม่จะมีการเรียนรู้วิชาการและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า แต่การใช้
อย่าง ไม่เข้าใจหลักการธรรมชาติและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แม้ในระยะสั้นจะดูเหมือนมีความ
เจริญรุ่งเรือง แต่ในระยะยาวแล้วย่อมนำสังคมไปสู่หายนะได้ในที่สุด (ตุลาพร อนันต์นาวิสูตร, 2553)

7. มิติด้านการเมืองการปกครอง

การรวบรวมและวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมิติด้านการเมือง
การปกครองซึ่งประกอบด้วย สิทธิและความเป็นธรรม การมีส่วนร่วม ระดับธรรมาภิบาล รวมถึง ข้อมูล
เกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งและการสมานฉันท์ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

7.1 การทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญ

จากการศึกษาทบทวนฐานข้อมูลและเอกสารรายงานสำคัญทั้งในส่วนของ
ฐานข้อมูล และรายงานทางสถิติต่าง ๆ ทั้งในส่วนของหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และเอกชน ตลอดจน
องค์กร ภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

ประเด็นสิทธิและความเป็นธรรม

จากรายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ปี 2547-2550 ในประเทศไทยของ

1. สถานการณ์สิทธิในกระบวนการยุติธรรม พบว่า มีลักษณะถดถอยและน่าเป็น

สนับสนุนด้วย

2. สถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ อยู่ในภาวะที่ “ทรงและ

โดยคณะกรรมการอิสระเพื่อ

ความสมานฉันท์แห่งชาติ (2549) รายงานสาเหตุ ที่

เป็นต้น (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ 9)

3. สถานการณ์สิทธิชุมชนฐานทรัพยากร พบว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน
แห่งชาติ เสนอว่า

ปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากรธรรมชาตินี้วันแต่จะทวีความรุนแรง

4. สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ สถานะบุคคลและการดำรงอัตลักษณ์ แม้ในช่วงเวลา

5. สิทธิแรงงาน พบว่า สภาพเงื่อนไขการทำงานที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมแนวใหม่ได้ส่งผลต่อสภาพการทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานนอกระบบและแรงงานเหมาช่วงที่ไม่ได้รับการคุ้มครองหรือการเข้าถึงสวัสดิการที่เพียงพอ อีกทั้งแรงงานข้ามชาติที่ยังมีความสำคัญต่อภาคการผลิต ซึ่งยังคงเผชิญกับการเลือกปฏิบัติ และยังไม่ได้รับการคุ้มครองแรงงานในระดับเดียวกับแรงงานไทย

ตัวเลขการสำรวจแรงงานนอกระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประจำปี 2549 พบว่า ประเทศไทยมีผู้มีงานทำ 37.1 ล้านคน โดยเป็นแรงงานนอกระบบ 23.3 ล้านคนหรือร้อยละ 62.7 และเป็นแรงงานในระบบ 13.8 ล้านคนหรือร้อยละ 37.3 แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ร้อยละ 61.8 เป็นแรงงานภาคการเกษตร ตัวเลขสถิติที่สำรวจได้ยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ขาดระบบคุ้มครอง/ประกันแรงงานในกลุ่มแรงงานนอกระบบเป็นอย่างดี และเมื่อปี 2550 ประเทศไทยมีกลุ่มแรงงานนอกระบบ 22.54 ล้านคนหรือร้อยละ 62 ของจำนวนแรงงานทั้งหมด 36.3 ล้านคน แรงงานเหล่านี้มีอัตราการบาดเจ็บถึงปีละ 2.9 ล้านคนหรือ 7,945 คนต่อวัน โดยมีการบาดเจ็บ จากอุบัติเหตุ 1.8 ล้านคน อีกทั้งยังประสบปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะการปวดหลัง ปวดศีรษะ และพิษจาก

ในกรณีแรงงานข้ามชาติมีการประมาณกันว่า มีแรงงานข้ามชาติอยู่ในประเทศไทยกว่า สองล้านคน แม้ตัวเลขแรงงานข้ามชาติกลุ่มที่เข้าเมืองผิดกฎหมายและได้รับใบอนุญาตทำงานที่มากขึ้น ทะเบียนกับกระทรวงแรงงาน ยอดคงเหลือ ณ เดือนมีนาคม 2551 มีจำนวน 586,225 คน แต่องค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันวิชาการได้วิเคราะห์ว่า จำนวนแรงงานข้ามชาติที่แท้จริงน่าจะมากกว่านั้น โดยพิจารณาจากจำนวนแรงงานที่มากขึ้นทะเบียนในช่วงแรก ๆ ที่รัฐบาลเริ่มใช้นโยบายจดทะเบียนแรงงาน และจากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองและปัญหาทางเศรษฐกิจในประเทศ เพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศเมียนมาร์ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่ถูกละเมิดซ้ำซ้อนทั้งจากการไม่ได้รับ การคุ้มครองในฐานะแรงงาน และจากการถูกเลือกปฏิบัติ และยังไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิแรงงานตามกฎหมายไทย

6. สิทธิเด็กและเยาวชน พบว่า ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กและเยาวชนในรูปแบบเดิม ๆ ยังคงอยู่ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มีความเปราะบางหรือด้อยโอกาส และมีเด็กอีกจำนวนมากยังไม่ได้รับการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานในการจดทะเบียนเกิดอันนำไปสู่ภาวะไร้สิทธิอื่น ๆ ตามมา

ความรุนแรงต่อเด็กยังคงเป็นสิ่งที่เกิดอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่มักกระทำโดย คนใกล้ชิด ข้อมูลจากศูนย์พึ่งได้หรือศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีในภาวะวิกฤติ (OSCC) ระบุว่า ปี 2549 มีเด็กและสตรีถูกกระทำรุนแรงจากสถาบันครอบครัวสูงถึงเฉลี่ย 39 รายต่อวัน เทียบกับปี 2548 มีเด็กและสตรีถูกทำร้ายเฉลี่ย 32 รายต่อวัน และปี 2547 ที่มีเฉลี่ย 19 รายต่อวัน และจากการให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้หญิงปีละกว่า 2,000 ราย

นอกจากนี้สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนที่ถูกทำร้ายร่างกายและถูกละเมิดทางเพศในช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เด็กอายุ 7-9 ปี เป็นวัยที่ถูกกระทำมากที่สุด เด็กถูกล่วงละเมิดนานที่สุดถึง 6 ปี ผู้ล่วงละเมิดเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัวสูงถึงร้อยละ 80

กรณีของการใช้แรงงานเด็ก พบว่า จากจำนวนเด็กต่างชาติที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ที่ได้ขึ้นทะเบียนราษฎรทั่วประเทศตามนโยบายการจัดระบบแรงงานต่างด้าว ปี พ.ศ. 2547 ข้อมูล ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2548 มีจำนวน 93,082 คน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ 77,028 คน เป็นสัญชาติพม่า ซึ่งในความเป็นจริงเป็นที่คาดการณ์ว่าจำนวนเด็กแรงงานข้ามชาติมีสูงกว่านั้นเนื่องจากแรงงานอีกส่วนหนึ่งไม่ได้มาจดทะเบียนแรงงาน

เมื่อประมวลตัวเลขจากรายงานต่าง ๆ ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านแรงงานเด็กมาเป็นเวลานานได้ประมาณการว่า มีเด็กต่างด้าวซึ่งอายุต่ำกว่า

กรณีการเข้าถึงการบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ พบว่า เด็กและเยาวชนบางกลุ่ม อาทิ

7. สิทธิสตรี ถึงแม้ว่าจะมีพัฒนาการในทางกฎหมายที่ทำให้สถานะของผู้หญิงมีความเท่าเทียมมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน การถกเถียงในสังคมและการถกเถียงในระหว่างการร่างกฎหมายเหล่านั้นกลับสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและค่านิยมในสังคมไทยที่ยังคงมีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงหรือมองผู้หญิงในสถานะที่ไม่เท่าเทียมกันอยู่มาก อีกทั้งสภาพปัญหาที่ผู้หญิงมักประสบ อาทิ ความรุนแรงก็ยังคงมีความรุนแรงมากขึ้นในรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นอยู่เสมอ

จากสถิติของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในปี 2547 มีการแจ้งความกรณีข่มขืนกระทำชำเรา 5,041 ราย แต่มีการจับผู้กระทำความผิดได้เพียง 1,860 ราย คดีล่วงละเมิดทางเพศที่ขึ้นสู่ศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักรตามประมวลกฎหมายอาญามีจำนวนที่เพิ่มขึ้น และสถิติของกระทรวงยุติธรรมชี้ว่า คดีข่มขืนกระทำชำเราและทำอนาจาร มาตรา 276-285 เพิ่มขึ้นจาก 4,291 คดี ในปี 2543 เป็น 9,653 คดี ในปี 2549 ส่วนความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามมาตรา 286-287 ก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน

นอกจากนี้ จำนวนผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวรูปแบบอื่น ๆ ก็มีตัวเลข ที่สูงขึ้น เช่น จำนวนคนที่เข้ามาขอปรึกษาเรื่องความรุนแรงในครอบครัวกับมูลนิธิเพื่อนหญิง เพิ่มขึ้นจาก 1,275 คน ในปี 2547 เป็น 1,461 คน ในปี 2548 และ 1,496 คน ในปี 2549 ตามลำดับ ส่วนรายงานสถิติข้อมูลการให้บริการของศูนย์พึ่งพิงในโรงพยาบาล 253 แห่ง ทั่วประเทศที่ให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ในปี 2548 มีจำนวน 11,542 ราย เฉลี่ย 32 รายต่อวัน ปี 2549 จำนวน 13,550 ราย เฉลี่ย 37 รายต่อวัน และ ปี 2550 มีผู้ขอความช่วยเหลือแล้ว 12,225 ราย เฉลี่ย 34 รายต่อวัน โดยพบผู้ถูกทำร้าย เป็นผู้หญิง 5,584 ราย เด็กผู้หญิง 5,384 ราย และเด็กผู้ชาย 1,244 ราย

ผู้กระทำความรุนแรงในทุกส่วนที่พบส่วนใหญ่เป็นคนใกล้ชิดทั้งคนในครอบครัว เพื่อนญาติ หรือครู แน่นอนว่าตัวเลขที่ยกมาข้างต้นคงไม่สามารถเป็นตัวแทนของการกระทำความรุนแรงทั้งหมดที่เกิดขึ้นได้เนื่องจากจะยังคงมีผู้หญิงอีกจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าขอรับความช่วยเหลือเมื่อถูกกระทำความรุนแรงโดยเฉพาะในกรณีความรุนแรงในครอบครัวที่มักจะถูกมองว่าเป็นเรื่อง

8. ความหลากหลายทางเพศ พบว่า ผู้ที่มีความแตกต่างด้านเพศวิถีถูกมองว่าเป็นคนที่ผิดปกติจากคนทั่วไป และนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ/การละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อกลุ่มคนดังกล่าว ทั้งในเชิงกฎหมาย นโยบาย และวิธีการปฏิบัติต่อคนที่มีความหลากหลายทางเพศ เช่น กฎระเบียบตามสถาบันการศึกษาที่ห้ามนักศึกษาแต่งชุดนักศึกษาข้ามเพศ การไม่อนุญาตให้นักศึกษาชายที่แต่งตัวเป็นหญิงเข้าสอบในวิชาเรียน และนโยบายของบางสถานศึกษา ที่ไม่อนุญาตให้นักศึกษาที่เป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเข้าเรียนในบางสาขา เช่น วิชาชีพครู เป็นต้น

การเลือกปฏิบัติยังปรากฏในด้านอื่น ๆ ของชีวิตประจำวัน เช่น ในการทำงาน บางครั้งกะเทยไม่ได้รับโอกาสให้เข้าทำงานทั้งที่มีคุณสมบัติพร้อม กรณีกะเทยที่ได้รับเข้าทำงาน แต่ถูกปฏิเสธภายหลังเมื่อนายจ้างรู้ว่าเป็นกะเทย ได้มีการฟ้องคดีต่อศาลแรงงาน และ ศาลแรงงานตัดสินว่า นายจ้างต้องจ่ายค่าชดเชยให้ อาจจะเป็นการช่วยสร้างมาตรฐานได้ ระดับหนึ่ง แม้จะยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลทั่วไปได้หรือเมื่อกะเทย ได้เข้าทำงานก็อาจจะไม่ได้รับค่าแรงที่เท่าเทียมกับคนอื่นในงานประเภทเดียวกัน หรือไม่ได้รับการเลื่อนขั้นตามที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่กะเทยต้องทำแบบทดสอบทางจิตวิทยาก่อนเข้าสมัครงานโดยที่ไม่ใช่กระบวนการคัดเลือกตามปกติและผู้สมัครงานคนอื่นไม่ต้องผ่านกระบวนการเดียวกัน เป็นต้น

ประเด็นการมีส่วนร่วม

สถิติการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนในระยะ 3 ครั้ง หลังสุด พบว่า เมื่อ 6 มกราคม 2544 ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 42,759,001 คน โดยมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจำนวนทั้งสิ้น 29,909,271 คน คิดเป็นร้อยละ 69.94 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด การเลือกตั้ง ครั้งต่อมาเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2548 พบว่า มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งสิ้น 44,572,101 คน โดยมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง จำนวนทั้งสิ้น 32,341,330 คน คิดเป็นร้อยละ 72.56 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดและครั้งล่าสุดเมื่อ 23 ธันวาคม 2550 พบว่า มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งสิ้น 44,002,593 คน โดยมีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง จำนวนทั้งสิ้น 32,792,246 คน คิดเป็นร้อยละ 74.52 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด โดยทั้งสามครั้งของการเลือกตั้งครั้งล่าสุดนั้นจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุด โดยคิดเป็นร้อยละ 83.78, 86.56 และ 88.9 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามลำดับ

นอกจากนี้ สถิติดังกล่าวไม่เพียงบ่งบอกถึงความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง ที่เป็นทางการในรูปของการเลือกตั้งเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการดำเนินกิจกรรมการสนับสนุนหรือต่อต้านพรรคการเมืองผ่านการชุมนุมก็เป็นรูปแบบหนึ่งของความสนใจในการ เข้าร่วมกิจกรรมการเมืองในแบบไม่เป็นทางการอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากความเหลื่อมล้ำ

ประเด็นธรรมาภิบาล

องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย (Transparency Thailand) สถาบัน

สอดคล้องกับผลสำรวจของบริษัทที่ปรึกษาทางธุรกิจในฮ่องกงที่ระบุว่า ประเทศ

สอดคล้องกับรายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการทุจริต

1. นักการเมืองท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองท้องถิ่น ประชาชน

2. ข้าราชการตำรวจ

จากการสอบถามประชาชนเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการตำรวจ

3. ข้าราชการทหาร

สำหรับข้าราชการทหารนั้น ประชาชนโดยรวมในทุกภาค ร้อยละ 69.7 เห็นว่า

4. ข้าราชการตุลาการ

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันในกลุ่มข้าราชการตุลาการนั้น พบว่า

5. ข้าราชการกลุ่มอื่น ๆ

เมื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของ

จากปัญหาเรื่องความโปร่งใสในการบริหารประเทศของรัฐบาลดังกล่าวที่มีอยู่ตั้งแต่

ประเด็นความขัดแย้งและการสมานฉันท์

คณะผู้วิจัยสามารถจำแนกรายละเอียดของมิติความขัดแย้งและการสมานฉันท์ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ มีดังนี้

1. สถานการณ์ในสามจังหวัดชายแดนใต้

ข้อมูลจากตารางเปรียบเทียบรายงาน Universal Periodic Review: รายงานแห่งชาติ และรายงานร่วมภาคประชาสังคมถึงสำนักข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ โดยมูลนิธิศุภชัยภาพชุมชน (2554) พบว่า ปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ ไม่ใช่ความขัดแย้งทางศาสนา แต่เป็นปัญหาภายในไทยที่เกิดจากความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งมีปัจจัยทางเชื้อชาติและประวัติศาสตร์เกี่ยวข้อง

ตั้งแต่เดือนมกราคม ปี 2547 ถึงเดือนตุลาคม ปี 2553 มีเหตุการณ์ความไม่สงบ 10,386 ครั้ง ผู้เสียชีวิตมีจำนวน 4,453 ราย และบาดเจ็บ 7,239 ราย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากมุมมองและความเข้าใจในปัญหาความขัดแย้งที่แตกต่างระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มก่อความไม่สงบ รวมถึงความล้มเหลวของนโยบายของกองทัพในการยอมรับอัตลักษณ์ที่แตกต่างของประชาชนมลายูมุสลิม โดยปฏิบัติต่อพวกเขาในฐานะผู้ก่อการร้ายที่ต้องถูกรัฐควบคุม ทำให้ฝ่ายก่อความไม่สงบใช้ความรุนแรงเพื่อปกป้องสิทธิในกลุ่มชาติพันธุ์ การนับถือศาสนา และสิทธิชนกลุ่มน้อยของตน

แนวคิดการพยายามสร้างความสมานฉันท์ พบว่า หลากหลายรูปแบบจากรัฐบาลยังไม่เป็นผลเท่าที่ควรแต่ก็สามารถมองเห็นถึงความพยายามและความตั้งใจในการแก้ไขปัญหาอาทิ รัฐบาลจัดทำแผนอำนวยการความเป็นธรรม และแผนยุทธศาสตร์พัฒนาระบบการยุติธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงการจัดตั้งกลไกรับข้อร้องเรียนต่าง ๆ เช่น ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้ประชาชนสามารถร้องเรียนการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น (มูลนิธิศุภชัยภาพชุมชน, 2554)

2. ความขัดแย้งทางการเมืองและสงครามสี่เชื้อ

มูลนิธิศุภชัยภาพชุมชน (2554) สรุปว่า การใช้กำลังในการปราบปรามการชุมนุมของรัฐบาลไม่ได้เป็นไปตามหลักสากลตามที่รัฐอ้าง โดยมีลักษณะ 1) ยิงโดยไม่เลือกเป้าหมาย หรือไม่ใช้เพื่อป้องกันตัว 2) ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ ยิ่งกระสุนปืนใส่ผู้ไม่มีอาวุธ 3) ปฏิบัติการในเวลาค่ำ ทำให้วิสัยทัศน์ไม่ดี และ 4) ขาดการควบคุมการใช้อาวุธ สามารถสรุปรายละเอียดของทั้ง 2 เหตุการณ์ได้ดังนี้

กลุ่มคนเสื้อเหลือง: การปราบปรามผู้ชุมนุมกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยหน้ารัฐสภา ในวันที่ 7 ตุลาคม 2551 ทำให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บซึ่งสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ได้สอบสวนแล้วว่า นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และ พล.ต.อ.พัชรวาท วงษ์สุวรรณ ต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์แต่การดำเนินคดี ยังไม่มีความคืบหน้า

กลุ่มคนเสื้อแดง: เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองฝ่ายแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ในเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ปี 2553 สร้างบรรยากาศความกลัว มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 92 ราย ผู้บาดเจ็บ 2,800 ราย และผู้สูญหายอีกไม่ทราบจำนวน

การพยายามสร้างความสมานฉันท์ พบว่า พยายามดำเนินการผ่านกระบวนการหาความจริง และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เช่น รัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) โดยรัฐบาลจะพิจารณารายงานและข้อเสนอแนะเพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับความเป็นธรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าว การสอบสวนเหตุการณ์ความรุนแรงเดือนเมษายน-พฤษภาคม ปี 2553 กำลังดำเนินการตามกฎหมายเพื่อนำผู้กระทำผิดมาดำเนินคดี การเยียวยาโดยจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้ได้รับผลกระทบจากการประท้วง เป็นต้น (มูลนิธิศุภนิยามฯ, 2554)

7.2 การวิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการ

ประเด็นสิทธิและความเป็นธรรม

จากการศึกษา วิเคราะห์รายงานการวิจัยและเอกสารวิชาการทั้งในส่วนของการรายงาน การศึกษาวิจัย รวมถึงผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของทั้งหน่วยงาน องค์การภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลดังกล่าวได้ดังนี้

1. สถานการณ์สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

จารุวรรณ ข้าเพชร และพงษ์ศักดิ์ ข้าเพชร (2541) ได้ศึกษาเรื่องความไม่เสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อจำเลย ศึกษาผ่านทนายความขอแรง ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชนชาวไทย ไว้ “บุคคล ย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” แม้บุคคลนั้นได้กระทำความผิดอาญา “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด” และเป็นเงื่อนไขก่อนพิจารณาคดีอาญา รัฐต้องจัดหาทนายความให้จำเลยเพื่อช่วยดำเนินคดี

2. สถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนใต้

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนใต้ตามรายงานของศูนย์การเฝ้าติดตามการละเมิดถิ่นฐานภายในประเทศ (Internal Displacement Monitoring Center: IDMC, 2012) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศได้นำเสนอรายงานฉบับใหม่เรื่อง "ชุมชนไทยพุทธที่กำลังลดน้อยถอยลงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สืบเนื่องจากปัญหาความรุนแรง" ตีแผ่ข้อมูลการอพยพย้ายถิ่นฐานหนีความรุนแรง และสถานการณ์ความหวาดระแวงของผู้คนต่างศาสนาในพื้นที่ไว้อย่างน่าสนใจ โดยระบุว่า นับตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา ความรุนแรงจากการใช้อาวุธซึ่งเป็นการต่อสู้ระหว่างรัฐไทยกับกลุ่มติดอาวุธชาวมุสลิมมีเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการเสียชีวิตเกือบ 5 พันราย บาดเจ็บราว 8 พันคน ในจำนวนนี้มีชาวไทยพุทธซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยสัดส่วนร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ได้รับผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 40 ของผู้เสียชีวิต และร้อยละ 60 ของผู้ได้รับบาดเจ็บ ผลของความรุนแรงทำให้ประชากรบางส่วนอพยพย้ายหนีจากบ้านเรือนถิ่นที่อยู่ไปยังสถานที่ที่ปลอดภัยกว่านอกภูมิภาคหรือในภูมิภาคเอง แต่ก็ไม่มีตัวเลขที่ชัดเจนแน่นอน

อย่างไรก็ดี จากข้อมูลของไอดีเอ็มซี (IDMC) ที่รวบรวมได้เชื่อว่า ชาวไทยพุทธราว ร้อยละ 30 และชาวมุสลิมราว ร้อยละ 10 ได้ละทิ้งบ้านเรือน บางส่วนของผู้อพยพเป็นการอพยพชั่วคราว แต่ก็ทำให้ครอบครัวอยู่ในภาวะแตกแยก ผู้ที่เป็นสามียังอยู่ที่บ้าน ส่วนภรรยาและลูก ๆ อพยพออกไป โดย ผู้ที่อพยพมีหลากหลายอาชีพทั้งข้าราชการ แพทย์ พยาบาล คนกรีดยางหรือแม้แต่พระสงฆ์ ขณะที่ชาวมุสลิมส่วนใหญ่อพยพไปยังประเทศมาเลเซีย ส่วนหนึ่งไปหางานทำ สำหรับผู้ที่ไม่ยอมละทิ้งบ้านเรือน บางส่วนก็สมัครเป็นกองกำลังทหารบ้าน เช่น ทหารพราน เป็นต้น บางคนได้รับการฝึกฝนและติดอาวุธจากรัฐบาลเพื่อต่อสู้กับผู้ก่อความไม่สงบ แต่นโยบายนี้ของฝ่ายไทยก่อให้เกิดความแตกแยกระหว่างชุมชนสองฝ่ายทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม

สอดคล้องกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดกับผู้หญิงซึ่งได้รับการบอกเล่าจาก ธนวดี ท่าจีน ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อนหญิง ในกิจกรรมวันยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2011 โดยชี้ให้เห็นว่า "เฉพาะปี 2554 มีผู้หญิงที่ประสบปัญหาถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศสูงถึง 315 ราย และข้อมูลจากศูนย์พึ่งได้ กระทรวงสาธารณสุข ตั้งแต่ปี 2547-2554 มีผู้มาขอรับบริการรวม 320 คน แบ่งเป็นถูกทำร้าย 133 คน และถูกล่วงละเมิดทางเพศ 187 คน อายุที่พบบ่อยที่สุดคือ 13-15 ปี และอีกจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าแจ้งความร้องทุกข์เพราะไม่รู้หรือเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร"

เหตุการณ์ความไม่สงบดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของเด็กและผู้หญิงทั้ง ด้านร่างกาย จิตใจ ทำให้ขาดโอกาสหรือมีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยรวม ฉะนั้น ในโอกาส วันยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี จึงเห็นว่ารัฐบาลต้องให้ความสำคัญและเร่งแก้ไข ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความสงบสุข สันติสุข ผู้หญิงและเด็ก ได้รับการคุ้มครองความปลอดภัย (ธนวดี ท่าจีน, 2554)

เหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมของปัญหาตราบยังไม่อาจอธิบายครอบคลุมถึงสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีปัญหาความรุนแรงรายวันจากการใช้อาวุธมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ และนั่นทำให้สวัสดิภาพของเด็กและผู้หญิงในดินแดนแห่งนี้ยิ่งน่าเป็นห่วง

3. สถานการณ์สิทธิชุมชนฐานทรัพยากร

สถิติข้างต้นสอดคล้องสัมพันธ์กับการศึกษาของสมศักดิ์ กองอินทร์ (2540)

รวมถึงการศึกษาของวีรยุทธ แต้มศรี (2545) ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการทาง

4. สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ สถานะบุคคลและการดำรงอัตลักษณ์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550) ได้สำรวจประชากรของ

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของสำราญ สุธงส์ (2548) ที่ทำการศึกษา
ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของบุคคลบนพื้นที่สูง: ศึกษากรณีการได้สัญชาติไทย
ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 ทวิ และมาตรา 11 รวมทั้งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522
ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากกฎหมายภายในของไทยดังกล่าว กำหนดให้บุคคลที่เกิดจากบิดาและมารดาเป็น
คนต่างด้าวเข้าเมืองในลักษณะไม่ถาวรไม่ได้สัญชาติไทยตามหลักดินแดนตามพระราชบัญญัติสัญชาติ
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 (2) สภาพบังคับใช้ของกฎหมายฉบับนี้ ส่งผลกระทบสถานะของ
บุคคลชั้นบุตรหลานของบุคคลบนพื้นที่สูงรวมทั้งชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ทุกชาติพันธุ์ให้มีสถานะเป็นบุคคล
ไร้สัญชาติ (Nationalityless Person) ซึ่งการปราศจากสัญชาติจะทำให้การใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของ
มนุษย์เป็นไปอย่างลำบากยิ่ง เช่น ไม่สามารถทำนิติกรรมได้อย่างคนสัญชาติทั่วไป เป็นต้น เพราะ สิทธิ
ในการมีสัญชาติเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่ง จากการศึกษาพบว่า กฎหมายสัญชาติของไทย ในอดีต
และปัจจุบันมีบทบัญญัติยอมรับหลักการได้สัญชาติโดยหลักดินแดน แต่มีข้อจำกัด โดยอำนโยบาย
ของรัฐเรื่องความมั่นคง อาทิ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 337 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่
14 ธันวาคม 2515 ถึง วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2535 เป็นกฎหมายที่ต้องการจะใช้บังคับต่อ ผู้อพยพลี้ภัย

5. สิทธิแรงงาน

5.1 กรณีของแรงงานไทย

ประจักษ์ ดอกพุ่ม (2543) ได้ศึกษาพัฒนาการการคุ้มครองแรงงานไทยกับการคุ้มครองค่าจ้าง การเลิกจ้าง และค่าชดเชย พบว่า 1) ปรัชญาและแนวความคิดในการออก

สอดคล้องกับการศึกษาของสุรพล อ่ำพล (2548) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการคุ้มครองการ จ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ โดยศึกษากฎหมายแรงงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองการจ่ายค่าจ้างของประเทศเกาหลีใต้ ประเทศญี่ปุ่น ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศมาเลเซีย มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ศึกษาเปรียบเทียบกับ การคุ้มครองการจ่ายค่าจ้างตามกฎหมายแรงงานของประเทศไทย จากการวิเคราะห์ศึกษาพบว่า การคุ้มครองการจ่ายค่าจ้างตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 และตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 6 ยังคงขาดหลักการเรื่องการคุ้มครองการจ่ายค่าจ้าง กรณีลูกจ้าง มีเหตุฉุกเฉิน การกำหนดให้นายจ้างจัดทำบัญชีแยกเงินสวัสดิการที่นายจ้างจ่ายออกจาก เงินค่าจ้างอย่างชัดเจน การคุ้มครองลูกจ้างในกรณีการจ่ายค่าจ้างตามผลงานโดยคำนวณเป็นหน่วย หรือคำนวณจากผลงานที่ลูกจ้างทำได้ ก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเป็นช่องว่างที่ทำให้นายจ้าง สามารถเอารัดเอาเปรียบลูกจ้างได้ ตลอดจนเป็นเหตุให้มีคดีความขึ้นสู่ศาล เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ ศึกษาเปรียบเทียบการคุ้มครองการจ่ายค่าจ้างกับกฎหมายแรงงานต่างประเทศ พบว่า ประเทศญี่ปุ่นได้ มีการบัญญัติกฎหมายการจ่ายค่าจ้างในกรณีลูกจ้างมีเหตุฉุกเฉิน และการคุ้มครองการจ่ายค่าจ้างตาม

5.2 กรณีของแรงงานต่างด้าว

มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย และศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2547) ได้ศึกษาเรื่องการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานและการถูกหลอกลวงของแรงงานต่างชาติในประเทศไทยโดยทำการศึกษาในพื้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และจังหวัดระนอง เป็นรายงานการวิจัยที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของแรงงาน ต่างชาติในประเทศไทย รวมทั้งยังศึกษาปัญหาและสถานการณ์ของการหลอกลวงแรงงานต่างชาติ ในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้แรงงานต่างชาติตัดสินใจมาทำงานในประเทศไทย ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในพื้นที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่าส่วนใหญ่เข้ามาในประเทศไทยจะเดินทางเข้ามาด้วยตนเองโดยใช้วิธีการเดินข้ามแม่น้ำเมยเนื่องจากลักษณะของแม่น้ำมีความ ตื้นเขินทำให้ง่ายต่อการเดินเท้าข้ามารวมทั้งเป็นแรงงานไร้ทักษะในการทำงาน โดยจะเข้ามาประกอบอาชีพเป็นกรรมกรและแรงงานเกษตรเป็นส่วนใหญ่ และในส่วนที่เป็นเรื่องของ การถูกหลอกลวงและการค้ามนุษย์นั้น พบว่า ในพื้นที่แม่สอดมีแรงงานที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย ตกเป็นเหยื่อของการล่อลวงและการค้ามนุษย์ข้ามชาติน้อยมาก ซึ่งในประเด็นนี้จะพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการถูกล่อลวงภายหลังเข้ามาทำงานในประเทศไทยแล้ว และแรงงานมักจะ ถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องการทำงานมากที่สุด

แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่จะประสบกับปัญหาในการทำงานในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจากการศึกษาของภาสกร โกไศยกานนท์ (2547) ที่ศึกษาเกี่ยวกับแรงงานอพยพภาคอุตสาหกรรมในบริเวณชายแดนไทย-พม่า พบว่า แรงงานอพยพในภาคอุตสาหกรรมเหล่านี้เข้าประเทศไทยอย่างผิดกฎหมาย ทำให้เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของแรงงานอพยพ และการศึกษาของคณารักษ์ เจริญศิริ (2548) พบว่า แรงงานต่างด้าวที่ทำงานในสถานประกอบการขนาดกลางและขนาดใหญ่มีวันหยุด และบางแห่งมีสวัสดิการให้ แต่แรงงาน

6. สิทธิเด็กและเยาวชน

สถานการณ์การละเมิดสิทธิเด็กและเยาวชนข้างต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ

7. สิทธิสตรี

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิสตรีข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง

8. ความหลากหลายทางเพศ

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านความหลากหลายทางเพศของประเทศไทย
ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง

นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจได้ว่า อັตลักษณ์ทางเพศ หมายถึง ประสบการณ์ทาง

ๆ

จากแนวคิดเรื่องการจำแนกเพศสภาพของบุคคลตามเพศจากลักษณะทางกายภาพ ประกอบกับภาวะ

นอกจากการคุ้มครองบุคคลจากการถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุของความแตกต่างทาง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ขณะนี้ได้มีการเรียกร้องของกลุ่มบุคคล

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงเอกสารประกอบกับการสัมภาษณ์เพื่อ

ประเด็นการมีส่วนร่วม

จากหนังสือความเหลื่อมล้ำ ฉบับพกพา ด้านสิทธิ และโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมือง กลไก “ประชาธิปไตยแบบตัวแทน” (Representative Democracy) เพียงอย่างเดียว นั้น ไม่เพียงพอที่จะพิทักษ์สิทธิของประชาชนและขับเคลื่อนสังคมไปข้างหน้าเนื่องจากอำนาจในการตัดสินใจยังกระจุกตัวอยู่ในมือของนักการเมืองระดับชาติ รวมถึงข้อจำกัดในสิทธิของประชาชนในการร้องเรียนเรื่องต่าง ๆ ซึ่งแม้จะมีหน่วยงานที่คอยรับเรื่องร้องเรียนต่าง ๆ แต่การตอบสนองต่อข้อร้องเรียนจนถึงขั้นที่เกิดการแก้ไขตามข้อเรียกร้อง ในกรณีที่สามารถทำได้และสมควรกระทำกลับเป็นไปอย่างเชื่องช้า และหลายกรณีข้อเรียกร้องเหล่านั้นกลับได้รับการเพิกเฉยหรือหน่วยงานรัฐมีการตอบสนองที่ทำให้ผู้เรียกร้องรู้สึกว่าคุณถูกเพิกเฉยหรือบางกรณีคำอธิบายให้เหตุผลในการไม่สามารถตอบสนองต่อข้อร้องเรียนก็ไม่อาจทำให้ผู้เรียกร้องเข้าใจพึงพอใจ และยอมรับ ตลอดจนประชาชนยังถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารค่อนข้างมาก ผ่านการบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ ในทางที่ไม่เป็นธรรม

นอกจากประชาชนจะขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำในการให้ความสำคัญของรัฐระหว่างผลประโยชน์ของประชาชนกับผลประโยชน์ของภาคธุรกิจ คือ ความล่าช้าในการพิจารณา ร่างกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับร่างกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น ผู้บริโภคต้องรอถึงปี 2551 ก่อนที่จะมีกฎหมายความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย (Product Liability Law) ซึ่งเป็นกฎหมายระดับพื้นฐานด้านการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค ยังไม่นับร่างกฎหมายอีก

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ ในหัวข้อ "ปลดล็อกความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมในสังคมไทย" (2010) ซึ่งให้ความเห็นไว้ว่า ความเหลื่อมล้ำในเรื่องของการเมือง สิทธิทางการเมือง และขาดมิติของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาพื้นที่ เช่น กรณีมาบตาพุด 20 ปีของการมีนิคมอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้การท่องเที่ยวที่ระยอง และที่มาบตาพุดถูกทำลาย การเกษตรก็ล่มสลาย ทั้งสวนทุเรียน มังคุด ลางสาด เหลือแต่นิคมอุตสาหกรรม ปัญหาไม่ได้เป็นเรื่องของไฟร์ อำมาตย์ แต่เป็นปัญหาเรื่องของทุนที่เข้ามาครอบงำอยู่ขณะนี้โดยเฉพาะทุนอำนาจใหญ่ ๆ โครงสร้างอำนาจทางการเมืองกลายเป็นเรื่องของการผูกขาดอำนาจกับผลประโยชน์โดยทุนกับนักการเมืองที่เราเรียกว่า "กลุ่มอำนาจธุรกิจการเมือง" ซึ่งไม่ใช่แค่ส่วนกลาง แต่ได้ลงไปถึงระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นเรื่องของธุรกิจการเมือง

ประเด็นธรรมาภิบาล

สถิติข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของชัตติยา กรรณสูต ธิญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เสาวนิจ รัตนวิจิตร และขวัญรักษ์ สุขสมหลุ้ย (2547) ที่ได้วิจัยเรื่องคุณธรรม พฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย ซึ่งในส่วนการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการทำงานในหน่วยงานให้บริการประชาชนภาครัฐ ที่มีแนวโน้มไม่ซื่อสัตย์ในการทำงาน โดยขวัญรักษ์ สุขสมหลุ้ยเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ได้เลือกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาข้าราชการระดับสำนักงานเขตของกรุงเทพมหานคร และองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า พฤติกรรมความไม่ซื่อสัตย์ของข้าราชการน่าจะเกิดจากปัจจัยการ หลอหลอมนก่อนการทำงานได้ โดยที่บุคคลคนนั้น ๆ อาจไม่ได้รับการหลอหลอมหรืออบรมสั่งสอนปลูกฝังให้เชื่อมั่นในการทำมาหากิน ให้ตั้งมั่นในความซื่อสัตย์มาตั้งแต่ในวัยเด็กจากครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา เมื่อได้ทำงานที่มีปัจจัยเอื้อให้เกิดการประพัตติมิชอบ จึงไม่มีที่ยึดเหนี่ยว ขาดการยับยั้งชั่งใจ ขาดจิตสำนึกที่จะเตือนตนเอง ให้ละเว้นการประพัตติมิชอบนั้นนำไปสู่การประพัตติมิชอบ หรือการไม่ซื่อสัตย์ในที่สุด โดยรายละเอียดผลการวิจัยนั้น มีการเปิดเผยพฤติกรรมที่ซื่อสัตย์และไม่ซื่อสัตย์ของกลุ่มงานฝ่ายต่าง ๆ สังกัดสำนักงานเขตของกรุงเทพมหานครด้วย ตัวอย่าง พฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ เช่น การเรียกเก็บประโยชน์ การร่วมมือกับผู้ประกอบการทำผิดกฎหมาย เป็นต้น ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีส่วนผลักดันให้กระทำดังกล่าว เช่น ผู้บังคับบัญชาทำเป็นแบบอย่าง หรือสั่งให้ลูกน้องทำหรือปล่อยให้ลูกน้องทำ เป็นต้น

ประเด็นความขัดแย้งและการสมานฉันท์

รายงานการวิจัยการสร้างความปลอดภัยของสถาบันพระปกเกล้า (2555) สอดคล้องกับแนวคิดและสถิติในช่วงต้น พบว่า ปรากฏการณ์ความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2549-2553 นำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตไม่ต่ำกว่า 100 คน บาดเจ็บอีกจำนวนมาก รวมถึงผู้สูญหายอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ปรากฏข้อมูล อีกทั้งความสูญเสียทางวัตถุ อาคาร สถานที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง สังคมไทยในช่วงที่ผ่านมาเป็นยุคแห่งความหวาดกลัวและหวาดระแวงที่ประชาชนไม่สามารถพูดคุยเรื่องความคิดเห็นทางการเมืองเป็นการทั่วไป แม้กระทั่งการพูดคุยกับญาติหรือเพื่อนสนิท ในหลายชุมชนมีกลุ่มคนที่มีความคิดแตกต่างทางการเมืองกันอย่างชัดเจน เกิดการบ่มเพาะความเกลียดชังกัน จากการเลือกรับสื่อที่นำเสนอความเห็นทางการเมืองที่สอดคล้องกับมุมมองของตน และแบ่งขั้วแยกขั้วกันอย่างเห็นได้ชัด ในบางพื้นที่เกิดการปะทะกันระหว่างสองกลุ่มที่เห็นต่างทางการเมือง มีการใช้อาวุธต่าง ๆ รวมถึงอาวุธปืนทำร้ายร่างกายกันทำให้มีผู้เสียชีวิต ยิ่งไปกว่านั้น ความรุนแรงได้ขยายตัวไปถึงในระดับครอบครัว จนกระทั่งเกิดการเสียชีวิต และความสัมพันธ์ที่แตกร้างจากความรุนแรงที่กล่าวมาอันนำมาซึ่งการสูญเสียอย่างประมาณค่ามิได้ และเกิดสภาพสังคมภายใต้บรรยากาศแห่งความหวาดระแวง และไม่ไว้วางใจ (Suspicious and Distrust Atmosphere)

สำหรับประเด็นรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย พบว่า ปัญหาใจกลางคือมุมมอง ที่แตกต่างกันต่อความเป็นประชาธิปไตยของประเทศที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการอำนาจ และทรัพยากรในสังคมระหว่างฝ่ายหนึ่งที่ให้น้ำหนักต่อการเลือกตั้งซึ่งความชอบธรรมของผู้บริหารประเทศอยู่ที่ “เสียงข้างมาก” ของประชาชน กับอีกฝ่ายหนึ่งที่ให้น้ำหนักต่อ “คุณธรรมจริยธรรม” ของผู้บริหารประเทศมากกว่าความเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ โดยทั้งสองมุมมองนี้ ต่างก็มีทั้งกลุ่มที่เชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในมุมมองของตนกับกลุ่มที่อิงอยู่กับความเชื่อนั้นเพื่อแสวงหาและรักษาอำนาจตลอดจนผลประโยชน์ส่วนตน ทั้งหมดนี้ได้ส่งผลให้ความขัดแย้งทางความคิดมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาใจกลางที่กล่าวไปแล้วนี้ได้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของปัญหาพื้นฐานในสังคมไทย คือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นเงื่อนไขที่ตอกย้ำให้ความแตกต่างทางความคิดทางการเมืองกลับกลายเป็นความแตกแยกและแหลมคมมากยิ่งขึ้น

มูลเหตุแห่งความขัดแย้งข้างต้นได้ขยายตัวไปสู่กว้างมากขึ้นจากการสะสม “ความรู้สึก” ของทั้งสองฝ่ายว่า อีกฝ่ายหนึ่งได้ใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมในการดำเนินการตามความเชื่อข้างต้นและ/หรือผลประโยชน์ของตน อาทิ การแทรกแซงกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หรือการรัฐประหาร และถึงที่สุดได้ขยายตัวเป็นความขัดแย้งรุนแรงในทุกระดับของสังคมไทยจากการระดมฐานมวลชนเพื่อสนับสนุนฝ่ายตนและการเสนอข่าวของสื่อบางส่วนที่มีได้เน้นการนำเสนอข้อคิดเห็นที่ครอบคลุมทุกแง่มุม (สถาบันพระปกเกล้า, 2555)

จากการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ของสังคมไทยในแต่ละมิติของประเด็นต่าง ๆ ในระดับ มหภาคและระดับจุลภาคสามารถสรุปประเด็นปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่เป็นปัญหา

นอกจากนี้ เพื่อสะท้อนให้เห็นในภาพรวมของประเด็นสถานการณ์ของสังคมไทย ในแต่ละมิติของประเด็นต่าง ๆ ในระดับมหภาคและระดับจุลภาคสามารถสรุปประเด็นปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่เป็นประเด็นปัญหา ได้ตั้งแผนภาพที่เชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ในแต่ละมิติ ดังนี้

แผนภาพ mind map

จากการสรุปเป็นแผนภาพความเชื่อมโยงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในแต่ละมิติที่ประกอบด้วย มิติด้านสภาพทางกายภาพ มิติด้านการใช้ชีวิตประจำวัน มิติด้านความเป็นอยู่ มิติด้านวิถีชีวิต มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสิ่งแวดล้อม และมิติด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งในมิติดังกล่าวทั้งหมดนั้นได้มีความเชื่อมโยงกัน ทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาของสังคมไทยในแต่ละมิติของประเด็นต่าง ๆ ในระดับมหภาคและระดับจุลภาคสามารถสรุปประเด็นปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่เป็นปัญหาที่รุนแรง ในสังคมไทยเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาความยากจน รองลงมา คือ ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งปัญหาทั้งสองประเด็นนั้นเป็นข้อสรุปจากการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ที่เป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งบทความและรายงานทางวิชาการจากแหล่งข้อมูลสำคัญของประเทศไทยที่ได้มีการสรุปรวบรวมไว้เป็นฐานข้อมูล